

SBORNÍK VÝZKUMNÝCH ZPRÁV

Expedice Kynžvart '94

PRAHA
1994

Úvod

Sborník, ležící před vámi, shrnuje výsledky intenzivního měsíčního výzkumu, prováděného v červnu 1994 v oblasti Západních Čech studenty a vyučujícími Soukromého reálného gymnázia „Přírodní škola“, s cílem komplexního postižení dynamiky vývoje krajiny a posouzení jejího současného stavu, které by se pak mohlo stát východiskem pro hledání možných cest nápravy.

Kromě sborníku byly výsledkem naší práce také dva videofilmy.

První část sborníku je analytická. Tvoří ji soubor zpráv jednotlivých odborných skupin. Celkově může působit dojmem poněkud roztržitým, je to však dáno úrovní a schopnostmi jednotlivých týmů (a jednotlivců), které jsou vzájemně velmi diferencovány. Leckterý nadějný výzkum proto možná zůstal při zpracovávání ve své počáteční fázi a předkládané výsledky tak pouze naznačují další možné cesty analýzy dané problematiky.

Analýza byla v zásadě prováděna čtyřmi skupinami - geologickou, biologickou, etnografickou a skupinou, zabývající se komplexním výzkumem zříceniny hradu Kynžvart. Tomu odpovídá i základní členění této části sborníku. Cílem bylo shromáždit co nejvíce různých pohledů na kraj severní části Českého a jihovýchodní části Slavkovského lesa a rozhraní mezi nimi (tedy oblast vymezená body Teplá, Dyleň, Jesenice a Rovná); a to jak na základě studia pramenů (včetně místních literárních zdrojů), tak především vlastními praktickými výzkumy, jejichž metodika je vždy specifikována v jednotlivých zprávách, aby se tyto pohledy potom mohly stát východiskem pohledu syntetického.

Ten pohlíží na krajinu jako na systémový fenomén a integruje v sobě výše zmíněné výzkumy. Je obsahem druhé části sborníku.

Mgr. František Tichý

ZPRÁVA GEOLOGICKÉ SKUPINY

Geologie Slavkovského lesa, Českého lesa a Chebské propadliny

Ondřej Lacina

odběr vzorků hornin, geologická mapa

Jan Diviš

technický deník, putovní deník, měření radioaktivity

Marek Matura

geologická mapa, mapa radioaktivity
záznam a zpracování výsledků

Úvod

Dostává se vám do rukou ta část sborníku, která se zabývá geologií Slavkovského lesa, Českého lesa a geologií Chebské propadliny. V několika bodech se vás pokusíme seznámit s geologickou minulostí i současností, s charakteristickými znaky a zvláštnostmi, a na konec vám předložíme částečnou syntézu s ostatními vědeckými obory (etnografie, biologie). Doufáme, že vám tento sborník přinese srozumitelné informace na odborné úrovni.

Výchozím prvkem výzkumu bylo položení několika základních otázek, týkajících se kraje, na něž jsme částečně odpověděli hypotézou, stanovenou pro další výzkumy na místě. Tyto otázky jsou:

1. Jaká byla geologická minulost daného území?
2. Jaká je nynější geologická tvář kraje?
 To jest:
 - Jakým způsobem se krajina formuje nyní?
 - Jaké je geologické podloží kraje?
 - Jaké jsou charakteristické znaky, určující nebo doplňující jak geologický, tak všeobecný ráz kraje?
3. Jakým způsobem komunikují geologické vlastnosti s příchodem člověka a jeho životem na tomto území?

Odpovědí se stala hypotéza tohoto znění (ve zkratce):

1. Krajina je nyní po geologické stránce v relativním klidu. V minulosti prošla několika zásadními změnami. Geologické podloží tvoří převážně přeměněné horniny, vyvřeliny a částečně magmatické horniny.
2. Určujícími prvky jsou:
 - a) zlomy a na zlomech ležící body
 - b) prameny
 - c) reliéf
 - případně v terénu zjistíme další.
3. Člověk je přímo ovlivňován reliéfem a přirozenými závislostmi na vodě, dřevě atd. Nepřímo pak svými pocity z místa.

Na základě této hypotézy byly stanoveny úkoly pro práci v terénu i její vyhodnocení:

1. Vytvoření podrobné geologické mapy daného území
2. Vytvoření mapy zlomů nebo geologických poruch
3. Změřit a zaznamenat do mapy velikost radioaktivity na co nejvíce místech
4. Sledování reliéfu, popřípadě sestavení plastické mapy
5. Navštívit co nejvíce pramenů, hledat společné prvky. V každém měřit pH a RA. Zakreslit do mapy
6. Syntézou všech map a jejich popisů hledat návaznosti, a to jak se tyto aspekty geologie vzájemně ovlivňují
7. Na základě porovnání a pozdější syntézy sestavit geologickou časovou přímkou
8. Syntéza s ostatními odvětvími, tj. s etnografií a biologií
9. Sepsání sborníku
10. Natočení filmu
11. Prezentace na veřejnosti (obhajoby)

Metodika práce

Stanovenému výzkumu předcházela teoretická příprava. Bylo použito větší množství knih a knižního materiálu.

Samotný výzkum probíhal formou několikadenního putování, nebo při jednodenních pochůzkách. Bylo prováděno:

- Měření radioaktivity školní pokusnou měřicí soupravou GAMA-BETA a její zakreslení do mapy.
- Sběr vzorků pomocí kladiva nebo polní lopatky. Zakreslení do mapy. Jejich následné určení a uložení.
- Lokalizace geologických poruch a zlomů pomocí virgule a sledování reliéfu. Zakreslení do mapy.
- Během cesty si každý vede pracovní deník, kde má své postřehy a výsledky.
- U pramene kompletní výzkum + odběr vzorků vody.

Použité pracovní pomůcky: kladivo

geologický kompas

školní pokusný měřič radioaktivity GAMA-BETA

virgule

regionální mapa

Geologická minulost

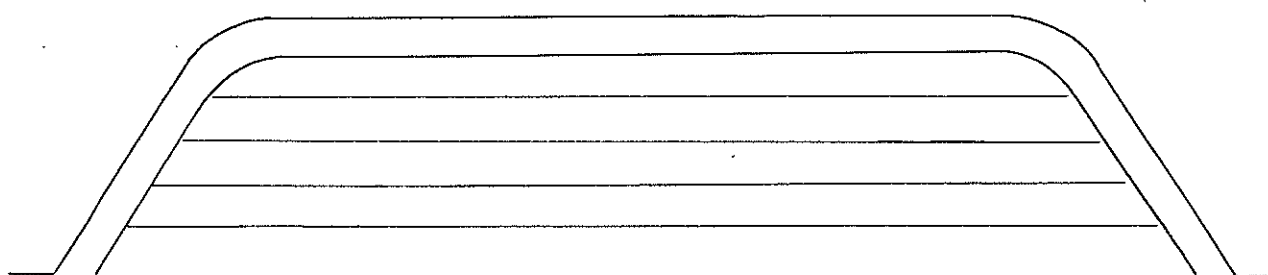
Již jsme uvedli, že tato místa prošla mnohými změnami, co se týče geologie. Pro přehlednost uvádíme tabulku geologických období, jejich stáří a jednotlivá podúdobí:

Skupina	Útvar	Stáří v mil. let
Čtvrtohory (kvartér)	Holocén	
	Pleistocén	0 - 1
Třetihory (terciér)	Neogén	1 - 25
	Paleogén	25 - 70
Druhohory (mezozoikum)	Křída	70 - 135
	Jura	135 - 180
	Trias	180 - 225
Prvohory (paleozoikum)	Perm	225 - 270
	Karbon	270 - 350
	Devon	350 - 400
	Silur	400 - 440
	Ordovik	440 - 500
	Kambrium	500 - 600
Starohory (proteozoikum)		600 - 1 900
Prahory (archaikum)		1 900 - 3 500

V prekambriu, ve starohorách, bylo na tomto území moře. Jestliže zde bylo moře, znamená to přítomnost usazenin, sedimentů. Tyto usazeniny tvoří tedy základ. Jak se formovalo mořské dno dnes již patrně nezjistíme, neboť v karbonu, tzn. přibližně před 300 mil. lety, v prvohorách, došlo k horotvornému procesu, zvanému hercynské vrásnění. Toto vrásnění zapříčinilo vyzvednutí mnoha pohoří, jejichž původní podobu si nezachovalo snad ani jediné, ale nás zajímalo vyzvednutí masivu na západě dnešních Čech, a to pohoří poměrně velkého.

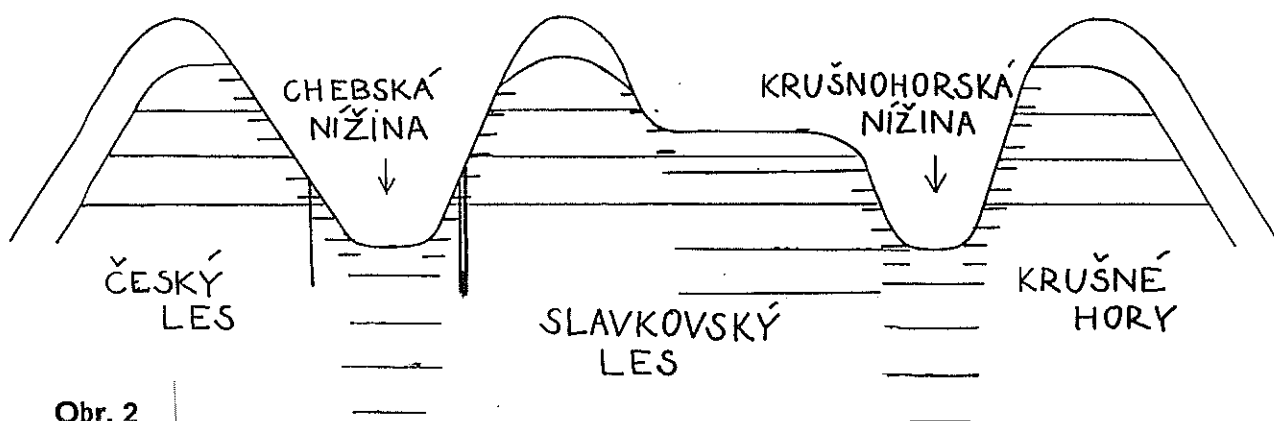
Toto pohoří zahrnovalo dnešní Krušné hory, Slavkovský les a Český les. Nebylo však přerušováno nížinami a mělo přibližně stejnou nadmořskou výšku. Ta pohoří, která vznikla při hercynském vrásnění, zveme hercynidy. Tu naši technicky pojmenujeme Západočeská hercynida (obr. 1).

ZÁPADOČESKÁ HERCYNIDA

Obr. 1

Vzniklý masiv zde vydržel poměrně dlouho. Změny se redukovaly na denudaci. Dalším zlomem v geologickém vývoji tohoto místa je období alpsko-himalájského vrásnění. Nás se dotýká až jeho třetihorní část. Konkrétně saxonské pohyby, které svým přímým působením zapříčinily rozpad Západočeské hercynidy. Podívejme se podrobněji a zjistíme, že vznikly dvě sníženiny. Chebská a Podkrušnohorská nížina. Obě dvě tato místa jsou vlastně příkopovými propadlinami. Český les a Krušné hory si zachovaly svoji bývalou přibližnou výšku (obr. 2). Slavkovský les je mírně odlišný. Ten mírně poklesl a jeho jižní část byla ještě v rámci stejného vrásnění vyzvednuta zpět do původní výšky. Toto prudce stoupající předhůří Slavkovského lesa je výrazným předělem mezi jižním Českým lesem a severními pláněmi, které se táhnou až ke Krušnohorské propadlině na severu (obr. 2, 3).

Obr. 2

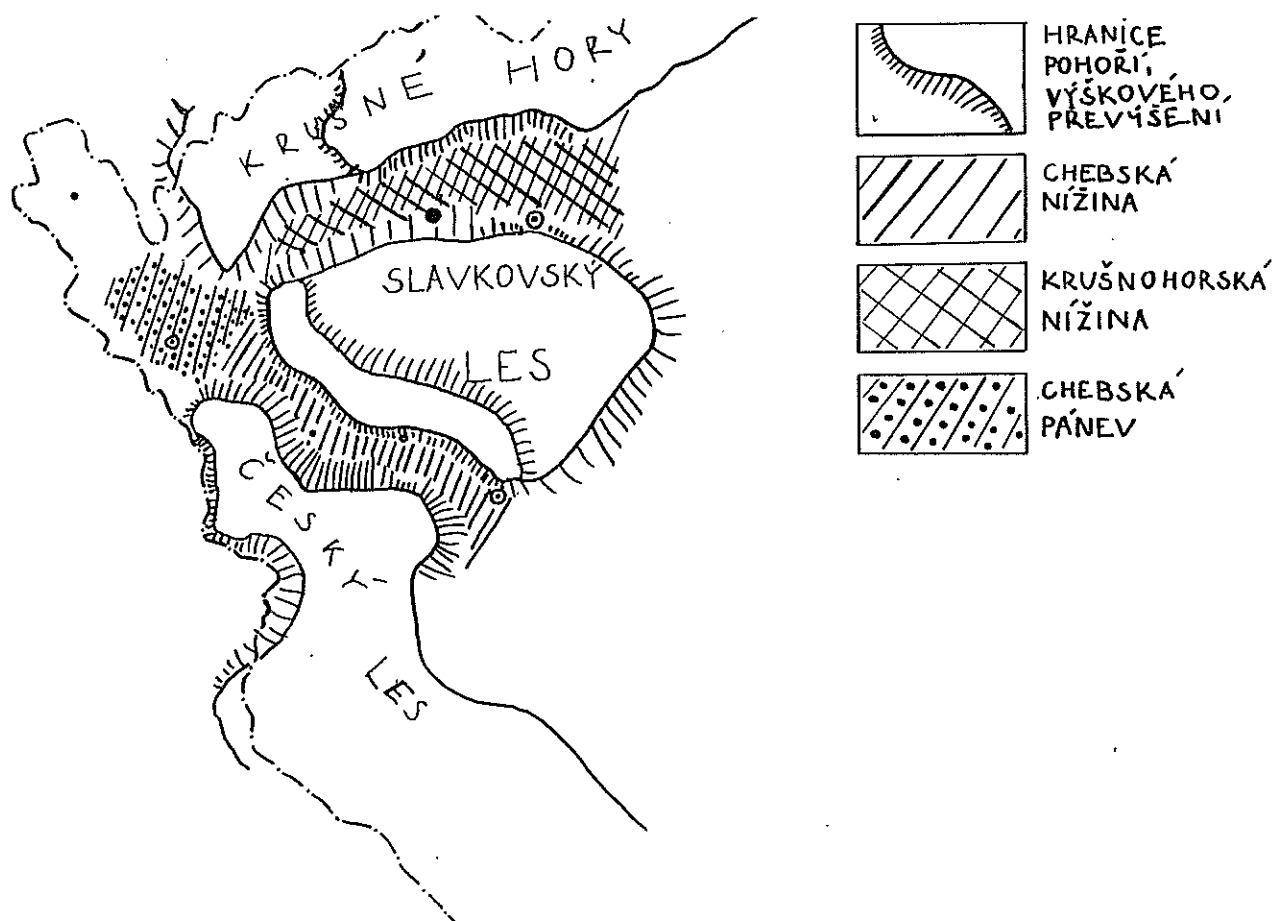
To byl v podstatě poslední z významných předělů, co se týče formování celkového reliéfu krajiny.

Na závěr je nutné podotknout, že při saxonských horotvorných pohybech vznikla síť geologických zlomů. Ty ovlivňují a ovlivňovaly velice výrazně vlastnosti tohoto území.

Slavkovský les

Slavkovský les je velký masiv, jež se táhne 30 km na sever od Mariánských lázní a stejný počet kilometrů od Kynšperka na východ.

Zásadním prvkem ve vývoji Slavkovského lesa jsou saxonské pohyby ve třetihorách. Tehdy celá oblast mírně poklesla a na jihu i na severu byla oddělena hlubokými příkopovými propadlinami. Ze Slavkovského lesa se tím pádem stal jakýsi ostrov (obr. 3).

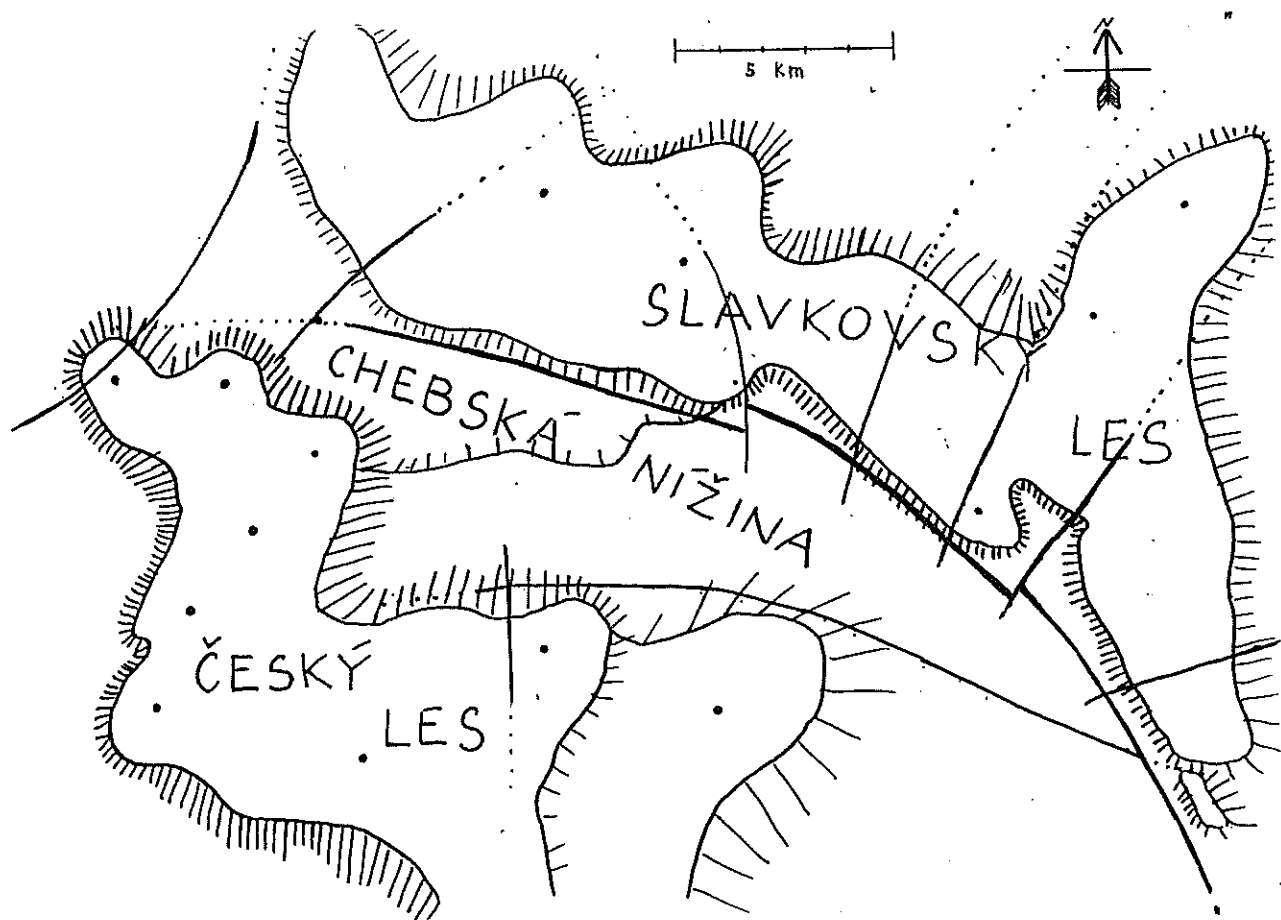

Obr. 3

Tento ostrov byl zpočátku plochý, avšak další fáze saxonských pohybů vyzdvihla nebo zvlbila jeho jihozápadní okraj po celé délce. Vytvořila se tak jakási hradba prudkých svahů, jejíž nejvyšší vrchol dosahuje nadmořské výšky 982,5 m. Průměrná nadmořská výška je pak 850 m. Představíte si lépe mohutnost tohoto svahu, který tak náhle a prudce "vyrůstá" z Chebské nížiny, když víte, že průměrná nadmořská výška právě této Chebské nížiny je 540 m.n.m.

Na rozhraní obou oblastí, propadliny a pohoří, se rozbíhá velice výrazný geologický zlom. Tuto poruchu jsme nazvali Mariánsko-Kynžvartský zlom. Přichází totiž z jihu do Mariánských Lázní a pomalým obloukem se přes Lázně Kynžvart stáčí na západ. Končí přibližně 5 km jižně od Kynšperku.

Tento zlom je nejvýraznější, řekněme hlavní, ale není jediný. Vyčníhá z něj určité množství vedlejších zlomů, kratších a méně výrazných (obr. 4).

Obr. 4

Když si prohlédnete mapu, můžete si povšimnout, že zlomy v zásadě korespondují s tvarem reliéfu. Většina zlomů vznikla v terciéru (v třetihorách) při propadání Chebské nížiny. Je tedy logické, že se zlom táhne podél okrajů propadliny. Vedlejší zlomy jsou způsobeny posuvy masivu v jiném směru, než šla hlavní vlna saxonských horotvorných procesů. Podobné je to i v Českém lese.

Dále jsme zjistili, že na zlomech je všeobecně o něco vyšší radioaktivita než v okolí. Stejně tak je to i s minerálními prameny, kterých je zde větší množství. Při srovnání map pramenišť a mapy zlomů zjistíme zajímavou věc. Prameny leží převážně na zlomech, nebo ještě lépe na kontaktech dvou zlomů (obr. 5). Potvrzuje to i fakt, že prameny v této oblasti jsou si velice podobné. Větší množství oxidu uhličitého, příměs železitých prvků (ty pak tvoří oranžové zbarvení usazenin v pramenech), vyšší radioaktivita a charakteristický zápach.

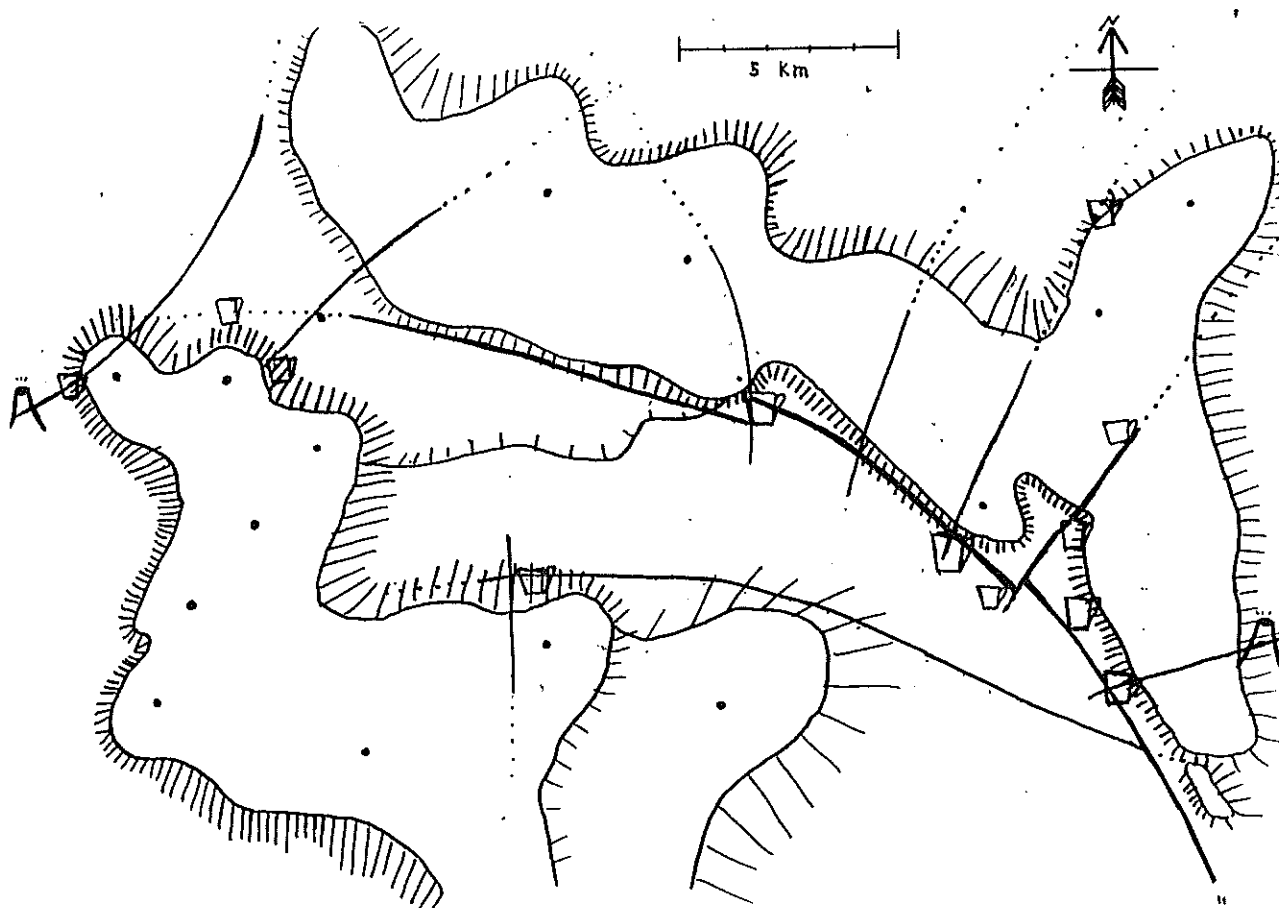
Vlastnosti pramenů jistě ovlivnila sopečná činnost, která se začala projevovat ve třetihorách jako důsledek saxonských pohybů, jež připravily potřebný průlom v zemské kůře. Již z těchto slov vyplývá, že případné sopky leží také na zlomech. Konkrétně to jsou sopky Železná hůrka na západním okraji Českého lesa a Podhorní vrch východně od Mariánských Lázní (obr. 5).

To je stavba či struktura jihozápadní části Slavkovského lesa.

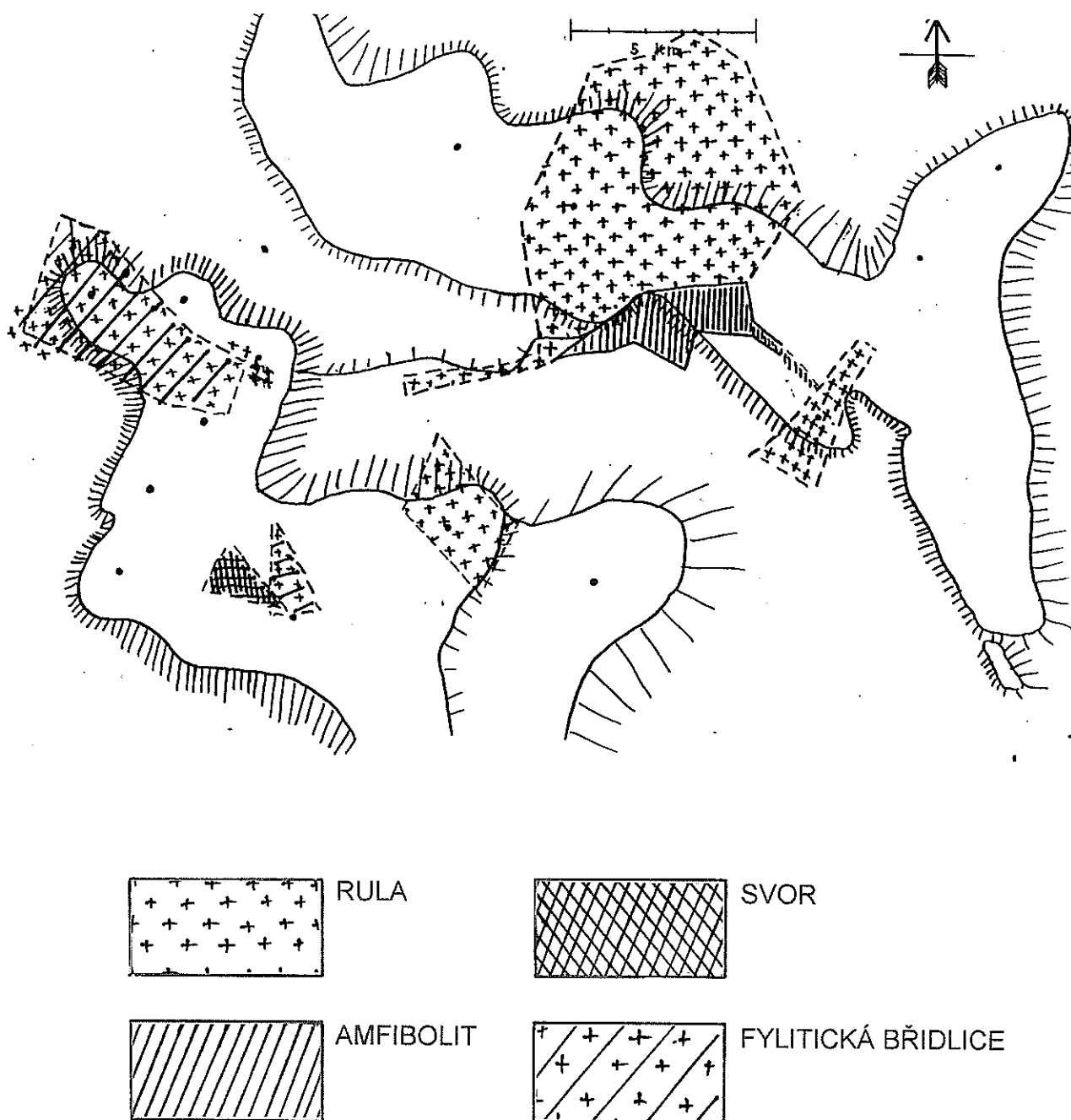
Nyní vás seznámíme se zdejším geologickým podložím.

V zásadě je masiv tvořen krystalickými břidlicemi, konkrétně rulou. Mezi Mariánskými Lázněmi a Lázněmi Kynžvart je však několik ne příliš výrazných lokalit, kde jsou vložky amfibolitů.

Amfibolit tvoří geologické podloží více východně od Mariánských Lázní, tam, kde kraj přechází v rovinu (obr. 6).

Obr. 5

Obr. 6

Je zajímavé, že například na Lysině (to je druhý nejvyšší vrch Slavkovského lesa) jsme na úplném vrcholu objevili matně černou horninu, s největší pravděpodobností magmatického původu. Je to zřejmě památka na čtvrtohorní sopečnou činnost, ovšem s jistotou to říci nemůžeme.

Takováto místa jsou však ojedinělá a na celkový stav nemají žádný vliv.

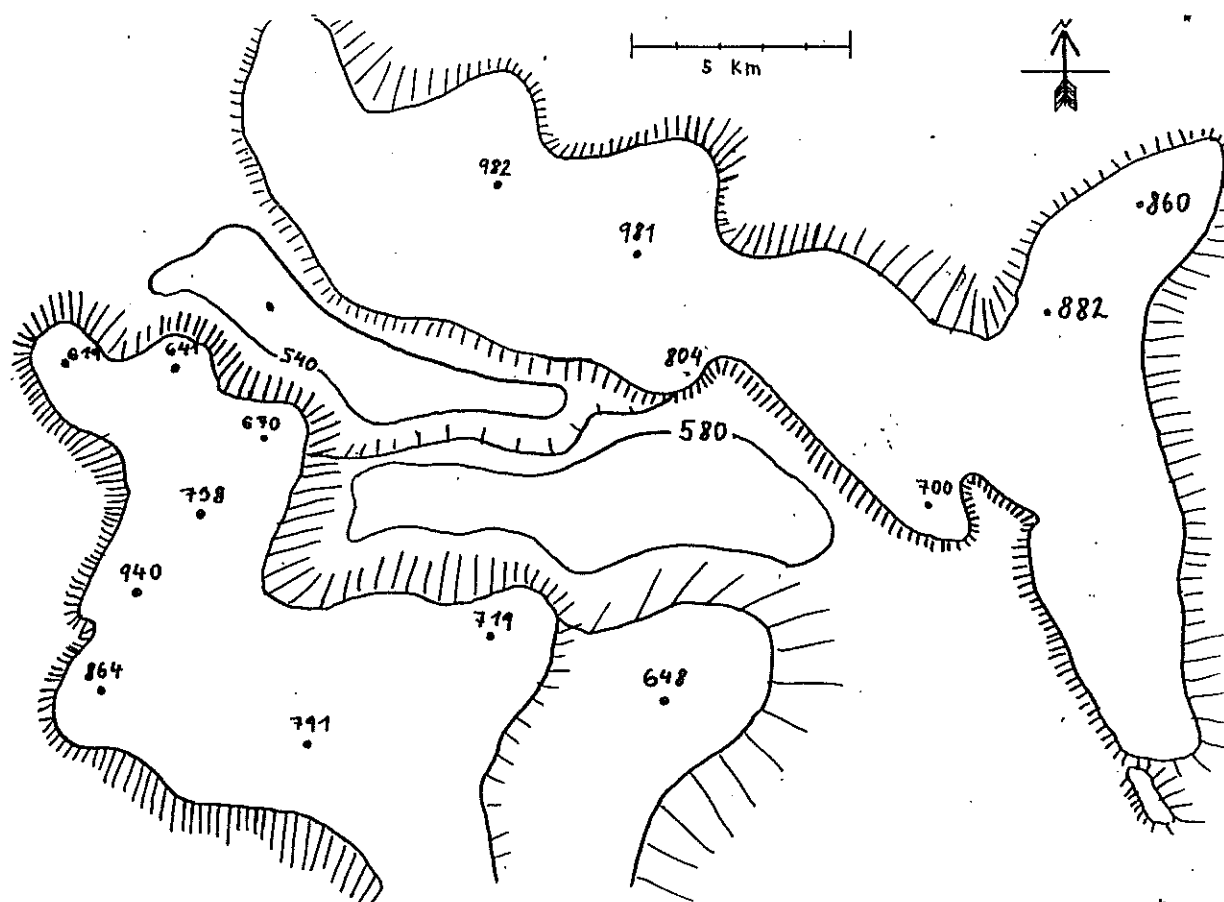
Ve třetihorách proběhla poslední významná přeměna hornin. Od té doby, vyjma sopečné činnosti ve čtvrtohorách, jsou stále stejné.

Český les

Budeme se zabývat tou částí Českého lesa, jež se táhne od nádrže Jesenice asi 23 km na jihovýchod a jež je na mapě značena jako Dyleňský les.

Pohoří se poměrně pozvolně zvedá z Chebské nížiny, ale v některých místech velice prudce spadá na německou stranu. Nejvyšším bodem je vrchol Dyleň (940,3 m.n.m.). Ten tvoří jakési centrální pohoří.

Od severozápadu, kde celý masiv začíná vrcholem Palič, na kterém dříve stávalo slovanské hradiště a jež má nadmořskou výšku 620 m, se zvedá směrem k jihovýchodu přes Lipovou (670 m.n.m.), dále Střední vrch (739 m.n.m.) na Dyleň (940,3 m.n.m.) a pozvolně klesá dolů přes Čupřinu (864,9 m.n.m.), Tišinu (791,7 m.n.m.) a Kamenišť (718,5 m.n.m.). Kopce jsou spíše táhlé a rozložené (obr. 7).

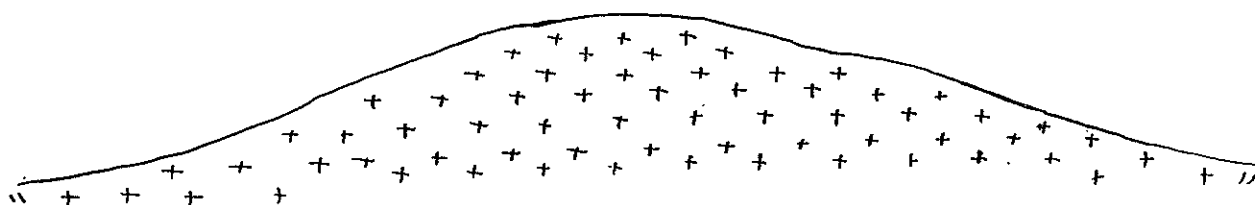

Obr. 7 Vrcholy

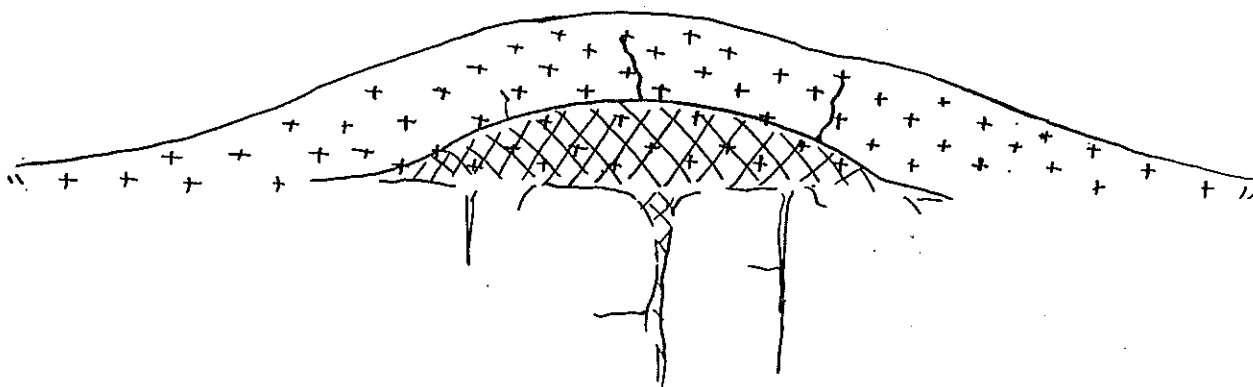
Dyleňský les byl součástí Západočeské hercynidy. Po vzniku Chebské propadliny se osamostatnil, ale přesto má mnoho společných prvků.

Hlavním takovým pojítkem jsou zlomy. Ty jsou zde ze stejných příčin jako ve Slavkovské oblasti a také na tamější soustavu navazují. Jsou proto velice podobné a bylo by zbytečné o nich psát. Za zmínku však stojí zlom nazvaný Velký předěl. Odděluje totiž Chebskou pánev od masivu Českého lesa, leží na něm několik pramenů a hlavně nejmladší sopka v Čechách - Železná hůrka. Je to velmi mladá a malá sopka. Její stáří odhadujeme přibližně na 20 000 let. Sehrála však velmi důležitou úlohu. Jelikož spíše dýmala a chrtila popel než lávu, zúrodnila zdejší půdu a hlavně obohatila prameny kraje o důležité prvky. Celkově byla velice prospěšná (obr. 4 - zlomy).

Na stejném místě předělu se nachází zajímavý geologický útvar (viz Chebská nížina). Pokračujeme dál v geologické minulosti kraje. Ve třetihorách tehdy vznikly zlomy. A v rámci tvorby zlomů se vytvořil pod Dyleňským lesem pluton vyvřelých hornin. Ty se však nedostaly až na povrch, nýbrž se rozlily do tělesa tvaru houby pod celým masivem (obr. 8, 9).

Obr. 8 Český les

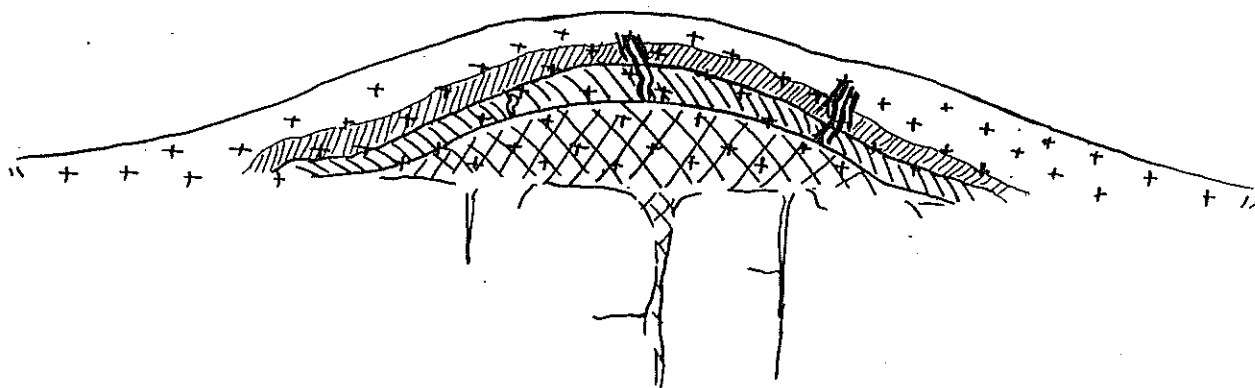
Obr. 9 Český les - pluton

A nyní je nutné uvést minulost a současnost geologického podloží. Při hercynském vrásnění zde stejně jako u Slavkovského lesa došlo k metamorfóze starohorních usazenin. Jelikož byl Český les jen okrajovou částí Západočeské hercynidy, nedospěla metamorfóza do takového stadia jako u Slavkovského lesa.

Zde v Českém lese tentokrát vznikly fylitické břidlice, někdy přecházející do svorů. Na tom by vznik Chebské propadliny sám o sobě nic nezměnil, ale vznik plutonu již ano. Ten, díky své teplotě, začal na kontaktech s fylitickou břidlicí metamorfózu nanovo.

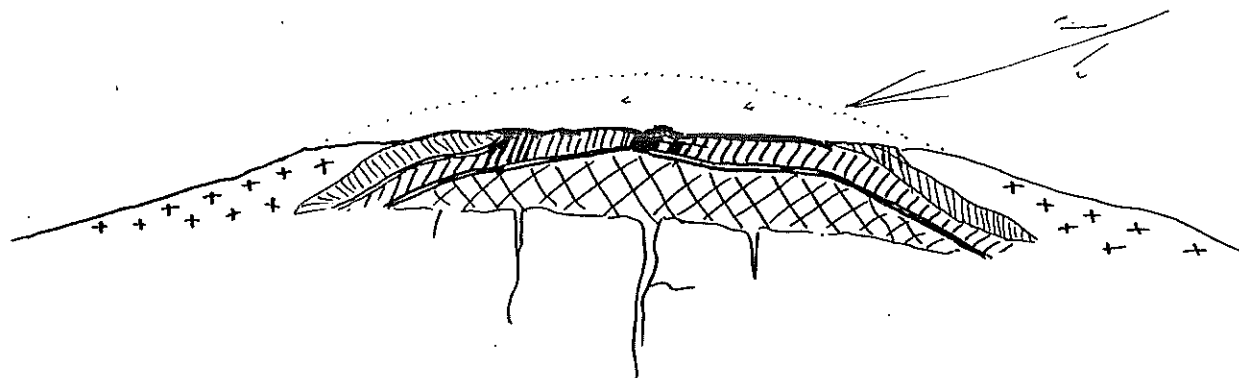
Je tedy pravděpodobné, že pluton sám je dnes tvořen granity (žulou). Přímo na kontaktu s plutonem se fylitické břidlice přeměnily v rulu, dále od kontaktu se nachází větší

množství svorů a na povrchu zůstala fylitická břidlice. To by byl i ideální stav. (obr. 10).

Obr. 10 Český les - pluton (metamorfóza)

Rychlé zvětrávání a odbyt fylitických břidlic z vrcholů zapříčinil odhalení spodnějších vrstev, tedy svorů a rul. Velmi málo i granitu (obr. 11).

Obr. 11 Český les - zvětrávání

Denudace neustále prohlubuje své dílo. Jinak byl Dyleňský les, západní výběžek Českého lesa, po geologické stránce již neaktivní.

Chebská nížina

Toto místo je předělem mezi Českým a Slavkovským lesem. Je nižší v průměru o 350 metrů než Slavkovský les a o 200 metrů než Český les.

Podloží je převážně rulové, na úpatí Českého lesa jsou to svory a fylitické břidlice. Obojí vzniklo v prvohorách při hercynském vrásnění.

Samotná nížina vznikla ve třetihorách propadnutím části Západočeské hercynidy. Je to tedy příkopová propadlina. Příčinou byly saxonské horotvorné pohyby.

Chebská nížina je oddělena od Chebské pánve zlomem nazvaným Velký předěl. Jiho-

západně od něj se nachází vedlejší zlom, který navazuje na Mariánsko-Kynžvartskou poruchu. Na tomto zlomu se nachází geologický útvar zvaný Skalka u Kapličky. Je to tlustá křemencová žíla. Ta vznikla ve druhohorách metamorfózou ruly, ovšem jenom místní, v malé míře. Tento útvar byl při pozdější denudaci odolnější a tak zůstal na mírném návrší osaměle stát uprostřed Chebské nížiny. Je zajímavé, že právě zde dochází i ke styku několika energetických zlomů. Kaplička (žíla) je důkazem přítomnosti plutonu pod Českým lesem. Vedle skály byla skutečně odhalena barokní kaple, do základů spálená.

Uvádíme to zde proto, protože si na závěr klademe otázku:

Jakým způsobem ovlivňuje člověka a to, co člověk dělá, jeho okolí. Jsou přece místa, kde si Slované svá hradiště nepostavili, i když byla vhodná tvarem, nebo jsou místa, kde se člověku nepodaří založit město a jiné. Možná to zní směšně, ale doufáme, že to má spojitost nejen s dávnou, velmi dávnou historií kraje, ale i se vším ostatním.

A myslíme si, že zvláště v dnešní době by se člověk měl ohlížet i na to, když už v horlivosti dnešní doby něco začíná.

*Marek Matura
Ondřej Lacina
Jan Diviš*

ZPRÁVA BIOLOGICKÉ SKUPINY

Srovnání ekosystémů Slavkovského a Českého lesa

Jakub Mrázek

výzkum krytosemenných rostlin
porovnání obou ekosystémů, prognóza budoucího vývoje

Vojtěch Barták

výzkum bezobratlých

Lenka Musilová

výzkum výskytu stromů a kapradinorostů

David Pechatý

půdní výzkum

Jakub Urban

výzkum obratlovců, hustota stromů
výskyt bolševníku mezi Lázněmi Kynžvart a Kladskou

Martin Tomášek

výzkum lišejníků

Výzkum výskytu krytosemenných rostlin a návaznosti ekosystémů

Cílem výzkumu bylo zjistit výskyt krytosemenných rostlin v dané oblasti a na základě výzkumů provést prognózu vývoje v minulosti a budoucího vývoje z hlediska ekosystémů.

METODIKA PRÁCE

Přímým pozorováním získat výsledky výskytu krytosemenných rostlin a na základě výzkumů provést syntézu.

VÝSLEDKY PRÁCE

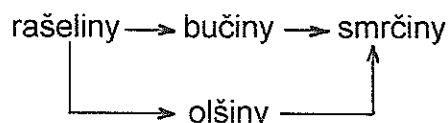
Zhruba 80% současného pokryvu ve zkoumané oblasti tvoří smrkové monokultury. Tyto monokultury jsou po rostlinné stránce velmi chudé (ve srovnání s ekosystémy s přirozeným vývojem: rašeliny; bučiny; olšiny).

V keřovém patře, pokud pomineme mladé smrky, jsou pouze dva významné druhy: *bez černý* a *jeřáb*, přičemž procento pokryvu je velmi malé (asi 20%). Z bylinného patra je to při srovnání s olšinami nebo rašeliništi ještě horší. Vyskytují se zde zejména tyto druhy: *válečka prápořitá*, *metlička křivolaká*, *sedmikvítek evropský*, *starček hajní*, *brusnice borůvka*; ovšem málokdy takto kompletně zastoupeny.

V ekosystémech s přirozeným vývojem je bylinné patro mnohem rozvinutější, a to jak do počtu druhů, tak do pokryvnosti.

Dalšími body k zařazení ekosystému bylo jeho stáří, poloha, nadmořská výška, počet druhů a typy lišejníků, kterými se zabývá jiná část této zprávy.

Z těchto výzkumů vyplývá seřazení původnosti zhruba takto:

Ve vývojové řadě stojí na prvním místě *rašeliny*, další přicházejí *bučiny*, jejichž nástup souvisí pravděpodobně s vysoušením rašelin.

Olšiny se rozšiřují později (po ustálení teplot) v rozvodněných nížinách.

Nástup *smrků* souvisí až s umělým vysazováním těchto ekosystémů člověkem. Podle našeho zjištění probíhalo od 17. století.

Všechny ekosystémy kromě smrkové monokultury jsou poměrně stabilní díky vyvážené rozmanitosti druhů.

Narychlo přivezené a vysázené smrky jsou stabilní podstatně méně. Existují dvě vzájemně se propojující teorie:

1) Nedostatek rostlinných druhů způsobuje, že při jakýchkoliv problémech ekologického rázu se smrková monokultura není schopná udržet, protože má málo záchytných bodů.

2) Ve smrkové monokultuře, která není v naší zeměpisné šířce původní, chybí ostatní

části ekosystému smrčin (rostliny, živočichové) nutné pro jeho správnou funkci. Druhy k nám nebyly dovezené nebo se neuchytily kvůli nevhodným nebo jiným podmínkám.

ZÁVĚR

Smrčiny jsou velmi nestabilní a je pravděpodobné jejich zhroucení do 50ti let. Jednotlivé ekosystémy by se měly (pokud vůbec) vysazovat smíšené (*buky, duby, smrky, olše*) a postupně (nejdříve louka, potom březový háj, pak smrky, poté buky atd.) Tím bychom dosáhli rozmanitého a stabilního ekosystému.

Jakub Mrázek

Výzkum výskytu bezobratlých

Cílem výzkumu bylo zapsat a zpracovat výskyt bezobratlých v oblasti Českého lesa a Slavkovského lesa.

METODIKA PRÁCE

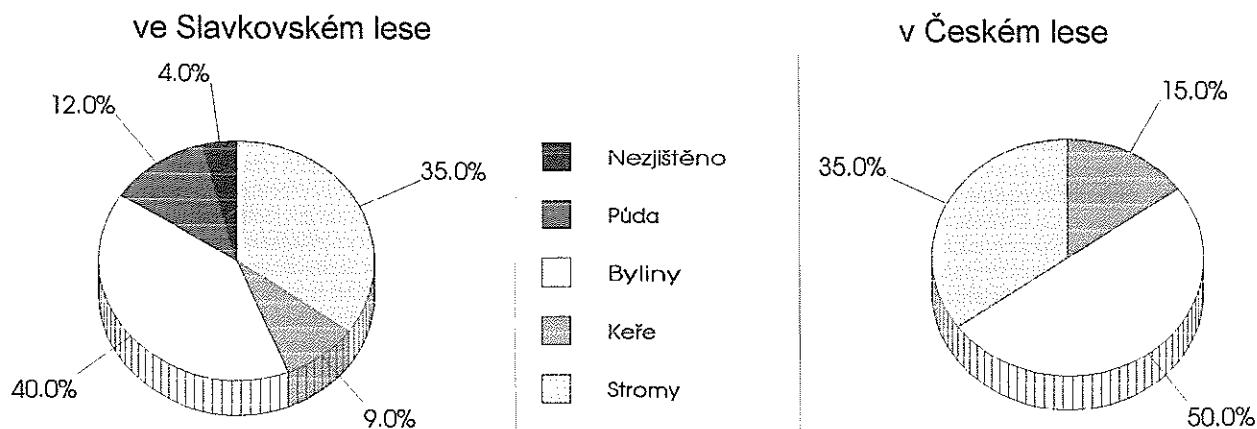
Při návštěvě ekosystému byly zjišťovány druhy bezobratlých a zapisovány do tabulek.

VÝSLEDKY PRÁCE

Bylo zjištěno že v Českém lese je asi třikrát více druhů a v mnohem větším počtu než ve Slavkovském. Ekosystémy s největším počtem bezobratlých jsou louka a rašeliniště, ve kterých se vyskytuje nejvíce druhů měkkýšů, hlavně plžů. Z nich hlavně *plzák hnědý* a *zemounek lesklý*. Nejvíce plžů se ovšem vyskytuje v olšových ekosystémech podél rozvodněných potoků.

Nejméně pozornosti bylo věnováno okřídlenému hmyzu, protože může přelétat z jednoho ekosystému na druhý; je tedy středem omylu celého výzkumu. Nejvíce druhů bezobratlých bylo zjištěno v kůře a na listech stromů.

Nejvíce druhů bezobratlých se váže:

TEORIE VÝVOJE BEZOBRATLÝCH

Bujný život v kůře stromů i ve vzduchu v hodně kyselém prostředí se začal s ustupováním bažin měnit. Začínají ustupovat měkkýši a v bučinách se uplatňuje spíše drobný hmyz, zejména brouci.

Postupem času přicházejí znovu měkkýši a začínají si zvykat na menší množství vody. Začíná se rozšiřovat dřevokazný hmyz. Přicházejí první zásahy člověka a rumištní porost, s ním pravděpodobně borovice a mravenci.

Začíná se opět snižovat populace měkkýšů. Vzniklé louky jsou sídlištěm mnoha motýlů a různých druhů rovnokřídlého hmyzu.

Další zásahy člověka spočívají ve vysazování smrkových monokultur, které přitahují velmi mnoho škůdců. Jinak jsou vzniklé monokultury na bezobratlé velmi chudé.

Vojtěch Barták

Výzkum výskytu stromů a kaprad'orostů

Mým cílem bylo sledovat výskyt stromů a kaprad'orostů v Českém a Slavkovském lese.

METODIKA PRÁCE

Na základě přímého pozorování jednotlivých ekosystémů byly provedeny jednotlivé výpočty a celkové syntézy.

ČESKÝ LES

Z tohoto výzkumu bylo zjištěno, že v Českém lese se vyskytují hlavně tyto rostliny:

- smrk - 35% a to v bučině a smíšeném lese
- buk - 20% a to v bučině a ve smíšeném lese
- dub - 14% a to ve smíšeném lese
- jedle - 1% a to ve smíšeném lese se smrky a modřín
- modřín - 10% a to ve smíšeném lese se smrkem nebo v modřínovém lese, ale to jen ojediněle
- borovice - 4% a to ve smrko-borovicovém lese a ve smíšeném lese, ale to jen ojediněle
- javor - 2% a to ve smíšeném lese
- jírovec - 2% a to ve smíšeném lese (listnatém)
- olše - 9% a to s modřínem a smrkem v jednom ekosystému
- habr - 2% a to ve smíšeném lese
- lípa - 1% a to ve smíšeném lese
- kaprad' hřebenitá - 60% a to na vlhkých místech

Ve smíšeném lese se vyskytují dub, buk, lípa, habr, olše, kaštan, modřín, javor, jedle, a to vše roste na středně až více vlhkých místech. Ve smrkové monokultuře se vyskytuje

smrk na středně vlhkých místech.

SLAVKOVSKÝ LES

Z tohoto výzkumu bylo zjištěno, že v oblasti Slavkovský les se vyskytují tyto rostliny:

- kaprad' hřebenitá - 70% a to v mokřinách a u potoků
- smrk - 80% a to ve smrkové monokultuře
- buk - 2% a to ve smíšeném lese s olší a borovicí
- borovice - 10% a to ve smíšeném lese
- jedle - 3% a to ve smíšeném lese se smrkem
- olše - 15% a to ve smíšeném lese a mokřinách
- přeslička lesní a rolní - v mokřinách

Smrk se vyskytuje na suchých místech. Olše se objevují u mokřin.

ZÁVĚR

Po vysazení smrků začaly ustupovat listnaté stromy. Smrk, který je v normálních podmínkách neagresivní, v dnešní době převládá na většině území Českého a Slavkovského lesa.

Lenka Musilová

Půdní výzkum

Cílem mého výzkumu bylo prozkoumat v Českém a Slavkovském lese půdu v jednotlivých ekosystémech a pak porovnat, čím se oba dva lesy liší.

METODIKA PRÁCE

Byla taková, že pH měřičem byla změřena kyselost půdy a potom lopatkou vyhrabaná do 30-40 cm. Díky tomu bylo zjištěno složení půdy a vodnatost.

ZÁVĚR

Bažiny jsou nejkyselejší, mají kyselost 4 a méně. Potom je smrk ztepilý a metlička křivolaká, ty mají kyselost kolem 5, a dále je tráva, javor a olše - mají kyselost 5,5 a potom louky a duby, ty mají kyselost kolem 6, modřín, borovice a jedle mají kyselost kolem 6,5, u buku bylo naměřeno i 6,9 (je myšlena půda v okolí stromu).

Podle sledování závisí pH na nadmořské výšce pouze nepřímo. Na nadmořské výšce závisí skladba rostlinstva a jak je patrné z předchozího výzkumu, na té je závislé pH půdy.

Celkové srovnání pH: v oblasti Český les je pH o 0,5 stupně nižší než v oblasti Slavkovský les.

Zjištěné údaje obsahuje následující tabulka.

David Pechatý

ČESKÝ LES

Ekosystém	Průměrná hodnota pH	Místní rozdíl pH	Kyselost vody (pH)	Půda (mocnost vrstvy půdy v cm)
Smrková monokultura	5,5	jehličí 6 rašeliny 5,2 tráva 5	2 - 3	hrabanka (8) černá zem (5) hnědá zem
Rašeliny	4,5	žádné	4 - 5	černá zem
Olše	6	volně u stromu 5,2	3	hnědá zem
Bučina	6	žádné	2 - 3	černá zem (10) hnědá zem

SLAVKOVSKÝ LES

Ekosystém	Průměrná hodnota pH	Místní rozdíl pH	Kyselost vody (pH)	Půda (mocnost vrstvy půdy v cm)
Borovice	6,3	žádné	3	hnědá zem
Olše	5,3	dál od cesty pH i 5; 5,7	3	hnědá zem
Smíšený les	6	smrk 5,2 buk 6,5 tráva 5,5 dub 6 javor 5,2 modřín 6,5	3	černá zem
Rašeliny	4,5	žádné	5	černá zem

Výzkum obratlovců, hustoty stromů a výskytu bolševníku

Jedním úkolem na expedici bylo zjistit, jací obratlovci se pohybují v jednotlivých ekosystémech Českého a Slavkovského lesa. Dalším úkolem bylo změřit hustotu stromů v jednotlivých ekosystémech Českého a Slavkovského lesa.

METODIKA PRÁCE

Výzkum proběhl určováním výkalů, vývrzků (u dravců) a různých stop.

U ptáků je to ještě těžší, protože z výkalů se to nepozná, tak už zbývá jenom podle vý-

vršků, skořápek vajec a hnízd.

Ještě k hustotě stromů. Ta se dělala tím způsobem, že se odkrokovalo 15x15 kroků a uvnitř tohoto pomyslného čtverce se spočítaly všechny zdravé stromy (stromy napadené škůdlem se také počítají) nad 3 m výšky. Výsledek je hustota.

Dalším úkolem bylo měření výšky stromů.

VÝSLEDKY PRÁCE

Jednotliví obratlovci se vyskytují:

srna, liška obecná, veverka obecná, kuna lesní, jezevec lesní, králík divoký, zajíc polní.

Další úkol bylo pozorovat výskyt bolševníků, přivezených knížetem Metternichem. Mapoval se úsek mezi Lázněmi Kynžvart a Kladskou. Výsledky byly, že se bolševníky vyskytují maximálně 10 m od silnice (na jednom místě 15 m). Bolševníky se vyskytují na sluníčku a ve velkých plochách a celkem se nevyskytují na svahu.

Jakub Urban

Výzkum lišejníků

Cílem výzkumu bylo zjistit, ve kterém ekosystému se vyskytuje jaký lišejník a proč.

ÚKOL

Zjistit co nejvíce druhů lišejníků v oblasti Českého a Slavkovského lesa a učinit jejich srovnání.

METODIKA PRÁCE

Při návštěvě každého ekosystému byl učiněn důkladný průzkum výskytu lišejníků (byl zakreslen a zapsán).

VÝZKUM

70% veškerých lišejníků roste na listnatých stromech (*terčovka, dutohlávka*). 20% na jehličnanech a 10% na kamenech.

ZÁVĚR

Lišejníky jsou vázané na vlhkost ovzduší. Další údaje obsahuje následující tabulka.

Martin Tomášek

Druh	Výskyt	Ekosystém	pH půdy	Ukazatel
TERČOVKA	Balbínův pramen Smrková monokultura Lysina Olšové mokřiny Doubrava Střední vrch U Kapličky Rozcestí u zelené	Bučiny Smíšené lesy Olšiny Rašeliny	viz Záznam o půdě	Terčovka tvoří 70% všech lišejníků
LECANORA	Balbínův pramen Lysina Chráněná bučina Střední vrch Boršengrýn U Kapličky	Lysina Smrková monokultura Bučina Smíšené lesy (kůra mrtvých i živých stromů)	viz záznam o půdě	Lecanora tvoří 15% všech lišejníků
DUTOHLÁVKA	Lysina Olšové mokřiny Střední vrch U Kapličky	Bažiny Olšiny Smíšené lesy	viz záznam o půdě	Dutohlávka tvoří 10% všech lišejníků
XANTORIA	U Kapličky Dolní Žandov Kladská	Smíšené lesy Vesnice	viz záznam o půdě	Xantoria tvoří 5% všech lišejníků

Srovnání oblasti Český les a Slavkovský les

CÍL

Na základě botanického a zoologického pozorování provést srovnání jednotlivých částí.

METODIKA PRÁCE

Provést přímé zoologické a botanické pozorování a syntézu na jednotlivých ekosystémech a na základě těchto výsledků provést srovnání obou oblastí.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

V oblasti Český les se nalézají tyto typy ekosystémů:

- Smrková monokultura
- Smíšený dubo-modřínový les
- Borový les
- Smíšený les (*javor, jeřáb, smrk, borovice*)
- Luční ekosystémy
- Smíšený les (*modřín, bříza, javor, kaštan, dub*)

Bučina

Olšina

V oblasti Slavkovský les tyto ekosystémy:

Rašeliniště

Jedlový les

Bučina

Smrková monokultura

Smíšený les (*borovice, smrk, buk, olše, jeřáb*)

Olšina

Smíšený les (*buk, smrk*)

Oblast Slavkovského lesa je celkově původnější a druhově bohatší než Český les. Vyšší nadmořská výška také působí na květenu a rostlinstvo vůbec. V oblasti Slavkovského lesa můžeme také najít původní ekosystémy, dnes již prakticky neexistující v oblasti Český les (rašeliny, bučiny).

Jakub Mrázek

Srovnání obou oblastí je patrné z následujících tabulek.

Tab. č. 1 - Půda		
Název	Český les	Slavkovský les
Hrabanka černá	SL	O, R, P (B)
Hrabanka hnědá	O, B, L, SL, SM	SL, SM, O
Černá zem, hnědá zem		J, SM, SL, R, B
Černá zem, jíl	P (SM - L), B	
Hnědá zem, jíl		O

Kyselost půdy (pH)		
4,5	R	R
5	O, L, SM	SM
5,5	O, R, SM	R
6	BR, SM	B, SM, O
6,5	BR, L, SL	O, B, J, SM, SL

Tab. č. 2 - Lišejníky		
Název	Český les	Slavkovský les
Terčovka	O, L, SL, J	O, SL, SM, R, B
Dutohlávka	L, SM, SL	R, O, B
Lecanora	SM, SL	SM, SL, R, B
Xantoriea	SM, SL, vesnice	

Tab. č. 3 - Byliny		
Název	Český les	Slavkovský les
Zvonek luční	L	
Pcháč	L	
Kokořík	SL, L	
Podběl	L	
Kopřiva dvoudomá	SL, L	SL, O
Ostřice jarní	O	J, O, P (SM - B), P (SM - O)
Sléz přehlížený		B, P (SM - O)
Blatouch bahenní	O	O, P (SM - O)
Devětsil lékařský		P (SM - O)
Pryskyřník prudký	O	SM, P (SM - O)
Válečka prapořitá	BR, L	P (SM - B)
Šťavel kyselý	BR	B, SM, O, P (SM - B)
Pstroček dvoulistý		SM, P (SM - B)
Kaprad' hrálovitá	SL, O, BR	O
Kaprad' samec	SL	
Přeslička lesní		O
Přeslička rolní	O	O
Vraní oko čtyřlisté		B, O
Starček hajní	SL, O	B, J, SM, O
Šalvěj		O
Svízel	SL	B, O
Sedmikvítek evropský		J, SM, SL
Metlička křivolaká	SM, P (D - M), BR, SL, B	SM
Šťovík	BR	SM
Lipnice hajní	SL, B	SM
Suchopýr		R
Pomněnky	O	
Sítina	O	
Netýkavka	SL	
Kakost smrdutý	SL	B
Jahodník	P (D - M)	
Kopytník evropský		B
Skřípina lesní		P (SM - O)

Tab. č 4 - Dřeviny		
Název	Český les	Slavkovský les
Vřes	L	
Brusnice borůvka	SM, SL, BR, P (O - R)	R, J, SM
Brusnice brusinka	BR	R
Maliník	SL	J, SM, O
Ostružiník	O	
Dub	M + listnaté stromy	P (SM - O)
Buk	M + listnaté stromy	P (SM - B), B
Habr	SL	
Jedle		L + J
Smrk	SM, SL	SM, SL, P (SM - O), P (SM - B), R
Bříza		P (SM - O)
Líška		O
Jasan		P (SM - O)
Borovice	SL, BR + B	Smrčina + borovice
Lípa	SL	
Modřín	M, M + smrk	SM + modřín
Olše	O, BR, B	O, P (SM - O)
Vrba		P (SM - O)
Javor	M + listnaté stromy	B
Jírovec	M + listnaté stromy	
Jeřáb	SL	SL, B, O

Tab. č. 5 - Obratlovci		
Název	Český les	Slavkovský les
Srna	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Veverka obecná	SM, M, BR, J	SM, BR, J
Kuna lesní	SM, O, BR, B, D, J, SL, L	SM, O, BR, B, D, J, SL, L
Jezevec lesní	L (a okolí)	
Zajíc polní	(SM), M, O BR, B, D, J, SL	(SM), O, BR, B, D, J, SL
Králík divoký	(SM), M, O BR, B, D, J, SL	(SM), O, BR, B, D, J, SL
Liška obecná	SM, M, O, R, BR, B, D, J, SL, L	SM, M, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Prase divoké	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Káně lesní	Všude (hlavně louky)	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Kukačka	Všude	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Sýček	Všude (hlavně smrčiny)	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Datel	Všude	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L
Zmije	L	SM, O, R, BR, B, D, J, SL, L

Legenda k tabulkám:

B	- bučina
BR	- borový háj
D	- dubový les
J	- jedlový háj
L	- louka
M	- modřínový les
O	- olšový háj
P (např. D - M)	- přechod mezi dubovým a modřínovým lesem
R	- rašeliniště
SL	- smíšený les
SM	- smrková monokultura

ZPRÁVA ETNOGRAFICKÉ SKUPINY

Výzkum jižní oblasti Slavkovského lesa a severní oblasti Českého lesa

Přemysl Čech, Martin Valdauf

zemské stezky (jejich historický význam)

Štěpán Macháček, Jan Černý

sakrální stavby, lidová architektura

Tereza Loučimová, Vojtěch Jindra

zvyky a obyčeje, lidová píseň

Barbora Vaculová, Martin Pěkný

nářečí

pověsti a legendy kraje

Úvod

Cílem našeho výzkumu bylo zjištění etnografických skutečností dvou geograficky odlišných oblastí (Českého a Slavkovského lesa) v časovém rozmezí od 7. století do současnosti. Výzkum byl rozdělen do několika podoblastí:

- A) Způsob komunikace a propojení mezi jednotlivými centry kraje
- B) Architektura kraje
- C) Folklór kraje
- D) Nářečí; pověsti a magická místa kraje

Metodika výzkumu

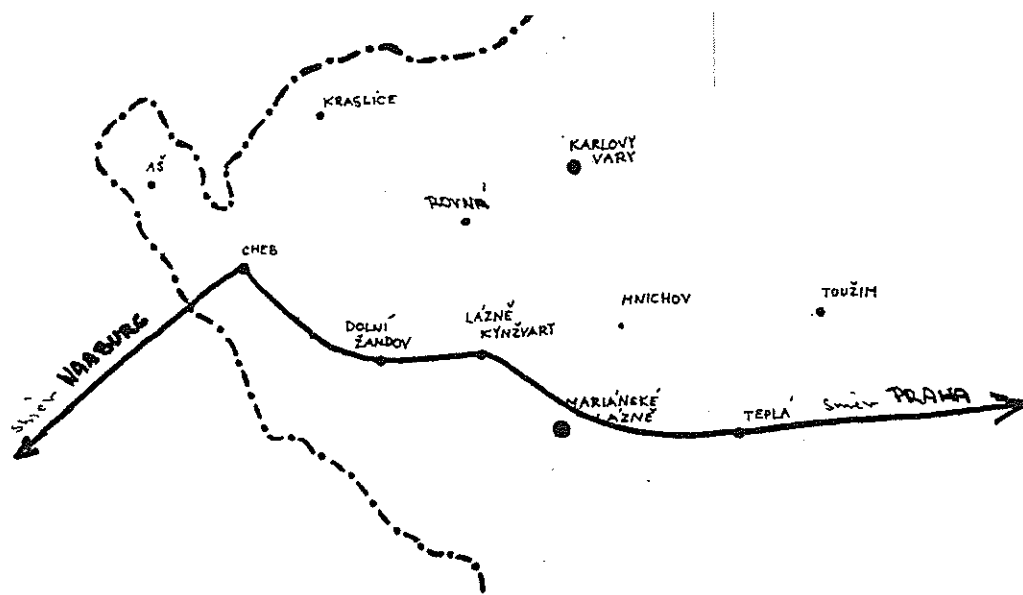
Výzkum byl prováděn:

- přímým kontaktem s obyvateli kraje
- studiem literatury
- přímým pozorováním
- vyhledáváním historických pramenů (kroniky, staré zápisy, historikové)

Zemské stezky

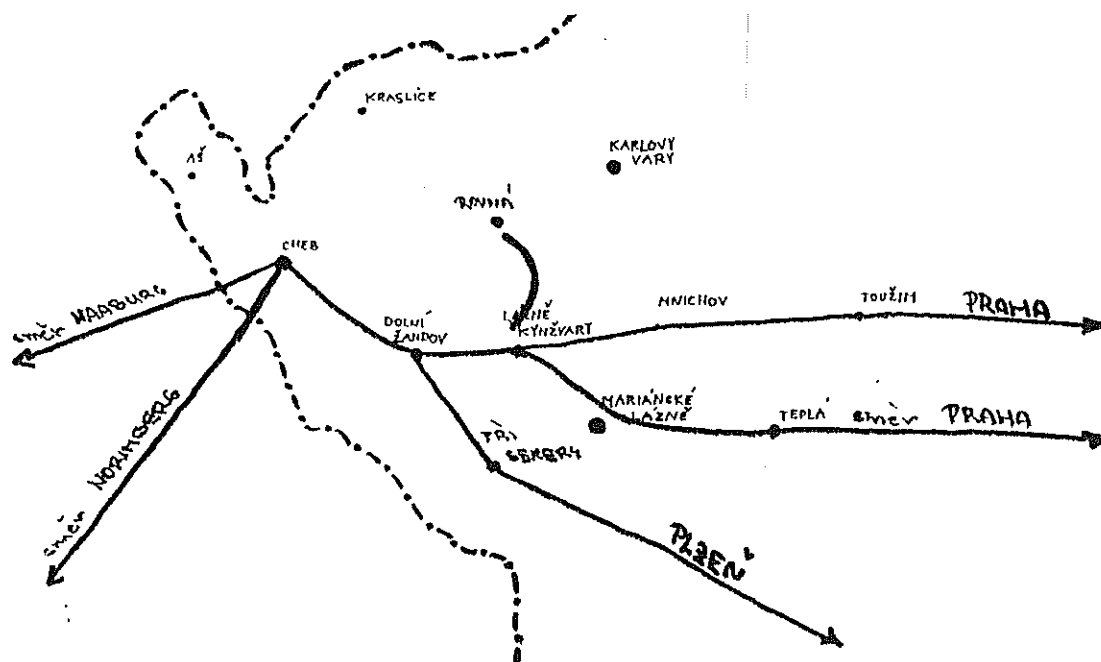
Stezky, o kterých si budeme vyprávět, jsou zachovány jen v některých směrech dnešních silnic. Pradávné zemské stezky byly nejdříve vyšlapané úzké pěšiny na neupraveném přírodním povrchu, mnohdy i se značným stoupáním, a proto se člověk začal snažit o vytváření klidnějších a schůdnějších cest. To se projevovalo vymycováním nejhustších částí lesa, zpevňováním bažin, potoků i řek. Po těchto cestách cestovali nejčastěji jen ti, kteří nezbytně museli, neboť nepřízeň počasí znamenala okamžité přerušení cesty.

Je pravděpodobné, že s upevněním světské a církevní moci následoval nárůst majetku. S ním pak budování hradů, vesnic, městeček a klášterů. To vše vedlo k stále narůstajícím obchodním stykům. V této době se začaly na cestách, kterých přibývalo, objevovat první primitivní vozy. Byly to vozy nejčastěji se dvěma plnými koly. Těmito vozy cestovali například církevní hodnostáři, důležití diplomatictí poslové. Bohatství stále narůstalo a zboží se tak mohlo dopravovat po hustších sítích obchodních stezek. Povrch těchto stezek byl však stále nedokonalý. Stezky vstupovaly do měst branami s většinou padacími mosty. Na městských ryncích se začaly objevovat první pokusy o dláždění velkými plochými kameny a dlažebními kostkami.

Obr. 1 Znázornění hlavní šlechtické a kupecké cesty v době 10. - 13. století

Na stezkách byla stále větší frekvence, i když bezpečnost na cestách byla nevalná. Přepadávání loupežníky a rytíři bylo v podstatě běžné. Když cestujícím nějaké peníze z cesty zbyly, museli je vydat na různé poplatky (mýtné, mostné, skladovné aj.). Počet cestujících stále rostl. To vedlo k oživení silnic, které se postupem času staly opět nedostačujícími.

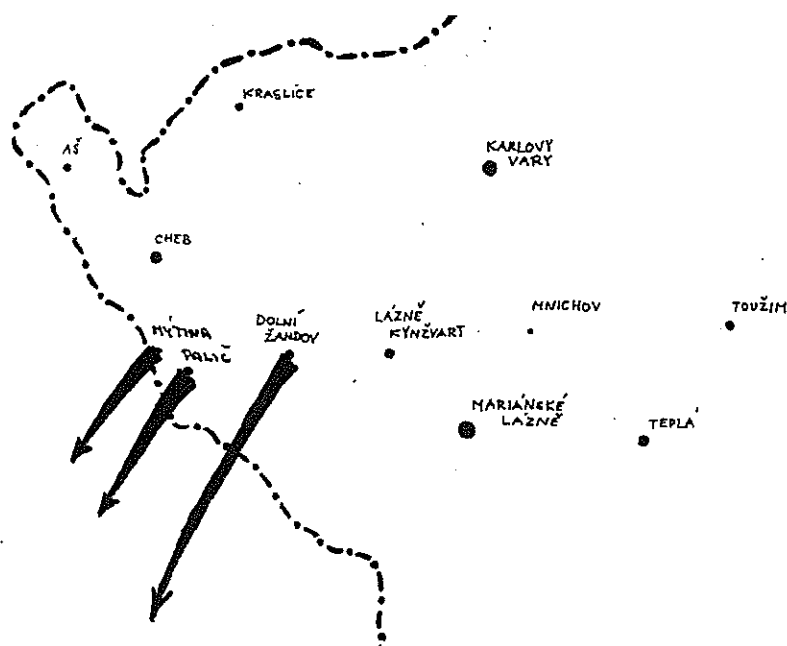

Obr. 2 Ve 13. - 16. století se původní cesta rozrostla a rozšířila. Také se připojily další dva směry - na Prahu a na Plzeň, které odbočovaly od hlavní stezky v Kynžvartu a Dolním Žandově. V letech 1531 - 36 byla vybudována Dlouhá stoka - kanál na vodu a plavení dřeva (viz záhyb u obce Rovná).

Upevněním Rakouska se stává předmětem zájmu budování soustavy cest. Na začátku 18. století byl počátek výstavby a zřizování silnic. Za hlavní období výstavby silnic můžeme však považovat století devatenácté. Tehdy vychází císařské nařízení o stavbě umělých silnic mezi městy. Tato výstavba trvala bezmála osmdesát let. V Čechách byla síť cest dostavěna ve čtyřicátých letech minulého století. V této době vedly mezi velkými městy tzv. císařské silnice, které byly později přejmenovány na erární a dnes na státní silnice.

S rozvojem cest se rozvíjela i doprava osob a nákladů. To vedlo ke vzniku organizované dostavníkové poštovní dopravy. Prvním typem vozu, který používala pošta ve střední Evropě, byl tzv. *koččí vůz* - nekrytý otevřený vůz se čtyřmi koly, tažený třemi nebo dvěma koňmi.

V poválečném období se dá říci, že jsou silnice ve své konečné podobě.

Obr. 3 Po roce 1945 utíkalo přes hranice mnoho emigrantů. Šipky znázorňují hlavní proudy opouštění republiky.

Podařilo se nám zjistit poměrně přesně, po jaké trase vedla kupecká stezka od Prahy přes Mnichov, Lázně Kynžvart a dále po staré trase. Bohužel není známo, v jaké době přesně fungovala.

Zjištěná přesná trasa: Bohuslav ⇒ Mnichov ⇒ úbočí Planého vrchu ⇒ Vlček ⇒ Ringval ⇒ Králův kámen ⇒ Bašusova cesta ⇒ Bašus ⇒ Kynžvart ⇒ Žandovská brázda, Žandov.

Sakrální stavby

- 1) Kostely
- 2) Kaple; pomníky a památníky
- 3) Hřbitovy křesťanské a hřbitovy židovské

KOSTELY

Většinou byly postaveny na místě nějaké staré kaple nebo poutního místa. Podle dochovaných pramenů, které nejsou vždy podložené, sahá historie staveb většinou do románského období, případně do rané gotiky. Na některých stavbách se nám podařilo identifikovat i prvky z gotického slohu (např. klenba, vchod do kostela, případně i gotická okna) i přesto, že skoro všechny kostely v oblasti Českého i Slavkovského lesa byly v 17. století přestavěny do slohu barokního.

Kostely se od sebe liší pouze velikostí. V námi zkoumané oblasti můžeme najít jak opravdu malinké kostelíky (např. Drmoul), tak i monumentální kostely (např. Trstěnice).

V současné době je většina kostelů provozuschopná a provádějí se tam bohoslužby. Poutě na svátek toho, komu je kostel zasvěcen, se konají asi v polovině míst, která jsme navštívili.

Bohužel nemálo kostelů je v dezolátním stavu, nebo už dokonce nestojí. (Zaznamenali jsme i případ, že si jistý člověk udělal v kostele dílnu a sklad.) Tyto kostely byly zničeny po roce 1946, kdy zde bylo vyhrazeno vojenské pásmo.

KAPLE, POMNÍKY A PAMÁTNÍKY

V oblasti Českého i Slavkovského lesa se skoro žádné kaple nedochovaly. Na místech těch nejstarších byly v raném a vrcholném středověku postaveny kostely. Další kaple se vlastně stavěly až v 18. a 19. století. Ty byly ničeny během 2. světové války a hlavně po ní, protože, stejně jako je tomu u kostelů, stála většina kaplí v nově vybudovaných vojenských pásmech.

Zato různých pomníků a památníků zde není málo. Nejvíce jich nalezneme z období kolem 1. a 2. světové války za padlé vojáky a vyhlazené židovské vesnice, protože ty starší byly během obou světových válek zničeny.

HŘBITOVY ŽIDOVSKÉ

První osídlení Židů v tomto kraji proběhlo na přelomu 14. a 15. století v dnešních Lázních Kynžvart. Tato židovská obec se ustavila před rokem 1405. Další vznik židovských obcí probíhal průběžně v 16., 17. a 18. století.

S tím samozřejmě souvisí i stavba židovských hřbitovů. Židovské hřbitovy byly stavěny v nejbližším okolí vesnice, ale nikdy ve vesnici samé.

Jelikož byli Židé odjakživa utlačováni, byly židovské vesnice na přelomu 19. a 20. století vyhlazovány a hřbitovy byly ničeny.

V Drmoulu byl v 60. letech tohoto století vydlážděn chodník u školy židovskými náhrobky z nedalekého hřbitova.

HŘBITOVY KŘESŤANSKÉ

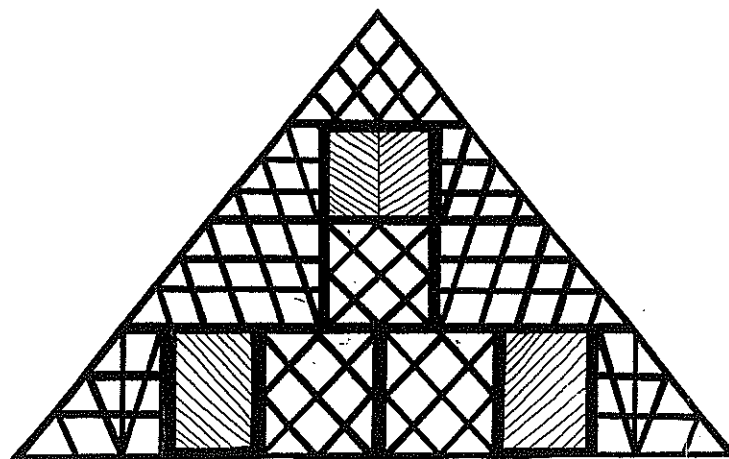
Nejstarší dochované křesťanské hřbitovy pocházejí z přelomu 18. a 19. století. Náhrobky nejsou v tak dezolátním stavu jako náhrobky židovské, ale že by o ně bylo nějak zvlášť pečováno se říci nedá.

Hroby jsou převážně německých občanů, pouze v ojedinělých případech se můžete setkat s hroby českými.

Lidová architektura

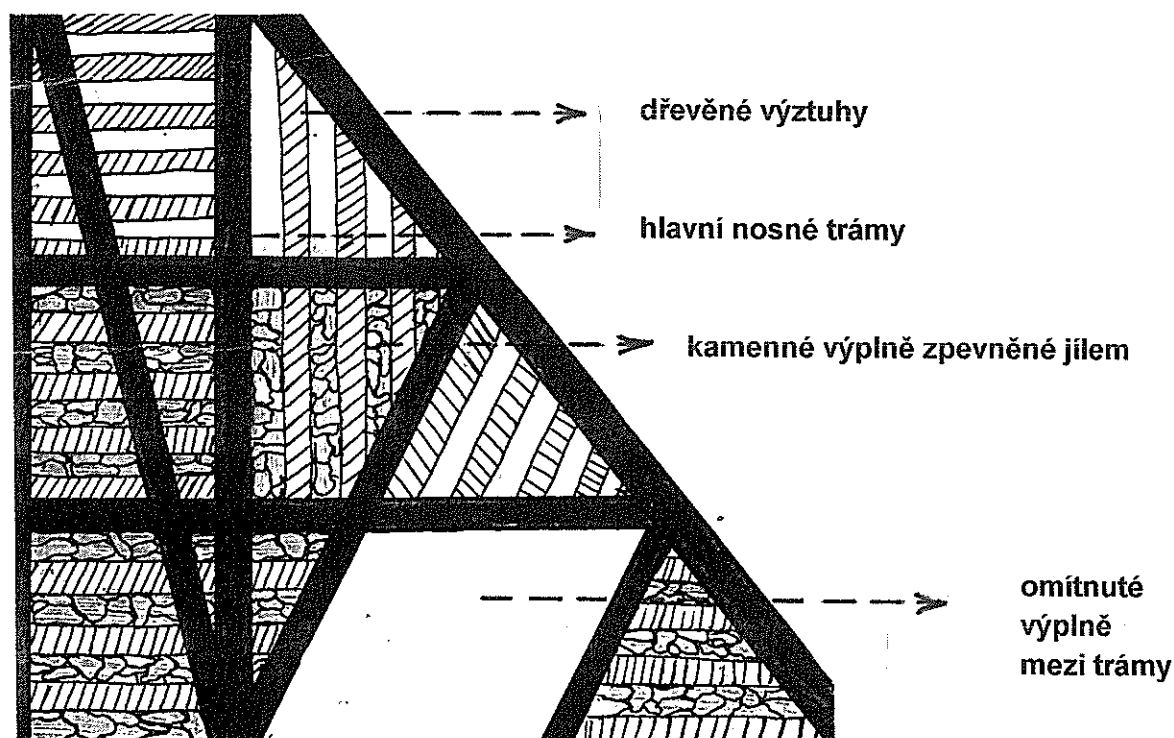
V této oblasti byly v lidové architektuře hlavní především hrázděné stavby, selské dvory a měšťanské domy.

Hlavní stavební materiály byly z místních zdrojů - dřevo, především borové (obsahuje velké množství pryskyřice - odolnost vůči vnějším vlivům), místní kámen (zvláště rula a v Českém lese fylit). Kamenné podezdívky byly spojovány vápennou maltou nebo jílem, dřevěné části pak pomocí čepů a zádlabů, takže v celé stavbě se většinou neobjevil ani jeden hřebík. U většiny těchto staveb nebyly základy vůbec žádné, nebo minimální. Tento typ architektury je dnes označován jako *chebská hrázděnka*. Přichází přibližně v 17. století s příchodem německého obyvatelstva do Čech. Vznikl sloučením české roubené stavby a německé lidové architektury. Nejvíce se rozšířil po vesnicích, ale i měšťanské domy nesou prvky hrázděné architektury. Její podstatou je členitý základ z dřevěných trámů, mezi které jsou vloženy kameny zpevněné jílem a pokryté vrstvou omítky. Trámy omítány nebyly, proto tento dřevěný základ v celé stavbě vynikal a tvořil různé geometrické tvary (viz obr. 4, obr. 5).

Obr. 4 Štít hrázděného domu

Obr. 5 Detail štítu hrázděného statku

U všech stavení se stavitelé snažili dělat co nejmenší okna z důvodu větší tepelné izolace, protože se v této době dělala jednovrstvá okna. A také proto, že sklo bylo velmi drahé. Výplně v oknech byly většinou rozděleny na čtyři nebo více částí. Také dveřní rámy nebyly tak velké, jako jsou nyní. Většinou se zhotovovaly z kamenných kvádrů nebo dřevěných trámů.

Na dveře se malovalo, nejčastěji rostlinné motivy. Na štítech domů se také objevují malby s rostlinnou tematikou. V horní části štítu býval malý výklenek, kde stávaly sošky, usušené rostliny či kříže, které měly chránit stavení před různými katastrofami (ohněm, povodní, před zlými duchy atd.). Jedním z nejznámějších ornamentů na hrázděných stavbách jsou tzv. *chebská slunce*, která měla chránit před různými nemocemi.

Z barevných kombinací se nejvíce používala tmavě vínová s pískově žlutou, bílá s hnědou, popřípadě s černou, bílá s černou s modrými prvky.

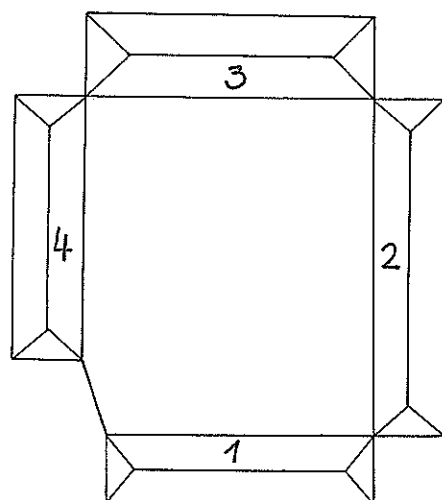
Jak tedy vypadal hrázděný statek? Selský hrázděný statek se skládal ze čtyř budov, které byly stavěny do čtverce (z důvodu obrany). Do dvora se dalo dostat jedině bránou.

Hlavní částí statku byla obytná budova. V přízemí se nacházela kuchyně, kde se po většinu dne žilo. Dominantním prvkem kuchyně byla pec. V rohu stál velký stůl s lavicí a židlemi. Na stěnách visely poličky s nádobím. Jinak se stěny nezdobily, jenom občas malým obrázkem či křížem. V patře byly světnice, kde hospodář i čeládka spali.

Vedle stála otevřená kolna. Zde se štípalo dříví, prováděly se zde zabijačky, byly zde uschovány vozy, saně, pluhy atd. V podkroví nad kolnou byl tzv. špejchar. Tady se uschovalo zpracované obilí a mouka.

Naproti obytné budově stála stodola. Stavěla se vždy na nejsušším místě statku, protože se zde uschovala úroda. Zde se také na tzv. mlatu zpracovávala.

Ve čtvrté budově byly stáje pro dobytek a konírna. V patře se skladoval chmel.

1. obytný dům

2. dřevěná kolna

3. stodola

4. stáje a konírny

Obr. 6 Půdorys hrázděného statku

Zvyky a obyčeje obyvatel Slavkovského a Českého lesa

Problematika lidových obyčejů této oblasti je neuvěřitelně rozmanitá - slavil se Nový rok, Tři králové, masopust, držela se Popeleční středa, apríl, velikonoce, mikulášské obchůzky, Silvestr a samozřejmě také vánoce a mnoho dalších výročních obyčejů. Ty byly obohaceny mnohými dalšími obyčejí a pověrami, z nichž některé platily po celý rok, jiné se vázaly pouze k určitým svátkům (výročním obyčejům).

Tak například v Doubravě a jejím okolí bylo zvykem, že kolíbka pro novorozeně sloužila pouze jedinému rodu. Pokud prý šla kolíbka z domu, přinášelo to neštěstí.

Jinde se zase stromy ovazovaly červenou stuhou, aby nesly dobré ovoce.

O masopustním úterý se nesmělo prádlo věšet na půdu, jinak to prý vedlo k přemnožení blech. V tento den také ženy nesměly šít, aby slepice dobře nesly...

Samozřejmě bychom tu mohli uvést další a další zvyky, obyčeje, pověry, to však není účelem. Účelem je přiblížit charakteristiku zvyklostí v tomto kraji.

Jedním z hlavních výročních obyčejů (kromě vánoc a velikonoce samozřejmě, o kterých se zde nemá cenu zmiňovat, protože zřejmě probíhaly jen nepatrně odlišně vzhledem k ostatní části Čech) je vynášení smrti (zimy). Ve většině vesnic naší oblasti se vynášel smrťák a smrťka. Smrťák (v podobě hadrového panáka s cylindrem) byl nesen chlapci. Podobně oděnou smrťku nesla děvčata. Panák byl nesen od domu k domu, kde děti vždy zazpívaly zvláštní píseň, určenou jen pro tuto příležitost, za což byly odměněny solí, chle-

bem, moukou či drobnými penězi. Zpěv, odměněný potravinami či penězi, je nedílnou součástí lidových obyčejů - Nového roku, Tří králů a vynášení smrti (kde byly za zpěv podarovány děti) a masopustních průvodů (kde byli podarováni všichni účastníci průvodu - ti byli často převlečeni za četníky, žebráky, cikány, nebo ještě častěji za šašky). Velikonoční koledníci byli pochopitelně obdarováni vejci. Nutno podotknout, že například při tříkrálových obchůzkách či novoročním zpívání (kdy chlapci také chodili od domu k domu a zpívali) docházelo často k hrubým roztržkám, když jedna skupina chlapců navštívila sousední vesnici, kde obcházela domy a zpívala skupina jiná. Mnoho takových šarvátek prý končilo i smrtí.

Po revolučním období v polovině 19. století však mnoho zvyků upadá a nedrží se v takové míře jako dříve. Rozhodující chvíle pro lidové obyčeje tohoto kraje ale nastala ke konci 2. světové války, kdy došlo k hromadnému vysídlení celé oblasti pohraničí. V dalších letech sem postupně přicházejí noví a noví lidé, takže z obyčejů a vůbec místního folklóru se zde dochovává to nejzákladnější - oslava vánoc (povětšinou omezená jen na štědrovečerní konzumaci smaženého kapra, stromeček a dárky), velikonoce (omezené jen na vypráskání žen pomlázkami a velikonoční vejčka), Silvestr (v podobě nevázané noční zábavy), čarodějnice (představované velkou vatrou, někde však už jen ohníčkem), stavění májky (spojené i s jejím zdobením a pokusy o pokácení májky v sousední vesnici) a zřídka se udržují mikulášské obchůzky. Velikonoce se v několika málo vesnicích už vůbec neslaví, ani děti nechodí koledovat a ze Tří králů zbylo jen svěcení křidy v kostele. Je jasné, že problematika lidových obyčejů této oblasti je v úpadkovém stavu. Ten se začal projevovat v sedmdesátých letech tohoto století. Doba masopustních taškařic je neodvratně pryč...

Abychom tedy shrnuli to, co je pro všechny vesnice společné:

V každé vesnici obou lokalit (Českého i Slavkovského lesa), která má vlastní kostel, je prováděna slavnostní mše v den svátku toho svatého, kterému je kostel zasvěcen.

Samozřejmě se v každé vesnici slaví vánoce, a to formou, která je společná pro celé Čechy.

S výjimkou vesnice Palič (kde je situace nejkrizovější) a několika dalších se v obou lokalitách slaví velikonoční svátky, ovšem jen výše zmíněným způsobem.

Nejvíce udržovaným zvykem je stavění májky, které se provádí v každé vesnici. Muži opracují vysoký kmen, ženy ozdobí jeho vršek. Potom společně všichni lidé z vesnice májku postaví a zabudují do země. Muži často pronikají do sousední vesnice, kde se snaží (nyní už často motorovou pilou) místní májku porazit, v čemž jim domácí pochopitelně brání. Pokud se porazit májku nikomu nepodaří, stojí májka na svém místě někdy až do vánoc.

Téměř každá vesnice (snad kromě českoleských Tří Seker) slaví čarodějnice. Ty probíhají asi tak, že se podpálí větší oheň, u kterého se sejde většina obyvatel vesnice.

Česká lidová píseň v oblasti Slavkovského a Českého lesa

Hudební tvořivost obyvatel tohoto kraje neměla samozřejmě v žádném případě profesionální ráz. Hudebníci hráli pro potěšení, chtěli zapomenout na starosti všedního života.

K výrobě nástrojů posloužilo takové dřevo, které se v okolí nacházelo - byly to tedy především olše a některé jehličnaté stromy.

Ke středověkým nástrojům této oblasti patřily dudy, lučec (což byl nástroj podobný lyře), šalměj (předchůdce hoboje), bukač (nebo také bukál), vozembouch, zobcová flétna, zřídka i cimbály. Tamní kapela byla v klasicismu doplněna klarinetem, ještě dříve houslemi (ochlebky, skřipky) a basou.

Dochovalo se mnoho písní, jejichž autoři jsou neznámí. Častým tématem místních písní byla práce, láska, vznikaly písně pijácké, žertovné, taneční, řemeslnické apod. Melodie i rytmika byla nápaditá. Zpěv byl jednohlasný, někdy dvojhlasný a zřídka zazněl i třetí hlas.

V devatenáctém století začaly tuto oblast ovlivňovat městské hudební styly. Lidová píseň ztrácela na významu. V roce 1946 skončilo všechno. V oblasti Slavkovského a Českého lesa není v současné době snad jediného souboru, který by se snažil tamní hudební tradice udržet, nebo alespoň přiblížit dnešnímu obyvatelstvu.

Nářečí

Před rokem 1945 se v této oblasti mluvilo tak zvanou *egerlandštinou*, tedy němčinou obsahující až 20 procent slovanských slov.

Toto nářečí zaniká s odsunem sudetských Němců po válce. Noví osadníci přicházejí ze všech koutů - z jižních Čech, od Českého Těšína, ze Slovenska od Dukly, od polského Těšína, z Rumunska. Každý s sebou přináší svůj jazyk, své nářečí. Není tedy možné charakterizovat nějaké typické nářečí tohoto kraje.

Na druhou stranu je nutné dodat, že původní české obyvatelstvo, žijící zde ještě před 2. světovou válkou, mluvilo krásnou, čistou češtinou. Tento spisovný jazyk zřejmě pochází z dob, kdy se v pohraničí po bitvě na Bílé Hoře usídlili Čeští bratři. Malá část této češtiny se tedy zachovala místy dodnes.

Převládá ovšem již zmíněná „směsice“.

Pověsti

Podarilo se nám sebrat asi 50 pověstí, což je jenom malá část z toho, co zde bylo před válkou. Většinu si s sebou odvezli sudetští Němci.

ČESKÝ LES

Pověsti, které v tomto kraji zůstaly, vypráví o vzniku názvů vesnic a měst:

Tři Sekery

Pověst o založení vesnice Tři Sekery vypráví o kupcích, kteří putovali krajem a jednoho dne našli blyštivý kámen. Domyslili se, že to pro ně může znamenat velké bohatství. Aby místo nálezů příštího dne poznali, udělali do pařezu, na kterém odpočívali, tři záseky - *německy drei Hacken* - z toho později vzniká název Tři Sekery.

Dyleň

Pohraniční vrch Dyleň lze nazvat „tajemnou dominantou Chebska“. Prý zde kdysi existovalo velmi bohaté město, které se díky svým nepoctivým obyvatelům beze stopy propadlo do hlubin země.

SLAVKOVSKÝ LES

Typické pro Slavkovský les jsou tzv. „hornické pověsti“. Dřívější doly jsou opředeny povídáním o skřítcích, permonících, trpaslících a pokladech, které ukrývá temné podzemí.

Kober

Jako mají Krkonoše svého Krakonoše, má i Slavkovský les svého ducha - obra Kobra. Mluví se o jeho sídle ukrytém kdesi ve skalách. Za temných nocí se prý prohání v okolních lesích, provázen divokou honbou.

Stopy světců, zázraky

Nedaleko dnešního Mnichova bývala prý jeskyně svatého Siarda, místo, kde se stávaly mnohé zázraky.

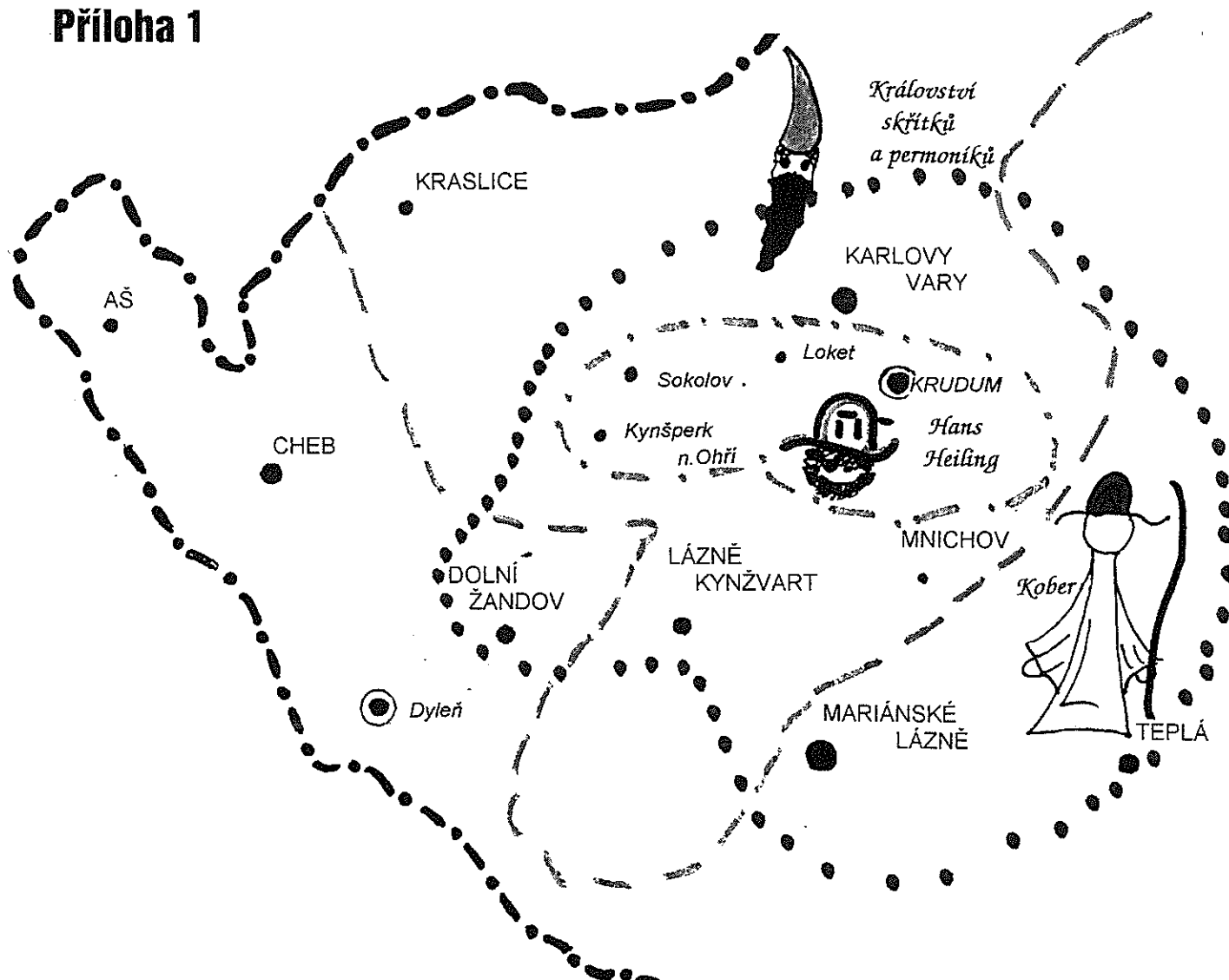
Hroznata - mučedník, skoro světec, patron tohoto kraje, zanechal své stopy v legendách, vyprávějících o zázracích, jež provázely jeho život.

Doba, kdy se lidé scházeli, aby si vyprávěli historky ze života, pohádky a pověsti už dávno pominula. Život dnešních lidí je už příliš „rozumný“, než aby věřil v existenci něčeho jiného než toho, co se dá nějak vědecky vysvětlit a dokázat...

Přemysl Čech
Štěpán Macháček
Tereza Loučimová
Barbora Vaculová

Martin Valdauf
Jan Černý
Vojtěch Jindra
Martin Pěkný

Příloha 1

Duchové hor, lesní páni, jejich království

● ● ● ● ● *Kober* V lesích tepelsko - loketské vrchoviny vládne mocný duch hor - obr Kober. Sídlí prý hluboko ve skalách. Za temných nocí se prohání okolními lesy, provázen Divokou honbou.

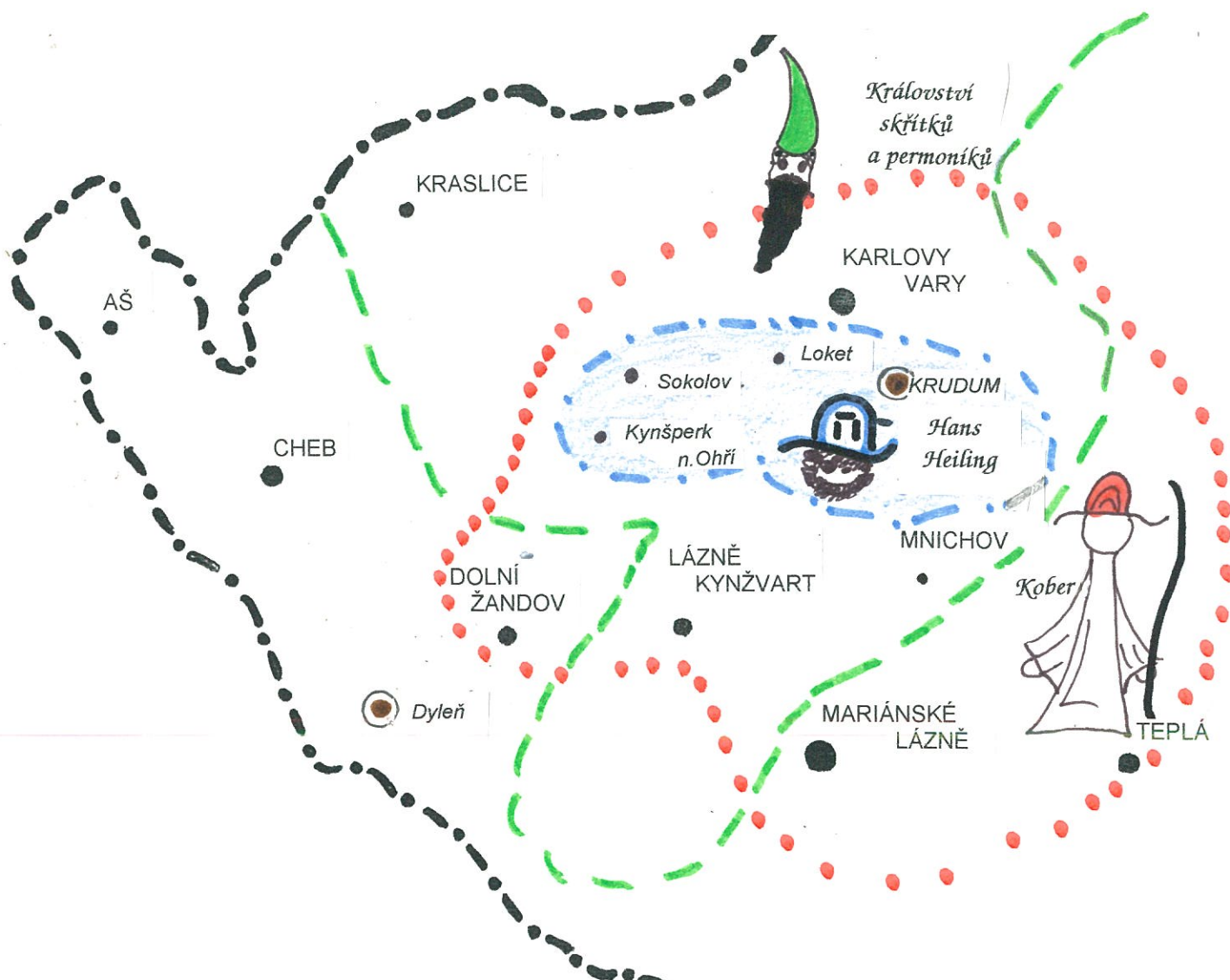
— — — — — *Hans Heiling* (Jan Svatoš) Kníže duchů zdejšího kraje - vládne hlavně na Loket-sku. Nad Ohří prý vystavěl „největší a nejkrásnější“ město na světě - skalní město - dnes Svatošské skály. Umírá, dobrovolně zbaven svých magických schopností, v boji s medvědem.

— — — — — *Království skřítků* Nejčastější a nejtypičtější pověsti tohoto kraje jsou tzv. „hornické pověsti“. Vypráví o skřítcích, permonících a trpaslících, jejichž království se rozkládá všude v oblastech bývalých i současných dolů. V těchto pověstech často vstupují také poklady a podzemní chodby.

Z hlediska DÉMONOLOGIE velmi významné hory - Krudum a Dyleň

Příloha 1

Duchové hor, lesní páni, jejich království

 Kober V lesích tepelsko - loketské vrchoviny vládne mocný duch hor - obr Kober. Sídlí prý hluboko ve skalách. Za temných nocí se prohání okolními lesy, provázen Divokou honbou.

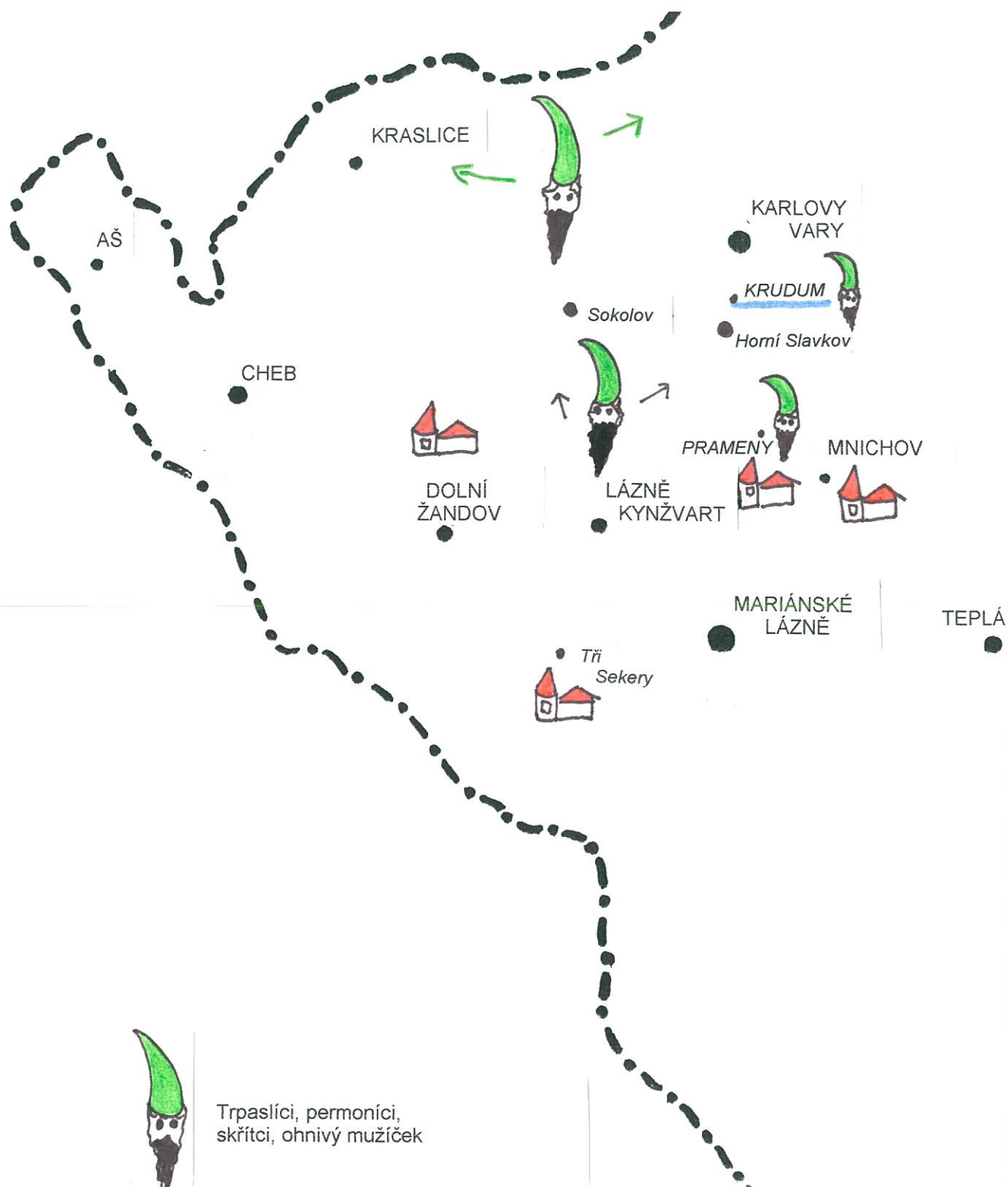
 Hans Heiling (Jan Svatoš) Kníže duchů zdejšího kraje - vládne hlavně na Loket-sku. Nad Ohří prý vystavěl „největší a nejkrásnější“ město na světě - skalní město - dnes Svatošské skály. Umírá, dobrovolně zbaven svých magických schopností, v boji s medvědem.

 Království skřítků Nejčastější a nejtypičtější pověsti tohoto kraje jsou tzv. „hornické pověsti“. Vypráví o skřítcích, permonících a trpaslících, jejichž království se rozkládá všude v oblastech bývalých i současných dolů. V těchto pověstech často vstupují také poklady a podzemní chodby.

Z hlediska DÉMONOLOGIE velmi významné hory - Krudum a Dyleň

Příloha 2

Trpaslíci, permoníci,
skřítki, ohnivý mužíček

Ostatní kuriozity - místní legendy, legendy o založení vesnic a měst
(Tři sekery, Mnichov, Prameny a kaplička za úbočím)

Příloha 3

Zjevení, přízraky, duchové, duše zemřelých, záhadná zmizení

Divoká honba zástup přízraků, valících se nejčastěji v noci (zřídka i ve dne) lesem. Zpravidla bývá vedena Divokým lovcem. Letící zástup tvoří démoni různých stupňů - zlomyslní duchové, vyžlata, vlkodlaci, pekelné kočky, medvědi a mnoho dalších oblud. Při divoké honbě se strhne bouřka, zatmí se, je slyšet dusot koňských kopyt a kopýtek pronásledované zvěře. Říká se, že kdo v tomto čase zůstane v lese, málokdy unikne bez úhony.

Příloha 4

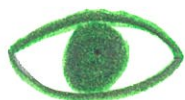

Poklady, tajné chodby

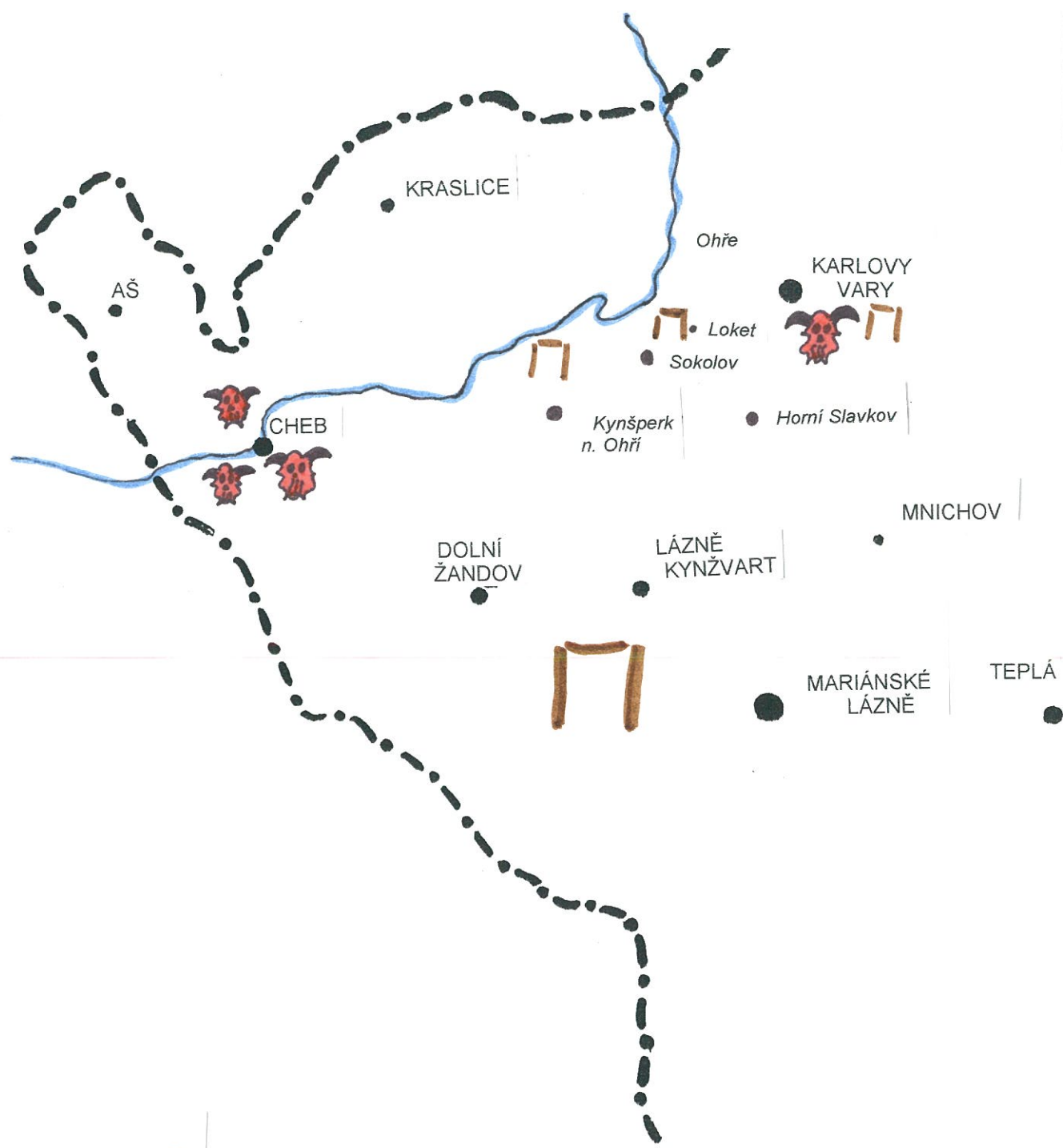
Alchymie, alchymisté - zde příliš velkou roli nesehráli
(pouze v Chebu se objevuje osamělá alchymistická laboratoř)

Příloha 5

Stopy světců, zázraky - do těchto legend nejčastěji vstupuje blahoslavený Hroznata, zakladatel tepelského kláštera.

Příloha 6

Megalithy (záhadné kameny, Boží kameny, Čertovy kameny)

Megalit v pravém slova smyslu se nám nepodařilo objevit. Vystupují tu však Tajemné kameny, které jsou po celé krajině. Říká se, že kdo s těmito kameny pohne, brzy zemře. Nedávno se prý stalo, že dva lidé, kteří nedbali této pověsti, náhle zemřeli.

Čert, ďábel, čarodějnictví - objevily se hlavně v Chebu.
(čarodějnictví pouze v Chebu)

Příloha 7

Smírčí kříže

Kamenné, hrubě otesané kříže jsou roztroušeny po celém kraji. Říká se, že když někdo někoho kdysi zabil, musel takový kříž vytesat, aby částečně odčinil svůj hřích.

Příloha 8**Přehled obcí, v nichž byl prováděn etnografický výzkum**

Tabulka č. 1 - oblast Českého lesa		
Název obce	Počet stálých obyvatel	Národnostní složení
Dolní Žandov	cca 960	Češi 90%, Romové, Rusíni, Němci, Slováci
Okrouhlá	cca 300	Češi 90%, Romové
Lipová	cca 280	Češi 95%, Romové, Rumuni, Maďaři
Doubrava	cca 20	Češi 100%
Lažany	cca 20	Češi 100%
Palič	cca 100	Češi 100%
Stará Voda	cca 280	Češi 100%
Krásné	cca 250	Češi 60%, Slezané, Slováci, Poláci
Tři Sekery	cca 500	Češi 60%, Slezané, Slováci, Poláci
Trstěnice	cca 258	Češi 98%, Slováci
Drmoul	cca 721	Češi 95%, Romové

Tabulka č. 2 - oblast Slavkovského lesa		
Název obce	Počet stálých obyvatel	Národnostní složení
Rovná	cca 490+100 neregistrovaných	Češi 100%
Nová Ves	cca 250	Češi 90%, Romové, Bulhaři
Prameny	cca 146	Češi 100%
Mnichov	cca 280	Češi 90%, Romové, Slováci
Číhaná	cca 6	Češi 100%
Rájov	cca 82	Češi 100%

ZPRÁVA HRADNÍ SKUPINY

Komplexní výzkum zříceniny hradu Kynžvart a jeho okolí; vztah k zámku Kynžvart

Matouš Hora, Jakub Novák, Petr Sedláček

průzkum geologického podloží hradní lokality
měření pH a radioaktivity

Jan Klír

biologický průzkum hradní lokality

Jan Krška

nejstarší osídlení Chebska

Andrea Skokanová

historie hradu Kynžvart

Michal Hutník, Richard Malát, Silvie Pítráková, Jan Kunst

archeologický průzkum hradní lokality

Jan Švarc, Jakub Rotrekl

architektura hradu, pokus o jeho rekonstrukci

Lucie Skoupá

historie zámku Kynžvart

Úvod

Práce naší skupiny vycházela z předpokladu, že každá část krajiny, každé místo prochází určitým geologickým vývojem, má svůj vývoj biologický. Tyto dva procesy, stejně jako život mnoha generací lidí na tomto místě, vytváří v čase řetězce událostí. Naším úkolem bylo zmapovat je, pokusit se je pochopit a hledat styčné body mezi nimi. Centrem „naší“ části krajiny byla zřícenina hradu Kynžvart.

Vodítkem pro nás byly tyto otázky:

- 1) Jaká je geologická minulost kraje
 - Ovlivňuje geologické složení místa jeho biologický vývoj a vztah člověka k němu (zakládání sídel apod.)?
 - Naopak - jaký vliv na geologii místa má založení hradu?
- 2) Jaký byl biologický vývoj lokality
 - Jak navazuje na vývoj geologický?
 - Je určující pro osídlování člověkem?
 - Jak do něj člověk zasahuje svou činností?
- 3) Jaká je historie osídlení tohoto území
- 4) Jak, kdy a proč byl založen hrad Kynžvart, jaká je jeho minulost
- 5) Co můžeme dnes vyčíst ze zbytků bývalého hradu
- 6) Jak souvisí s hradem založení kynžvartského zámku

Geologický průzkum

Geologický průzkum hradu se zabýval těmito úkoly:

- 1) Měření kyselosti půdy (pH) na území hradu, zakreslení do mapy, porovnání s okolím
- 2) Měření radioaktivity na území hradu, zakreslení do mapy, porovnání s okolím
- 3) Odebrání vzorků hornin
- 4) Prozkoumání geologického složení kopce, na kterém hrad stojí
- 5) Prověření možnosti výskytu geologických poruch

MĚŘENÍ pH

Kyselost půdy jsme měřili mimo jiné proto, abychom pomohli další skupině zjistit, která část hradu byla obytná a kde byly hospodářské budovy (stáje).

Proměřili jsme celý hrad - místa jednotlivých měření byla od sebe vzdálena přibližně 10 metrů (čtvercová síť). Celkem jsme provedli asi 100 měření.

Výsledky jsou takové, jaké se daly očekávat: vrchní část hradu je spíše zásaditá a dol-

ní část je spíše kyselá, takže tam mohly být stáje (ale nedá se to dokázat jednoznačně, protože okolí hradu je asi stejně kyselé).

MĚŘENÍ RADIOAKTIVITY

Radioaktivitu jsme měřili na stejných místech jako pH. Výsledky jsme srovnávali s okolními kopci - nenašli jsme žádnou velkou odchylku. Na západní straně je hrad jakoby odkryt, radioaktivita je tam nižší než jinde, ale jen lehce.

Na dvou místech je radioaktivita výrazně vyšší.

(Mapy se zakreslenými hodnotami pH a radioaktivity jsou k dispozici ve škole.)

GEOLOGICKÉ SLOŽENÍ KOPCE

Složení kopce bylo zjišťováno odběrem vzorků obnažených skal a několika výkopy (do hloubky asi 50 cm) a porovnáno s výsledky geologické skupiny (celkový vývoj a složení oblasti).

Kopec sám o sobě se skládá z ruly.

Na ní je vrstva rozdrobené ruly, místy s většími kameny a s jemnou složkou jílu.

Třetí vrstvu směrem k povrchu tvoří rozložené jehličí.

Na tom je poslední - vrchní vrstva nového spadaného jehličí, které se říká sběrněnka.

GEOLOGICKÉ PORUCHY

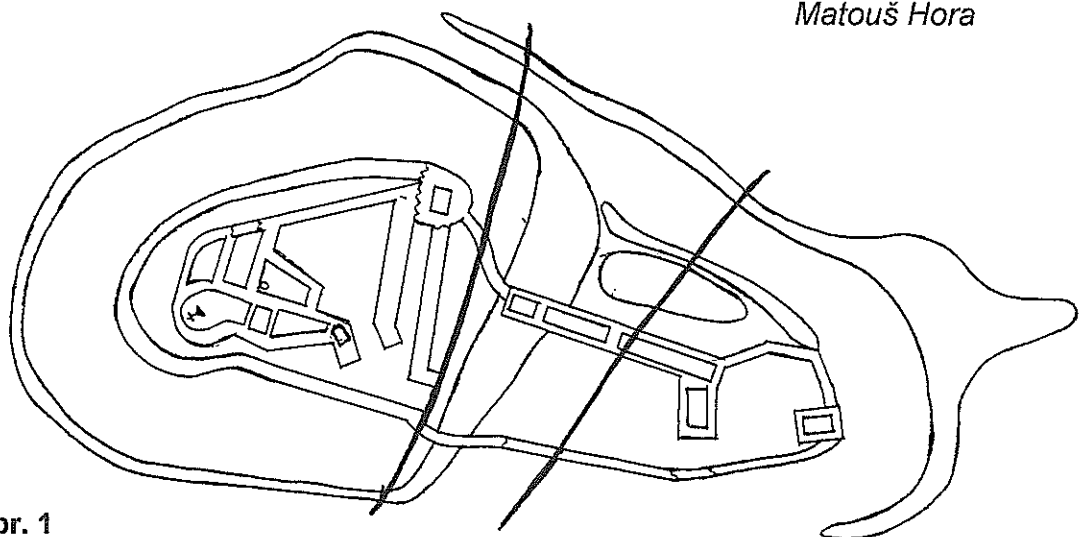
Pomocí virgule byly na území hradu nalezeny dvě anomálie, pravděpodobně menší geologické zlomy, které procházejí střední částí hradu a jsou patrné ještě na sousedních kopcích (viz obr. 1).

Porovnáním s předchozími měřeními jsme zjistili, že radioaktivita v místech zlomů je vyšší, u kyselosti půdy jsme výrazné odchylky nenašli.

Rostliny, které rostou v místech zlomů, se neliší od okolí.

První zlom vede hradním příkopem, druhý nezastavěnou částí nádvoří. (Nedá se přesně určit, jestli zlomy nějak ovlivnily stavbu hradu).

Matouš Hora

Obr. 1

Biologický průzkum

Úkolem této části průzkumu hradu bylo:

- zmapovat zdejší flóru
- sestavit herbář
- rostliny určit
- zjistit, na kterých místech hradu rostou
- u hojně rozšířených změřit kyselost a radioaktivitu na jejich stanovištích
- zjistit v okolním lese se vyskytující druhy rostlin a porovnat výsledky s hradem

Bylo nalezeno 69 druhů rostlin:

bažanka vytrvalá	kontryhel rozeklaný	pstroček dvoulistý
bez černý	kopřiva dvoudomá	puchýrník
bez hroznatý	kozlík lékařský	rozrazil
bolševník obecný	kuklík	samorostlík klasnatý
brusnice borůvka	lipnice hajní	sítina
buk lesní	líška obecná	smetanka lékařská
devětsil lékařský	maliník	smrk ztepilý
doubravník	mařinka vonná	starček hajní
hluchavka žlutá	mateřka trojžilná	svízel
hrachor černý	meruzalka	svízel nestejnolistý
jahodník	metlička	šalvěj luční
javor klen	mléčka zední	šípek
javor mléč	mochna	šťável kyselý
jeřáb obecný	ostřice měkkostěnná	šťovík
jetel	ostřice přeslicovitá	vikev
jitrocel větší	pižmovka mošusová	violka
kakost smrdutý	pomněnka	vlaštovičník větší
kaprad'	pryskyřník	vrba

Neurčené rostliny: 6

Rostliny vyskytující se i v okolním lese:

brusnice borůvka	několik druhů trav a mechů
jahodník	
kaprad'	
pstroček dvoulistý	
smrk	
šťável kyselý	

Rostliny rumištní:

kopřiva dvoudomá

Rostliny vázané na buky:

mařinka

Rostliny vázané na zdi a valy:

bez	jitrocel	puchýrník
devětsil	mateřka trojžilná	svízel
hluchavka	mléčka zední	vlaštovičník

Rostliny „lučního ekosystému“:

hrachor	smetanka
pryskyřník	šalvěj
rozrazil	šťovík

(Na západní straně „hradního paláce“ byla nalezena oblast o velikosti asi pět krát dva metry, kde není souvislý porost stromů, které by vytvářely stálý stín. Rostou zde rostliny podobné jako na loukách.)

Rostliny rostoucí na určité (malé) lokalitě:

doubravník
pižmovka mošusová
šípek

Výsledky měření radioaktivity (v počtu impulsů za 60 s)

6 kopřiva	5 mateřka	4 šťavel
mařinka		brusnice borůvka
samorostlík		
starček		

Výsledky měření kyselosti půdy (ve stupnici pH)

6,5 samorostlík, starček	6,0 brusnice borůvka	5,6 mařinka
6,3 mateřka	5,8 kopřiva	5,5 šťavel

STROMOVÉ PATRO

Původní porost je listnatý, převážně bukový, ale na hradě i v okolí z něj zbylo jen velmi málo. V okolí hradu byla (zřejmě už v 17.století) vysázena smrková monokultura, která se dále samovolně rozšiřuje (v předhradí; v oblasti „hradního paláce“ ještě alespoň částečně přetrvává původní rostlinstvo - snad proto, že rozpadající se zdi s vápennou omítkou snižují kyselost půdy). Dále se na hradě vyskytují jeřáby, které do původního ekosystému nepatří - v předhradí semenáčky, v nejstarší části hradu dokonce i vzrostlé stromy.

KEŘOVÉ PATRO

Na místech, kde rostou listnaté stromy, je hojně rozšířen bez hroznatý, dále bez černý, maliník. Bylo nylezeno několik rostlin meruzalky a šípku.

V oblastech, kde roste smrková monokultura, keřové patro prakticky chybí.

BYLINNÉ PATRO

Viz předchozí rozdělení. - Celkově lze říci, že bylinné patro na hradě je druhově mnohem bohatší než v okolí hradu. V oblastech smrkové monokultury na hradě i v okolním lese roste jen několik málo druhů bylin.

Jan Klír

Nejstarší osídlení Chebska

Úkolem této části průzkumu bylo zjistit historii osídlování této oblasti od nejstarších dob do 12.století.

1. - 2. tisíciletí př.n.l.:	lužická kultura ovládla celé Čechy, Moravu a část Polska
500 let př.n.l.:	mohylová kultura
po roce 500 př.n.l.:	doba laténská
400 let př.n.l.:	příchod a nadvláda Keltů (kmen Chbbanů sídlil na území dnešního Bavorska a okrajově na Chebsku - podle názvu tohoto kmene se zřejmě jmenuje město Cheb)
8.století:	smíšení lidí
9. - 10.století	příchod slovanských kmenů z východu - Slované zakládají na našem území hradiště (Palič, Lažany) a vesnice (v okolí Mariánských Lázní)

Podle některých pramenů stálo také na místě dnešního hradu Kynžvart slovanské hradiště.

11.století	Chebsko je kolonizováno germánskými kmeny - dochází k soužití Němců a Čechů
12.století	krajem vedou obchodní stezky - přes Prahu, Teplou, Mariánské Lázně a Kynžvart, dále do Žandova, Chebu a do Německa. Stezku strážily hrady Kynžvart a Boršengrýn.

Jan Krška

Historie hradu Kynžvart

Okolí Kynžvartu vstupuje do českých dějin kolem roku 1197. Trvalé připojení zdejší krajiny k Českému království bylo dosaženo až smlouvou v Chebu roku 1242. Teprve potom zde mohlo dojít k založení pohraničního hradu podle jména nesporně královského (Königswart); původně Konigeswart - Králova stráž. A to asi v době intenzivního zakládání hradů Přemyslem Otakarem II. na konci 12.století.

Hrad Kynžvart sloužil jako strážní hrad, který spojoval české království s německou ří-

ší. Také to bylo místo, kde se na obchodních cestách vybíralo clo (odtud pojmenování prostorů před hradem na východní straně (Mautwiese) a potoku pod hradem (Mautbach).

Nejstarší zmínka o hradě, kdy o něm začal psát rod Hertenberků, byl z roku 1287. Z téhož rodu Hertenberků se připomíná z let 1287 a 1290 Tuta z Kynžvartu, jenž měl několik synů - Tuta, Albrechta, Englharta, Ekarta a Jindřicha. Tito bratři byli ale proti českým Lucemburkům, a tato okolnost spolu se stížnostmi chebských obyvatel, které Hertenberkové okrádali a vraždili, vedla k tomu, že Jan Lucemburský dal roku 1347 rozkaz k dobytí a zničení hradu Kynžvart, protože prý *lid hradský obchodu na chebské silnici překážel*, a také obchody přes hranici nebyly moc čestné.

Protože bratři Albrecht a Englhart chtěli roku 1349 hrad znovu vystavět, poslal Karel Chebský králi posla, aby tomuto počínání zamezil a nedošlo k tomu samému. Jan Lucemburský bratrům poručil, aby ve vlastním zájmu stavbu zastavili. Bratři se tomuto rozhodnutí nakonec podrobili a v roce 1350 přijali zdejší krajinu jako léno. V roce 1360 prodali Kynžvartské hradiště, lesy i blízkou tvrz Amonsgrýn Nothaltovi, jehož synové získaný majetek prodali dále roku 1373 Borešovi z Oseka. Ten pobýval na tvrzi Amonsgrýně a roku 1374 ji přestavěl na hrad a přejmenoval na Boršengrýn. Jeho nejstarší syn Boreš prodal Boršengrýn, městečka Kynžvart a Žandov s přilehlými vesnicemi a clem roku 1392 Zikmundovi Hulerovi, který tu byl pánem jen po tři léta. Vyměnil totiž roku 1395 Kynžvartsko s Hynčíkem Pluhem za Orlík. Hynčík byl oblíbenec krále Václava IV., takže snadno získal roku 1398 povolení k nové výstavbě hradu Kynžvart. Chebští obyvatelé se marně proti tomuto počínání vzpínali - už nemohli nic dělat. Roku 1398 byl tedy hrad znovu postaven, ale jen pod slibem, že bude vždy otevřen královským potřebám.

Kolem roku 1400 ale přesto obnovený hrad Kynžvart Hynčík Pluh prodal Janovi, landkrabímu Leuchtenberskému, který ho ihned zastavil Jindřichovi z Plavna, kterému už dlouho dlužil peníze. K placení již nedošlo a hrad tedy zůstal na dlouhá léta rodu Plavenských.

Jindřich I. z Plavna zemřel asi v roce 1414. A tak spravoval hrad Kynžvart jeho syn Jindřich II. z Plavna, který držel kromě Kynžvartu i Bečov a Bochov. V roce 1418 se zúčastnil vystoupení Borešů z Oseka, které bylo vedeno proti králi Václavovi, ale po dobytí jeho hradů Hasištejna a Štědré sám přijel do Prahy vzdát se a vyprosit si milost. I když mu král neublížil na životě, dal ho na Staroměstském úřadu vsadit do vězení. Po smrti Václava IV. roku 1419 ho husité vysvobodili za slib přijímání pod obojí. Jenže Jindřich II. z Plavna byl věrný spojenec Zikmunda a odpůrce husitů. Ti roku 1430 vyplenili Plavno. Jindřich se však zachránil na hradě Kynžvart, a tak upláchl před nosem smrti. Podruhé měl namále, když husité přitáhli až před Kynžvart. Zachránilo ho jen to, že měli na vozech už dost velkou kořist, a tak se obléhání hradu vzdali.

Někdy v této době byla udělena Kynžvartu práva tržního městečka.

V roce 1435 dal Jindřich hrad Kynžvart svému zeti Hynkovi Krušinovi ze Švamberka (protože se bál pomsatý husitů). Hynek Krušina ze Švamberka popustil městečku různé svobody, což podporovali a nadále rozmnožovali i jeho nástupci. Po Hynkově smrti roku 1454 připadl hrad opět Jindřichovi II. z Plavna, který se teď zaměřoval na vytváření protipoděbradské opozice (jednota strakonická, zelenohorská). Za svého života nechal tento

hrad (Kynžvart) ještě zapsat svému synovi Jindřichovi III. z Plavna (roku 1471). Ten byl poslední ze svého rodu pánem na hradě Kynžvart. Nepodržel si hrad ani do své smrti. Byl mu odebrán na konci 15. století. Dostali ho Šlikové, kteří o hrad stejně hned přišli a zmocnil se ho z neznámých důvodů roku 1508 rod Gutštejnů. Místo aby v těžké době drželi při sobě, byli mezi nimi různé spory a hádky. V roce 1509 Jindřich, také z rodu Gutštejnů, zaježděl svého mladšího bratra Volfa. Tohoto rodinného sporu využil král Vladislav II. ve prospěch koruny. Bratři byli uvězněni za domácí válku a donuceni hrad Kynžvart odevzdat.

Od roku 1510 spravoval hrad Ladislav ze Šternberka. Po dlouhém jednání se Šternberci hradu vzdali ve prospěch koruny.

V roce 1516 byl hrad Kynžvart zastaven bratrům Pluhům z Rabštejna. Avšak po jejich smrti hrad zdědil jejich synovec Kašpar Pluh z Rabštejna, kterému všechny statky včetně hradu zabavili Habsburkové pro účast ve stavovském odboji v roce 1547.

Po několika letech (kolem roku 1554) zastavil císař Ferdinand hrad bratrům Jindřichovi, Zdeňkovi a Jáchymovi ze Švamberka, kterým bylo také po sněmu stavů v roce 1574 poskytnuto určité (?) množství peněz na opravu hradu (hrad byl v té době hodně sešlý). Roku 1562 bylo totiž zapotřebí některé části hradu zbourat a znovu postavit. Nejmladší z bratrů se zasnoubil s Anežkou Šlikovnou, která mu porodila syny Jiřího Petra, Jana Šebestiána a Arnošta Kašpara. Druhé manželství se mu moc nevyvedlo. Po postupném vymření rodu Švamberků synové přenechali hrad Kynžvart chebskému purkrabímu Hanušovi Šebestiánovi z Cedvic. V roce 1586 si Cedvicové vymohli na císaři Rudolfovi II. právo dědičného majetku (i když ne na moc dlouho - Kryštofův syn se zúčastnil stavovského povstání v letech 1618 - 1620 a jeho majetek včetně hradu Kynžvart mu byl proto odebrán).

Po Bílé Hoře získal panství Jan Reichart z Metternichu. V roce 1647 Švédové oblehli Cheb (vedeni generálem Vranglem), dále postupovali krajem, až 23. října přitáhli k hradbám Kynžvartu (vrch Švédské šance) s 500 jezdci a 7000 arkebuzíry. Po dva dny na sebe švédští vojáci a hradní posádka nemilosrdně pálili, až v pátek 25. října o čtvrté hodině odpolední se hrad Kynžvart vzdal. Bohužel příštího roku byl dobyt a vypálen.

Náhradou za shořelé sídlo si nechal hrabě Filip Emerich Metternich v letech 1681 - 1691 postavit nový zámek. Zdi hradu Kynžvartu pak bylo použito jako staviva pro zámek.

Andrea Skokanová

Archeologický průzkum

Cílem průzkumu bylo:

- provést povrchový archeologický sběr v celém prostoru hradu a v nejbližším okolí
- u případných nálezů určit přibližně jejich stáří
- zmapovat rozmístění nálezů, pokusit se podle něj alespoň částečně rekonstruovat minulost hradu
- objevit tajnou chodbu, která snad spojovala hrad se zámkem Kynžvart

Průzkum byl prováděn na zřícenině hradu Kynžvart, maximálně třicet metrů od hradu, do hloubky až šedesáti centimetrů.

Na počátku průzkumu hradu Kynžvart jsme se domnívali, že nejvíce střepů se bude nacházet ve zbytcích stavení, ale byl to omyl. Nejvíce střepů bylo nalezeno na východní straně hradu. Bylo tomu tak proto, že zbytky zdí a sutin se zřítily dovnitř budov. Nebylo v našich silách odklízet přes dva metry nánosů. Střeby byly dobývány za pomoci dvou špachtlí a zednického kladiva. Nakonec se objevil i rýč. S těmito nedostačujícími nástroji jsme našli překvapující počet střepů (přesně šest set dvacet dva).

Naše představa o provádění archeologického odkryvu, podle rad lidí, kteří již na archeologických sběrech byli, nás hodně zklamala. Nálezy nebyly nad sebou ve vrstvách, ale zpřeházeně. Třeba: nejhlouběji byl střep z nádoby ze 16.století, nad ním střep ze 13.století a nad ním střep ze 14.století a mezi tím vším taška rozhodně ne starší než padesát let. Toto byl příklad z jihovýchodního okraje hradu.

A to nás přivádí k naší první teorii. Domníváme se, že když byl hrad poprvé zbořen, byly hradní příkopy plné suti, střepů a jiných naveženin. (Stalo se tomu tak za panování Jana Lucemburského, nebo jeho syna Karla IV. - naše zdroje se v tomto ohledu různí.) Po povolení k obnově hradu se patrně udělali z naveženin v příkopech hradní valy. Ale není nám jasné, co mezi tím dělají tašky. Obnova hradu?! Na případnou otázku, jak se střepy dostaly na východní stranu hradu, máme snad správnou odpověď: na východní stranu se totiž lily splašky, močůvka a nejedna špatná váza tam našla odpočinek. Dokazují to také nálezy kostí. Těmi je východní strana poseta. (Kostmi prasat, drůbeže apod. - nikoli lidskými.)

Trošku jinak tomu bylo na straně západní. Západní příkop nebyl patrně obnovován, neboť v hloubce cca 60 cm jsme našli krásný kus nádoby (i se značkou výrobní dílny). To nám podává důkaz, i když nepatrný, že západní příkop asi opravdu nebyl obnovován. Další střípek důkazu nám dává val nad příkopem. Val je tvořen z hlíny a jen ojediněle se tu dá nalézt střep. Vyvozujeme z toho tedy to, že západní val a příkop nebyly nikdy obnovovány.

A samostatným celkem je příkop severní. Ten byl vyláman do rulové skály a ve výšce šesti metrů ho přetínal můstek. Teď je příkop hluboký čtyři metry. Je dost silně zasypán zbytky zdí a staveb. Takže šance na nález střepů byla takřka nulová. Ale přece - tam, kde skála příkře stoupá ke zbytkům brány, byly nalezeny vzácné střepy. Byla to ucha od džbánů. Je zajímavé, že tyto nálezy se nevyskytly nikde v ruinách hradu. Máme na to svoje vysvětlení: snad kdysi dávno projížděl branou na dolním nádvoří vůz z hradu pryč. Patrně došlo ke kolizi a pár džbánů z vozu vypadlo. Toto je jedna z možných alternativ, jak se střepy dostaly na skálu pod padacím můstkem. Nebo na skalách byl nános hlíny a deště s větrem odhalily střepy, které na skále setrvaly po staletí.

A tak se dostáváme k poslednímu příkopu na hradě, a to mezi horním a dolním palácem. V tomto příkopu se nám nepodařilo dostat se k původnímu podloží, neboť nám to neumožnila sesutá celá severní stěna. Byla zničena nedávno před naším příjezdem na hrad. Jsou dvě verze tohoto sesutí. Za prvé - ve zdi rostl strom a při bouři prý spadl a strhl s sebou celou severní stěnu. Nebo za druhé - tamní skini se pravděpodobně pokusili zed'

zbořit a to se jim asi podařilo. Každopádně severní stěna již nestojí. Avšak na úpatí sva-
hu, těsně pod zdí, jsme přece jen pár střepů našli. O kousek dál směrem na východ se
nachází turistická cesta, na které se nacházelo mnoho střepů ze 16.století. Je nám velmi
divné, že se nachází zrovna v hradu a zrovna u východu. Střepy patrně pocházejí z ka-
men (kachlových). Máme na to své vysvětlení, ale neopovažujeme se tvrdit, že je správné.
Zkrátka a dobře, patrně za dobývání hradu švédskými vojsky se kamna rozbila a
skončila tam, co jsou - tedy tam, co jsme našli úlomky z nich.

Jak jsme se již zmiňovali výše, v hradu samotném jsme žádné střepy nenalezli.

Ted' bychom shrnuli, jaké střepy převažují (početně) a jestli jsme vůbec dosáhli cílů,
které jsme si stanovili.

Tak tedy: převažují střepy ze 13.století (asi tři sta střepů - obr. 2, 3), poté ze 14.století
(něco kolem dvou set - obr. 4), pak 16.století (asi padesát kusů - obr. 5). Zbytek jsou střep-
py z devatenáctého a dvacátého století.

Mezi opravdu nejceněnější nálezy patří střešní krytina (břidlice s dírkou), ručně kovaný
hřebík jako skoba sloužící k upevnění krytiny ke krovům a především kovový klín, který je
podle všeho starší než nálezy ze 16.století. Odhadujeme tedy stáří klínu něco kolem
14.století (obr. 6).

Stáří střepů bylo určováno podle barvy, kvality (jemnosti) keramiky, zpravování, tvaru
okraje nádob (pokud se dal identifikovat), případně zdobení.

Podle nás jsme provedli na hradě vcelku slušný povrchový sběr. Myslím, že naše ná-
vštěva hradu (tedy jako archeologů) nebyla marná. A snad jsme trochu pomohli objasnit
dějiny hradu.

Tak a to byl závěr z hradu a teď ještě tajná chodba.

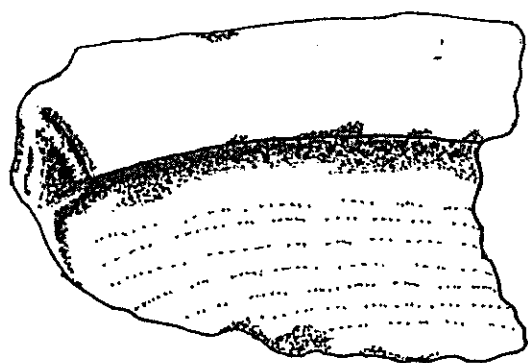
CHODBA

Tajná chodba podle všeho měla spojovat Kynžvart (hrad) se zámečkem, který je vzdá-
len dva nebo tři kilometry. Chodbu se nám podařilo celkem snadno objevit. Nacházela se
asi osm set metrů vzdušnou čarou jihovýchodním směrem na úpatí ostrohu, který se spo-
juje se Zámeckým vrchem. Naše tajná chodba nebyla moc tajná, neboť každý druhý oby-
vatel Kynžvartu (města) o ní věděl. Ale vyrazili jsme kopat. Chodba byla dlouhá asi pat-
náct metrů a končila návaem. Byly to rulové desky, které sjely a zatarasily průchod dál do
chodby. Po dvouhodinovém kopání jsme prokopali malou díru. Chodba snad pokračovala
- kdo ví? Dál jsme se již nedostali. A tak zůstává tajná chodba stále zahalena tajemstvím.

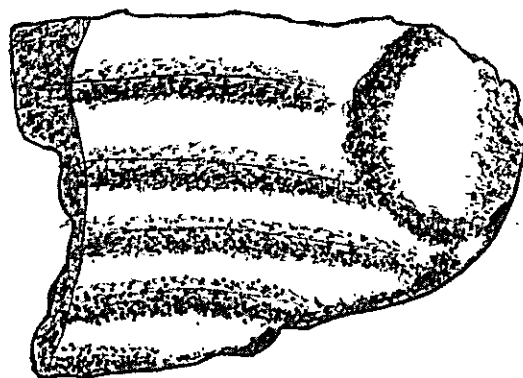
*Michal Hutník
Richard Malát
Silvie Pitráková
Jan Kunst*

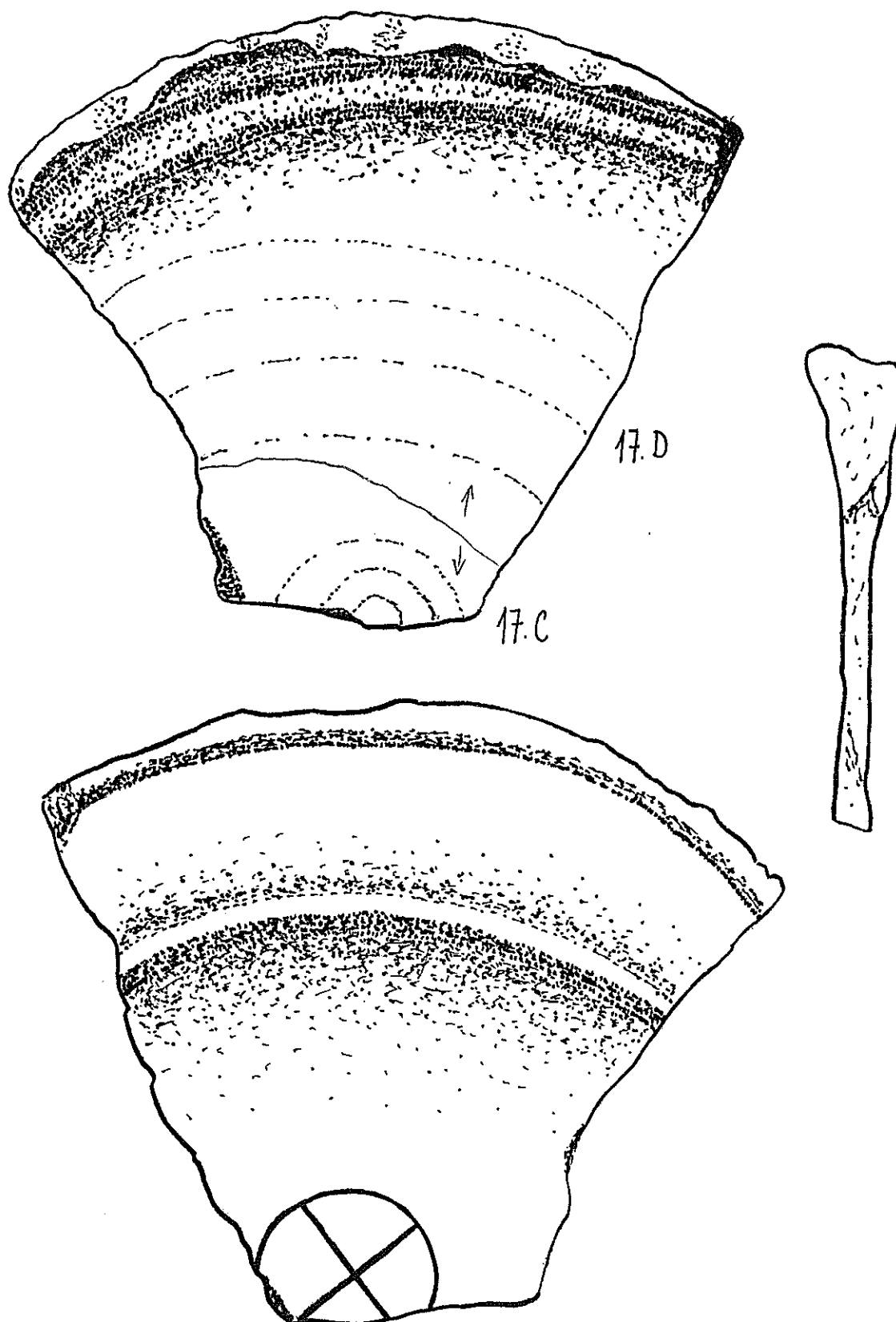
Příloha**Časová přímka s charakteristikou keramiky v jednotlivých obdobích**

nálezy starší než 13. století	+	hodně masivní nádoby - černé, často křehké a není na nich vidět, že jsou váleny
13. století	+	černé, méně masivní nádoby - je na nich vidět, že jsou váleny
14. století	+	světle šedé, dvoubarevné úzké střepy, již pevnější
začátek 15. století	+	téměř bílé střepy z pevné keramiky
renesance období třicetileté války	+	tenké pevné bílé střepy, zeleně glazované
18. - 19. století	+	velice pevné, úzké, hnědě glazované střepy

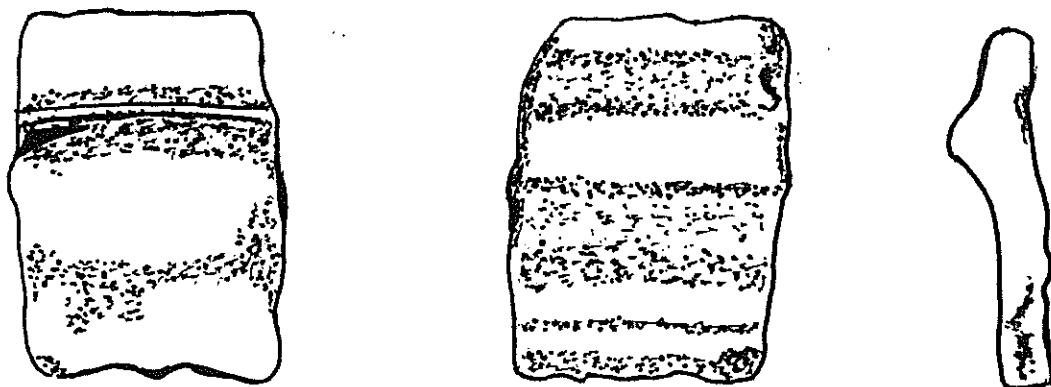

15. A

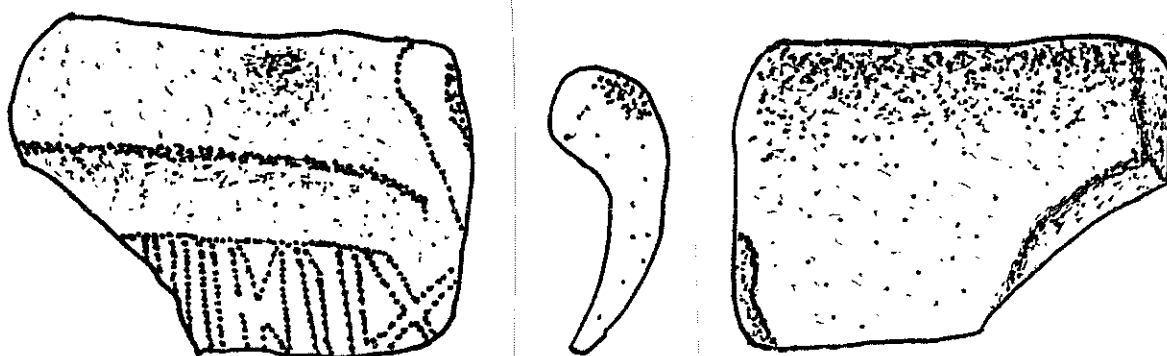
Obr. 2 Masivní tmavší střep nádoby s oblým okrajem (zřejmě 13. století)

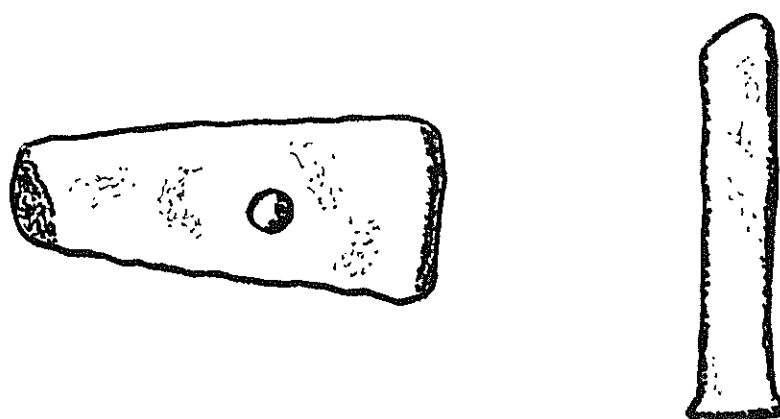
Obr. 3 Masivní část dna větší nádoby, snad talíře, s výrobní značkou (13. století)

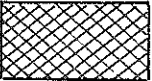
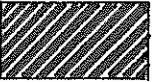
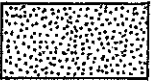
Obr. 4 Světlý střep s charakteristickým okrajem (14. století)

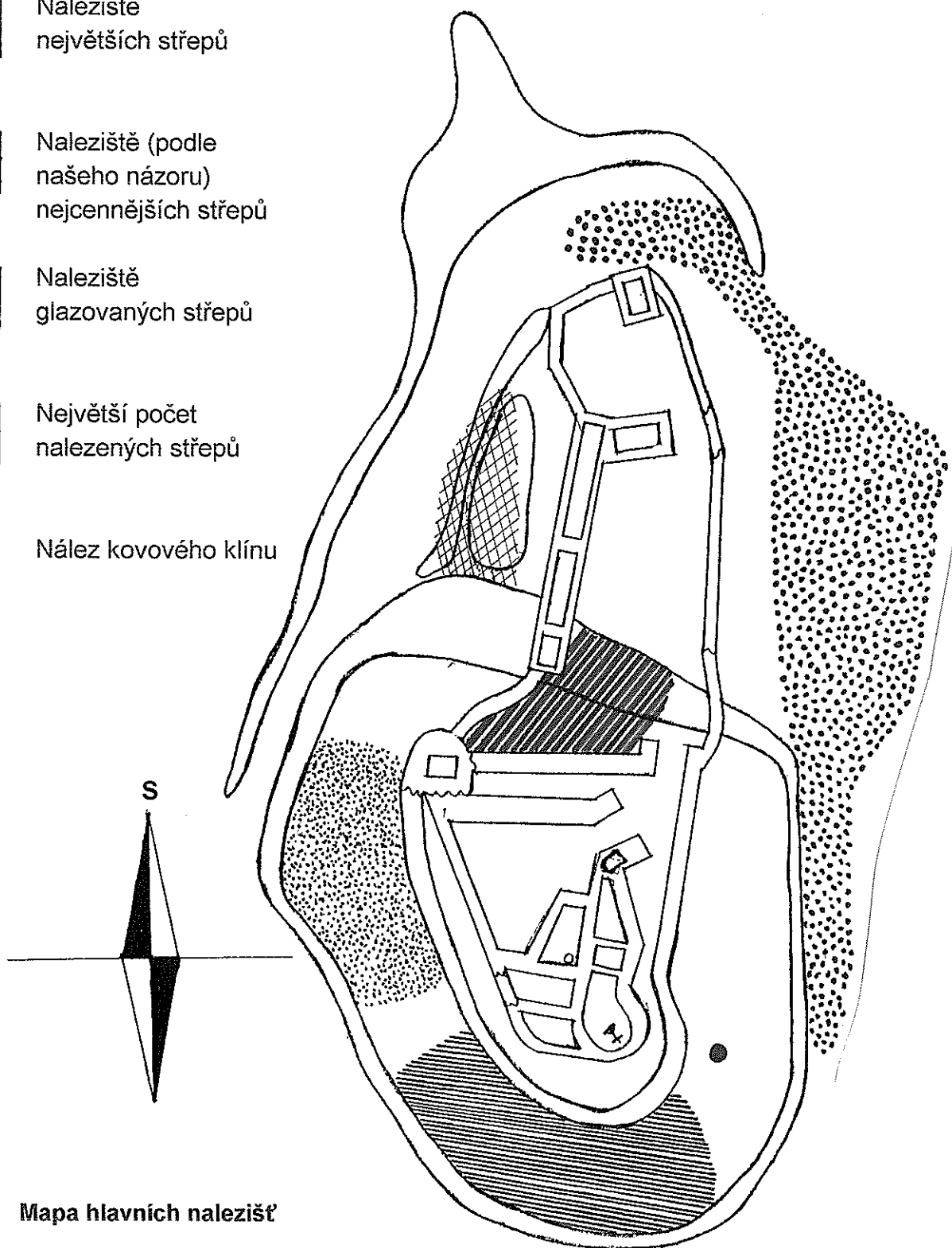

Obr. 5 Střep z kvalitní keramiky s ornamentem (snad renesanční)

Obr. 6 Kovový klín

- Největší naleziště
povrchového sběru
- Naleziště
největších střepů
- Naleziště (podle
našeho názoru)
nejcennějších střepů
- Naleziště
glazovaných střepů
- Největší počet
nalezených střepů
- Nález kovového klínu

Obr. 7 Mapa hlavních nalezišť

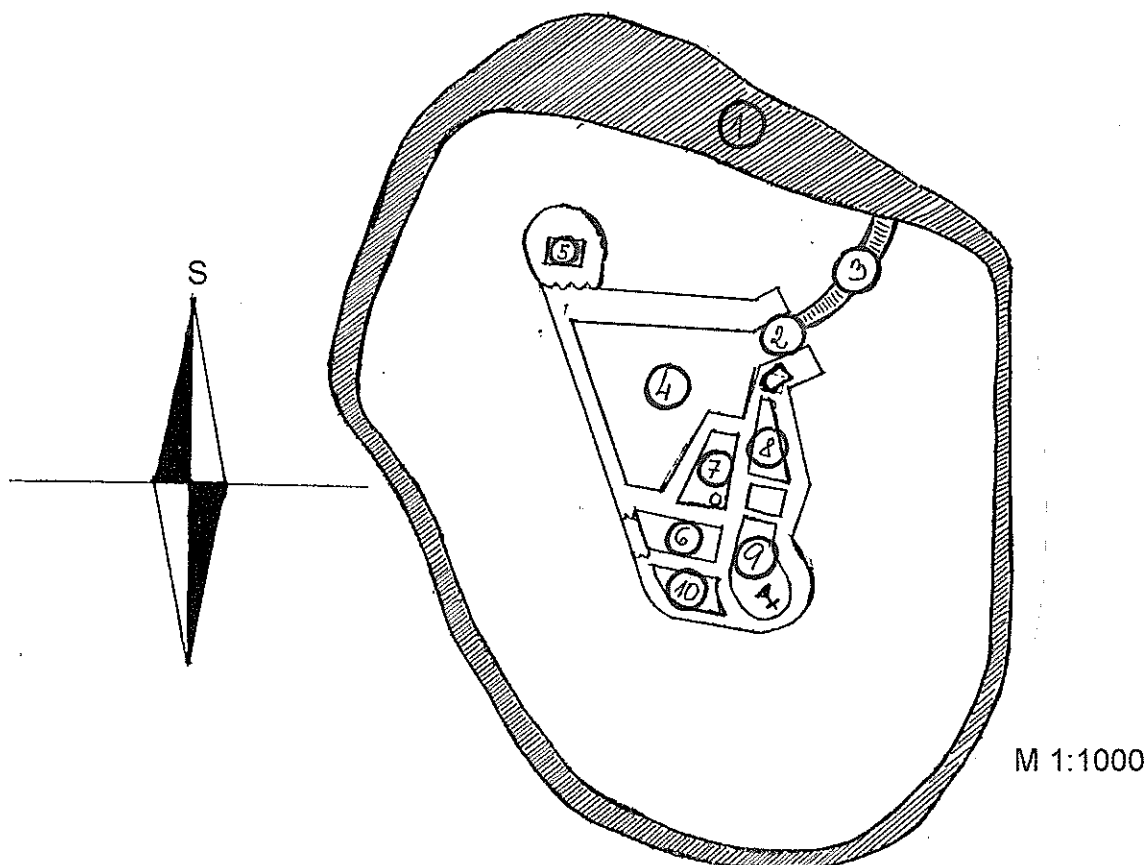
Architektura hradu, pokus o jeho rekonstrukci

- Úkoly - Vypracovat půdorys hradu a na něm založit jeho rekonstrukci
 - Podle předpokládané podoby zhotovit plastický model hradu

Hrad Kynžvart se nalézá asi 3 km severovýchodně od města Lázně Kynžvart, na kopci zvaném Zámecký vrch.

Patří mezi nejvýše položené hrady v Čechách (827 m.n.m.).

Hrad je dlouhý 150 m a široký 55 m.

1. Centrální val	6. Západní budova
2. Vstupní bašta	7. Nádržní budova
3. Přemostění	8. Východní budovy
4. Nádvoří	9. Jihovýchodní budova
5. Severní věž	10. Jižní budova

Obr. 8

Podoba hradu ve 13. století (půdorys)

Nyní vás provedu hradem a ukážu vám jeho podobu ve 13. století.

Octli jsme se na valu¹. Před námi padá a posléze stoupá hradní příkop, který je v těchto místech hluboký 5 m (bereme-li vnější val jako nulový bod). Stoupá do výšky 11,5 m nad val. Na vrchu příkopu se tyčí vstupní bašta², na kterou nasedá zprava zeď. Abychom se dostali k baště, musíme překonat pevný a posléze padací most³. Projeli jsme baštou a octli jsme se na nádvoří⁴. V severovýchodním rohu zahlédneme vysokou severní věž⁵, která sloužila jako vězení a hláska. Svým zasazením do hradu se ovšem zcela vymyká struktuře jiných hradů, postavených ve stejné době. Na opačné straně se tyčí západní budova⁶. Ta je spojena s věží obrannou zdí. V jihovýchodním rohu stojí druhá budova⁷ paláce, která v sobě nejspíše skrývala vodní nádrž. Byla doplňována z místního potoka, který teče pod východní stranou vrchu. Studna by tu byla nepravděpodobná. Z východu se na tuto budovu napojoval komplex východních budov⁸. K němu přiléhá jihovýchodní budova⁹, u které je nejpravděpodobnější, že se v ní nacházela nějaká sakrální místnost, a to v prvním patře. Na jižní straně nám již zbývá poslední budova paláce¹⁰. Celá tato soustava byla nejspíše jako jedna věž o třech patrech.

V roce 1347 dal Jan Lucemburský hrad rozbořit. Znovu ho postavil roku 1398 Hynčák Pluh z Rabštejna (obr. 9).

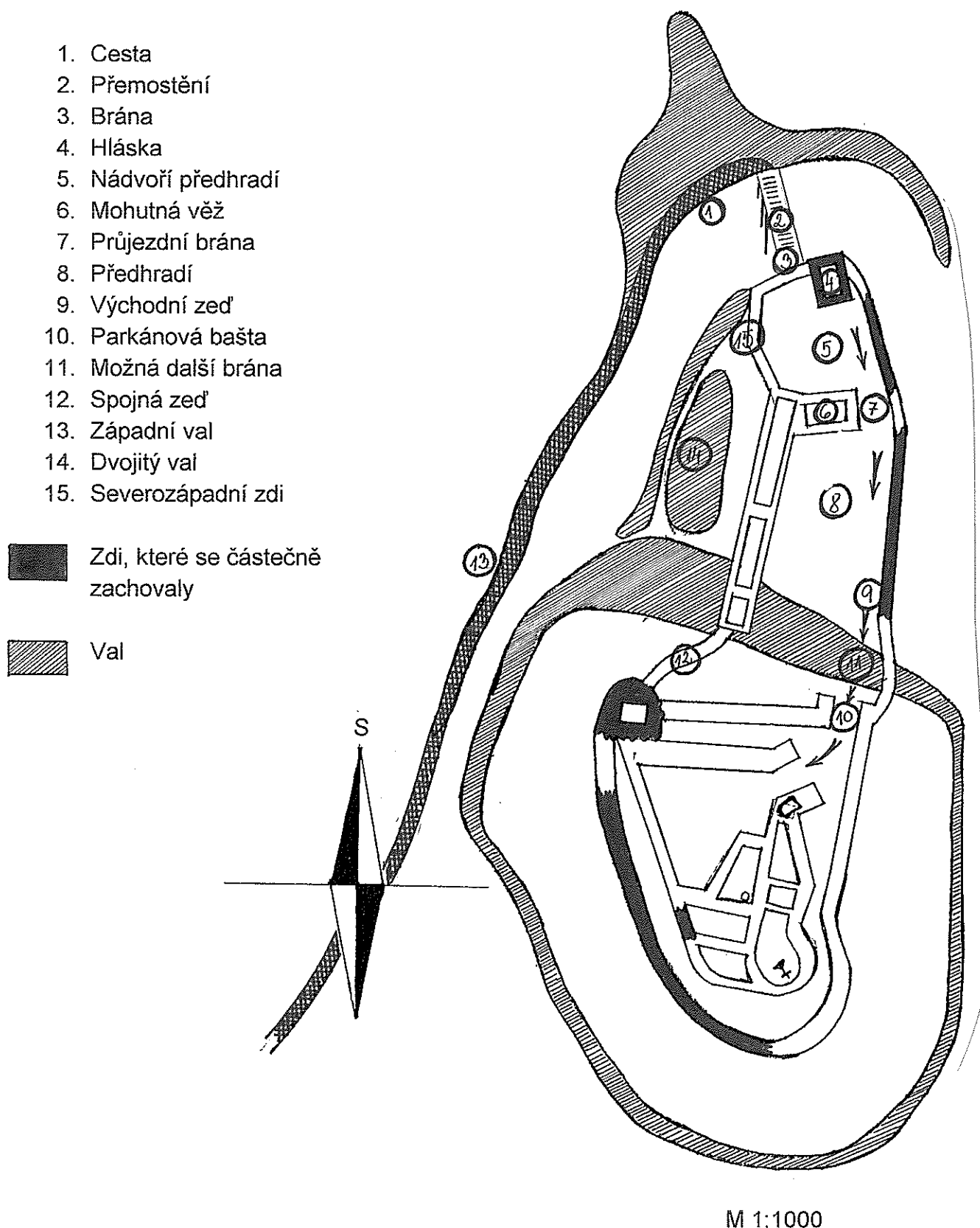
K původní stavbě přibýlo předhradí a parkánová zeď.

Znovu vás tedy provedu hradem.

Přicházíme po cestě¹, která se stáčí ze západu. Došli jsme na místo², kde se přes příkop hluboký 6 m klene dřevěný most a na něj navazuje padací. Při průjezdu branou³ jsme střežení hlásnou věží⁴. Nyní jsme se ocitli na nádvoří předhradí⁵. Přímou před námi do výše stoupá mohutná věž⁶ a k jejímu boku nasedá druhá brána⁷. K jejímu druhému boku přiléhá hospodářská budova, která vyrůstá z předhradí. Prošli jsme branou. Nacházíme se v předhradí⁸. Po levé straně se táhne východní zeď⁹, která vychází z hlásné věže a napojuje se na nově vystavěnou baštu¹⁰. Po pravé straně se táhnou hospodářské budovy, které končí v samotném srdci centrálního valu. Dále se dostaneme jako předtím, až na to, že musíme projet již zmíněnou novou baštou. Očekávali jsme jednu bránu na valu¹¹, ale nepodařilo se nám ji objevit. Centrální hrad obíhá parkánová zeď, která vychází ze severní věže a vrací se z druhé strany, aby se napojila na novou baštu. Z ní zeď znovu vychází a vrací se k věži. Z věže vede ještě jedna zeď¹², která po překonání příkopu nasedá z jihu na hospodářské budovy. Tato zeď ovšem také není podložená, jelikož z ní nic nezbylo. Když přibyl příkop, přibýly i valy. Po západním¹³ vede cesta z údolí z vesničky Kynžvart. Ta se stáčí dále po valu až k již zmíněnému dřevěnému mostu. Na západní straně se objevuje val dvojí¹⁴. Takto tedy hrad vypadal po první přestavbě.

Ze stavebních materiálů se nejvíce používalo dřevo a místní kámen - rula. Dřevo na trámy, šindele, ochozy a různé dřevěné doplňky (prevety, dveře). Kámen na zdivo a také na doplňky.

Při přestavbách se měnil materiál. Zastřešení šindelemi vystřídalo zastřešení břidlicové a to vystřídaly tašky. Stavební kámen byl doplněn cihlou.

Obr. 9 Podoba hradu po první přestavbě (půdorys).

Na základě půdorysu budov a pomocí jejich vzezření jsme se pokusili o rámcovou rekonstrukci hradu (vytvoření modelu, bokorysy budov).

Všechny materiály na požádání rádi ukážeme a předvedeme.

K hradu ovšem patří i jedna smutná stránka, a to jeho osud po třicetileté válce. Od té doby se o něj nikdo nestará, a tak díky přírodním živlům, ovšem i lidským, z centrálního hradu zbyla způli zachovaná severní věž, západní zeď západní budovy, část parkánové zdi, půdorysy jižního křídla a prvotní bašty. Z předhradí zůstala vstupní hlásná věž, východní zeď, základy hospodářských budov, mohutné věže a severozápadní zdi¹⁵ (obr. 9).

Hrad nejsou jen zdi, je i příběh, který tu zanechal, a jedna duše. Až se naučíme vážit si sebe a svých činů, pak pochopíme tento hrad a budeme schopni si ho vážit.

Jan Švarc

Jakub Rotrekl

Zámek Kynžvart

Cílem mé práce bylo zjistit souvislou historii zámku Kynžvart. V literatuře jsem se setkala se dvěma verzemi, ze kterých jsem dala přednost následující:

HISTORIE ZÁMKU

V letech 1681 - 1691 byl vybudován pro hraběte Filipa Emericha Metternicha barokní zámek - patrně na místě renesanční tvrze, která byla postavena za vlády Cedviců roku 1585 a během třicetileté války zpustla. Zámecká stavba dostala podobu jednopatrové, trojkřídlé, na východ otevřené budovy s valbovými střechami (*valbová střecha* = střecha tvořená šikmou rovinnou střešní plochou tvaru trojúhelníku nebo lichoběžníku, nemá štíty). Boční křídla byla nestejně dlouhá. Dnešní podobu získal zámek v roce 1833, kdy ho nechal Kliment Václav Lothar Metternich přestavět dvorním architektem Italem Pierem Nobilem v empírovém slohu. Začalo se s odstraněním hospodářských budov na východě před zámkem a s prodloužením bočních křídel na stejnou délku. Koncem roku 1839 se dvorní i zahradní průčelí zdůraznilo trojúhelným empírovým štítem se znakem Metternichů.

Zámek byl v držení Metternichů více než tři století, od roku 1623 do roku 1945, kdy byl zabaven státem.

Těsně po válce zde sídlilo velitelství Třetí americké armády (květen 1945 - říjen 1946), poté byl zámek propůjčen americkému velvyslanci v Praze a roku 1947 přešel do přímé státní správy.

O MAJITELÍCH ZÁMKU - RODU METTERNICHŮ

Filip Emerich, zakladatel zámku, byl ženat s Annou Terezií von Tramfeld a s Marií z Bossenheimu. Měl šest dětí, z toho dvě brzy zemřely. Přežili: dcera Eleonora, provdaná za hraběte Unruha; dcera Terezie, která vstoupila do kláštera sv. Uršuly ve Vratislavi; syn Ferdinand, narozený v roce 1653 a syn Johan Filip, narozený v roce 1658. Manželka Johana Filipa se jmenovala Marie Anna Bihsingová a měl s ní jednu dceru Johanku Terezii, která se narodila v roce 1705 a zemřela v roce 1712. Panství převzal jeho starší bratr František Ferdinand. V roce 1683 si vzal hraběnku Juliánu Eleonoru Westenburgovou. Měl s ní dva syny Filipa Adolfa (1683 - 1739) a Emericha Karla (1697 - 1765). Jeho manželka zemřela a on si vzal hraběnku Buttlerovou. S ní měl dvě dcery, Františku Antonínu a Caronu Antonínu. Měl i jednoho syna Josefa Františka. Josef František byl voják a zemřel v Tyrolích. Tím tato linie rodu vymřela. Kynžvartské panství zdědil Filip Adolf. Jeho manželka byla paní ze Schmidburku. Měli jednoho syna Johanna Huga Františka, který se narodil roku 1720. Paní zemřela roku 1721 a Filip Adolf roku 1739. Johann Hugo František zdědil všechna Filipova panství. Vzal si Kláru Luisu z Kasselstadu a potom Marii Terezii Hohembruch. S Klárou Luisou z Kasselstadu měl jednoho syna a tedy i svého nástupce Františka Jiřího Karla, který se narodil 9.3.1746. Johann Hugo František zemřel 24.5.1750. Františku Jiřímu Karlovi byly teprve čtyři roky a byl zastupován svým prastrýcem Emerichem Karlem, synem Františka Ferdinanda. František Jiří Karel si vzal za ženu hraběnku Marii Beatrici Antonii, rozenou von Kagoneck. Měli spolu syna Klimenta Václava Lothara, který se narodil 15.5.1773. František Jiří zemřel 2.8.1818. Nejprve byl pohřben v kapli Kynžvartského zámku, ale potom byl převezen do rodinné hrobky Metternichů do Plas u Plzně. Jeho žena Marie Beatrice zemřela 15.12.1828. Kromě Klimenta Václava Lothara měli ještě druhorozeného syna Josefa, narozeného 2.11.1774. Josef si vzal princeznu Sulkowskou. Zemřel bezdětný roku 1830. Marie Beatrice a František Jiří měli ještě dceru Pavlínu Kunigunde Walburgu, která se vdala za Ferdinanda Württenberského. 20.8.1813 se knížecí titul uděloval dědičně. Kliment Václav Lothar zemřel v roce 1859. Ještě před svou smrtí pozval na zámek architekta Piera Nobileho (roku 1820), který přestavěl zámek (empír). Kliment si vzal třetí manželku Melanii, kterou pozval na zámek. Klimentův nejstarší syn Richard dostává po otci zámek. Vzal si Pavlínu Klementinu, hraběnku Sandor de Slawnitza. Měli tři dcery - Sofii, Antonii Pascalinu a Klementinu. Neměli syna a proto po smrti Richarda dostal zámek jeho mladší bratr Pavel Kliment Lothar. Pavel zemřel roku 1905, panství přešlo do rukou jeho nejstaršího syna Klimenta. Z manželství se sestřenicí krále Alfonse XIII. měl v roce 1917 syna Pavla Alfonse, který zdědil zámek po smrti otce v roce 1931. Oženil se s Ruskou Taťánou Vasilčikovou. Pavel Alfons byl bezdětný a roku 1945 rod vymřel.

Lucie Skoupá

MEZIOBOROVÉ SYNTÉZY

Krajina jako systémový celek; její přirozené fungování

Marek Matura

geologický model fungování krajiny

Jakub Mrázek

biologický model fungování krajiny

Vojtěch Jindra

historický model fungování krajiny

Úvod

Druhá část sborníku obsahuje syntézy zpráv předcházejících. I když tyto zdaleka nezohledňují všechny informace obsažené v části analytické, snaží se pojmout a popsat krajinu jako systémový celek, pro který platí určité principy fungování a zachování. To nejen obecně konstatujeme, ale zcela konkrétně hledáme vyjádření nosných bazálních vztahů a vnitřních zákonů a zákonitostí v přirozených celcích, směrech a bariérách krajiny, tocích hmoty a energie (včetně jejich přirozených ohnisek a center), formou a obsahem spojení a komunikace s celky okolními a pod.

Z tradičního náhledu na tento model pak jako prvotně určující pro krajinu vystupuje subsystém geologický, druhotně biologický, který se již ke „geologickému modelu fungování krajiny“ konkrétně vztahuje, a teprve potom následuje složka antropologická a kulturní.

Cílem našich mezioborových syntéz pak z tohoto hlediska bylo vytušení, myšlenkové vymodelování a popis přirozeného fungování krajiny, jež podle nás z většiny určuje geologická stavba a její vnější projevy, a sledování toho, jak do této původní dynamické struktury zasáhly další události (porost, osidlování, výstavba, pohyb obyvatelstva) a sledování jejich harmonie, či případného nesouladu s výchozím stavem. Tím naznačujeme zakotvení smyslově-hodnotové roviny problému.

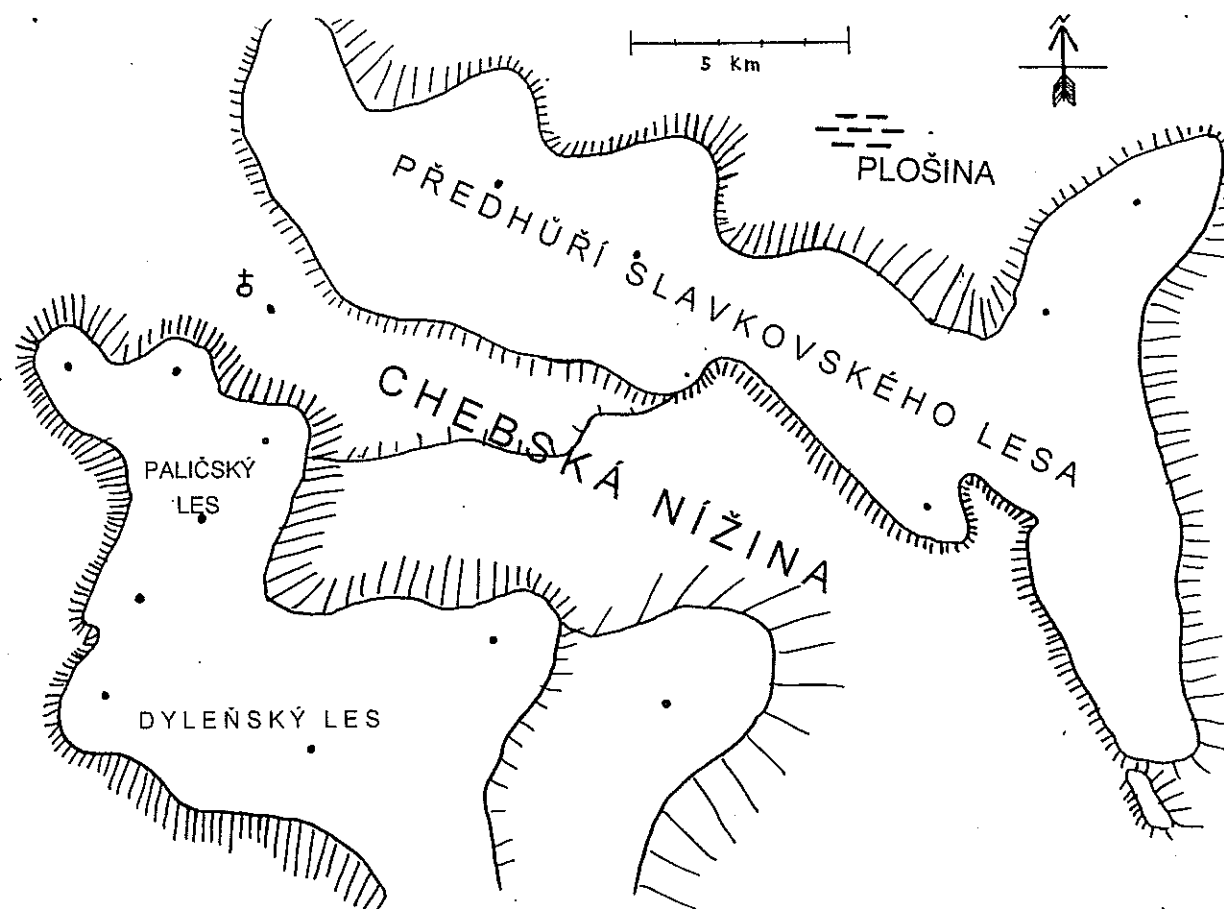
Syntézy jsou shrnuty v co nejhutnější podobě mapek a stručných tezí. Je na čtenáři, aby jejich pečlivým studiem, srovnáváním a abstrakcí od dílčích jevů, veden snahou po vytušení harmonie a řádu změn, alespoň částečně sdíleje úskalí cesty, na které nám bylo se k předkládaným myšlenkám přiblížit, sám pronikl pod povrch psaného a stal se tak účastníkem těchto dějů.

Mgr. František Tichý

Geologický model fungování krajiny

Krajinu jsme rozdělili do několika částí :

- a) předhůří Slavkovského lesa
- b) plošina Slavkovského lesa
- c) Chebská nížina
- d) předhůří Českého lesa (Paličský les, Dyleňský les)

Obr. 1 Mapa oblasti

Každá tato oblast má svá specifika, která jsme se snažili vyjádřit svými názvy.

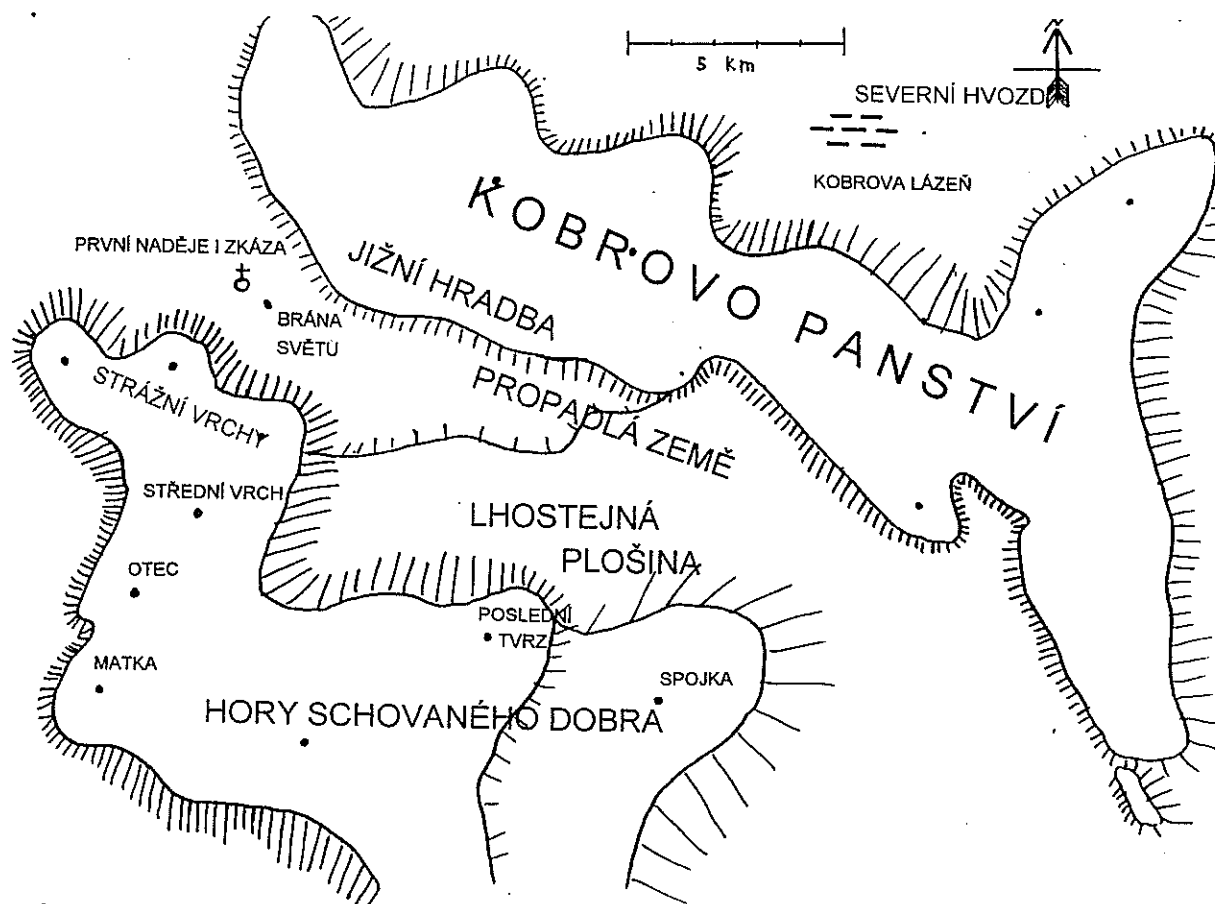
Předhůří Slavkovského lesa prudce stoupá z Chebské nížiny a tvoří tak přirozenou hradbu. Nazýváme ji *Jižní hradba*. Severní část Slavkovského lesa je velice neprostupná a neúrodná díky rašelinám a kamenitým podložím. Její jméno je *Severní hvozď* a *Kobrova lázeň* (viz místní pověsti). Celý Slavkovský les je svým působením spíše lidem cizí, nevhodný k zástavbě nebo dlouhodobému životu. Je proto nazván *Kobrovým panstvím*.

Chebská nížina je přirozeným propadlem - *Propadlá země*. Vůči svému okolí má spíše laxní postoj. Je nyní poměrně dobře obyvatelná - *Lhostejná plošina*.

Zvláštní místo je však Žandov a Kaplička (vrch U Kapličky). Žandov je v nynějším místě mezi Českým a Slavkovským lesem. Je zván *Bránou světů*. Kaplička je její předsunutý strážce a její jméno je *První naděje i zkáza*. Dohromady tvoří velice významný celek.

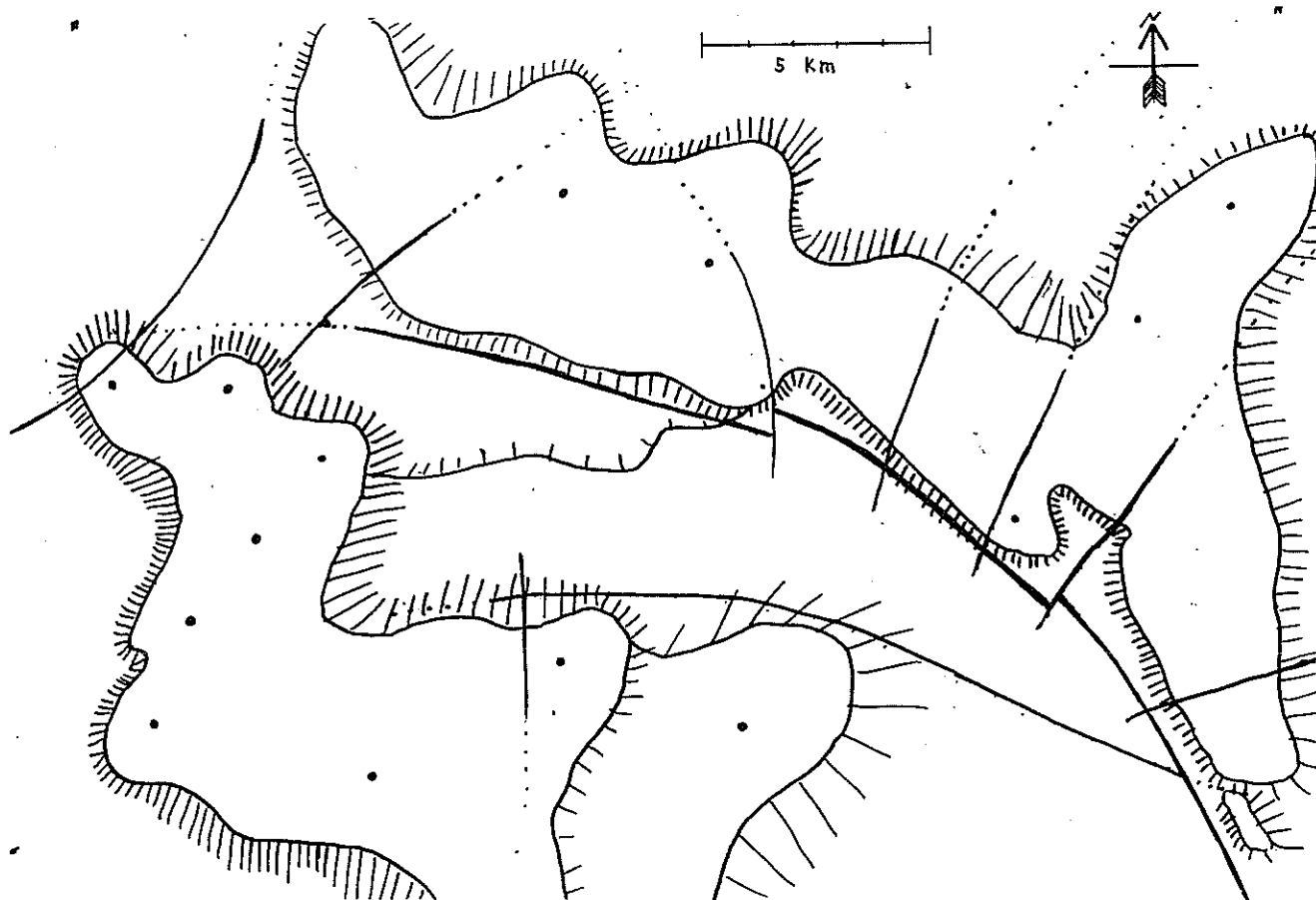
Český les začíná západní plošinou, tedy tam, kde se nachází vrch Palič, Mechový vrch a Lipová. Tato místa dostala jako vysunutý mys název *Strážní vrchy*. Jejich výška pozvolna stoupá směrem na jihovýchod až ke *Střednímu vrchu*. Ten má skutečně střední výšku v celém pohoří. A dostáváme se pomalu k masivu Dyleňského lesa. Přímě na Dyleň až do výšky 940 m nad mořem. Pro její výšku nese název *Otec*. Čupřina, která už je zase nižší o 100 metrů, je pak *Matka*. Tišina má pak zase střední výšku a spojuje Dyleňský les s Mariánskými Lázněmi. Je to tedy *Spojka*. Nejnižším bodem na východě Dyleňského lesa je Kameniště - nese název *Poslední tvrz*.

Je zde vidět pozvolná stoupavost a rozkladitost Českého lesa. Celek nese název *Hory schovaného dobra*.

Obr. 2 Mapa názvů

Další údaje, týkající se hlavních energetických sil či komunikačních toků kraje :
Hlavní zlom se táhne směrem severozápadním podél Slavkovského lesa.

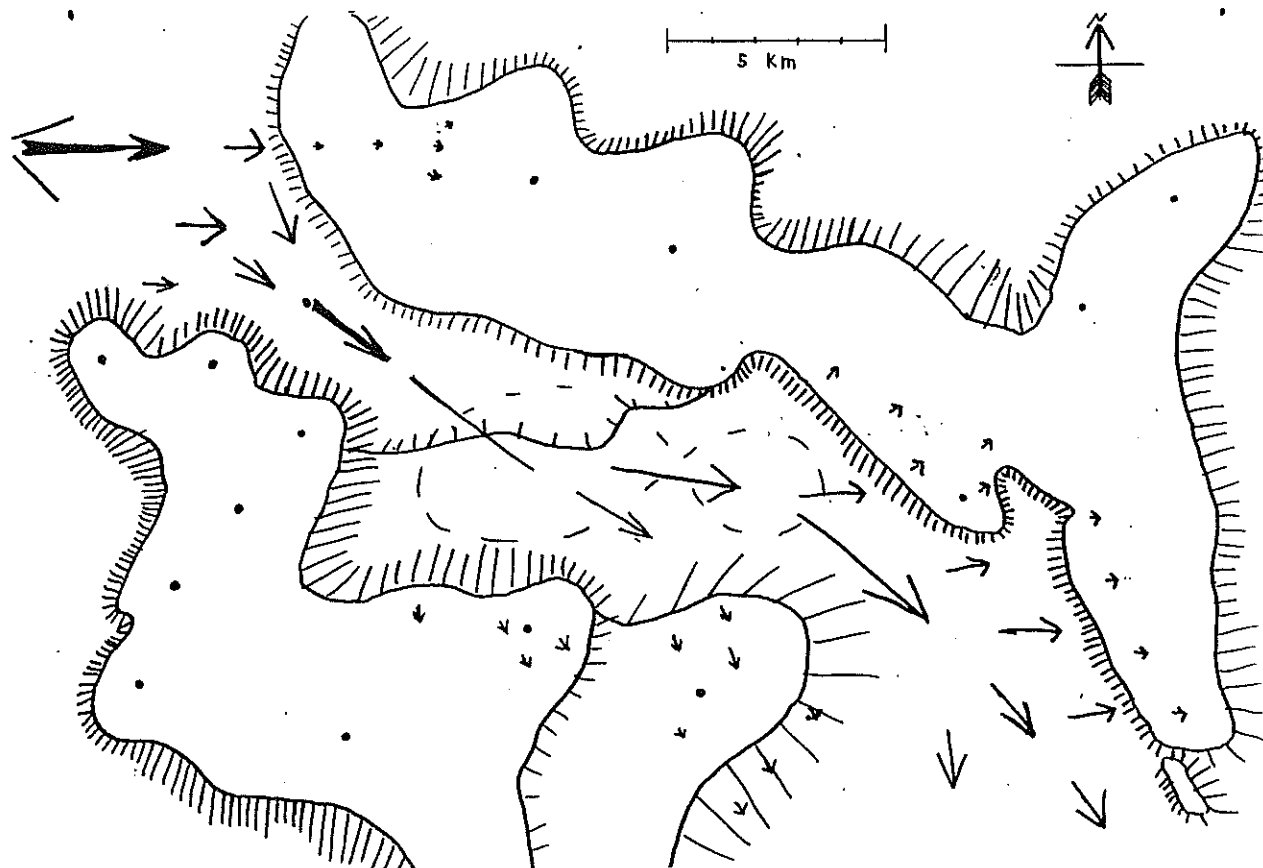

Obr. 3 Zlom

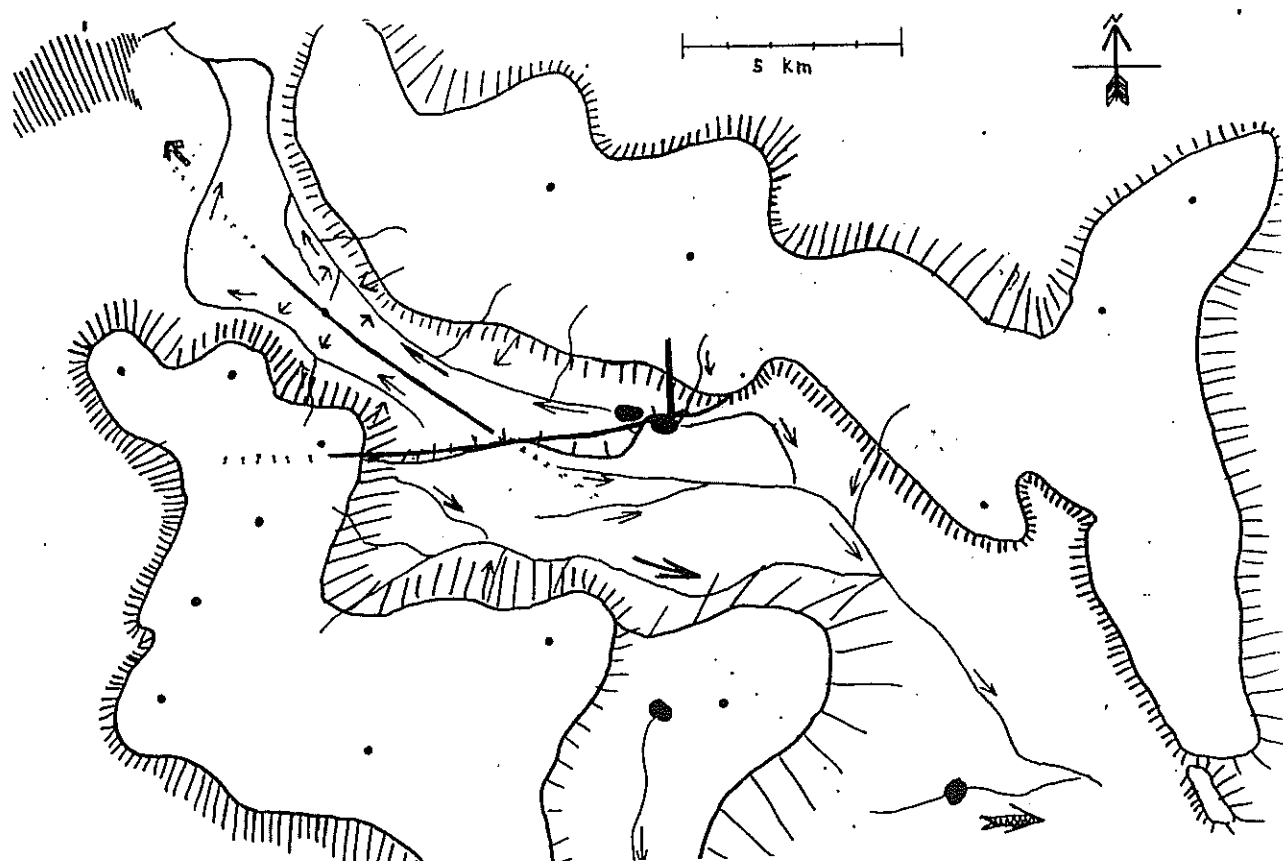
Větrné proudy mají převažující směr severozápadně-jihovýchodní. V oblasti rozšíření Chebské nížiny větry částečně cirkulují (viz obr. 4).

Vodní toky směřují dvěma zásadními směry. Severozápadním a jihovýchodním. „Vodní zlom“ probíhá kdesi od Staré Vody ke Kynžvartskému kameni. Pohyb vody v oblasti Kobrovky lázně je neurčitý, spíše stojí. Podrobnosti viz mapa (obr. 5).

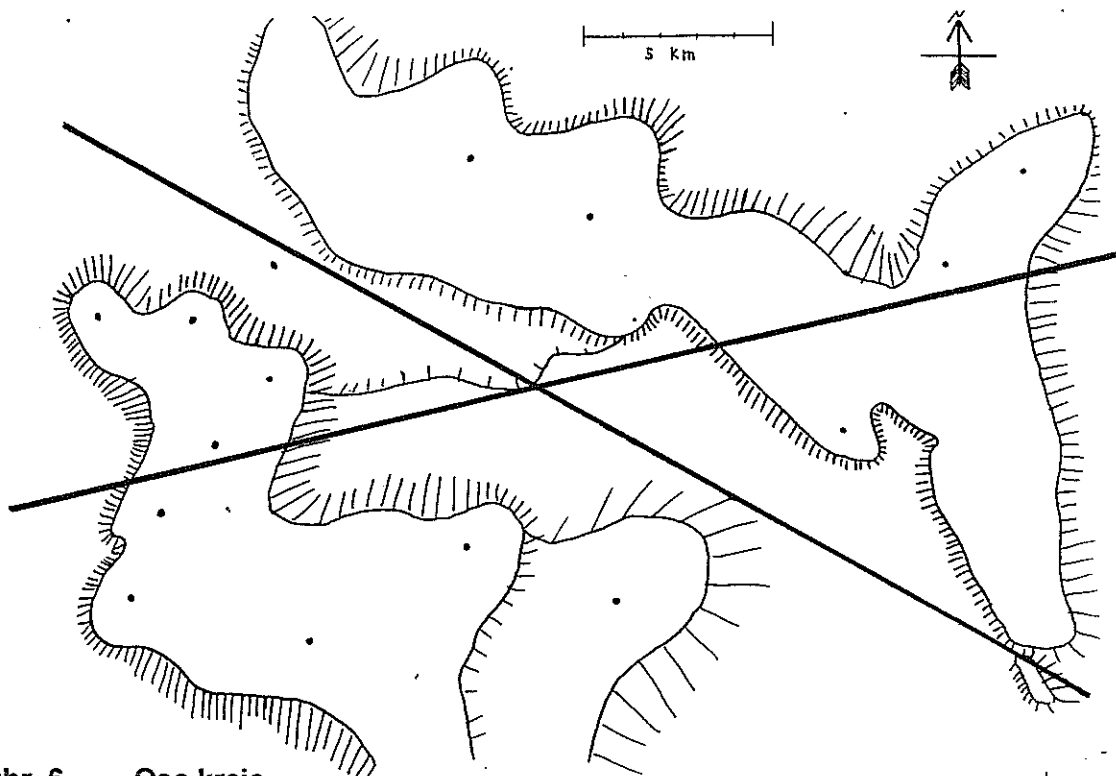
Když si to dáme dohromady, vyjde nám v zásadě to, že osa komunikační, energetická a tvar reliéfu úzce souvisejí. Mají určitý společný směr a polohu. Je to v podstatě tvar X, jihozápadní a severovýchodní. K nastolení pořádku by se člověk neměl snažit tuto osu omezovat a usměrňovat. Řád kraje by nefungoval - viz mapy (obr. 4, 5, 6).

Obr. 4 Směry větrů

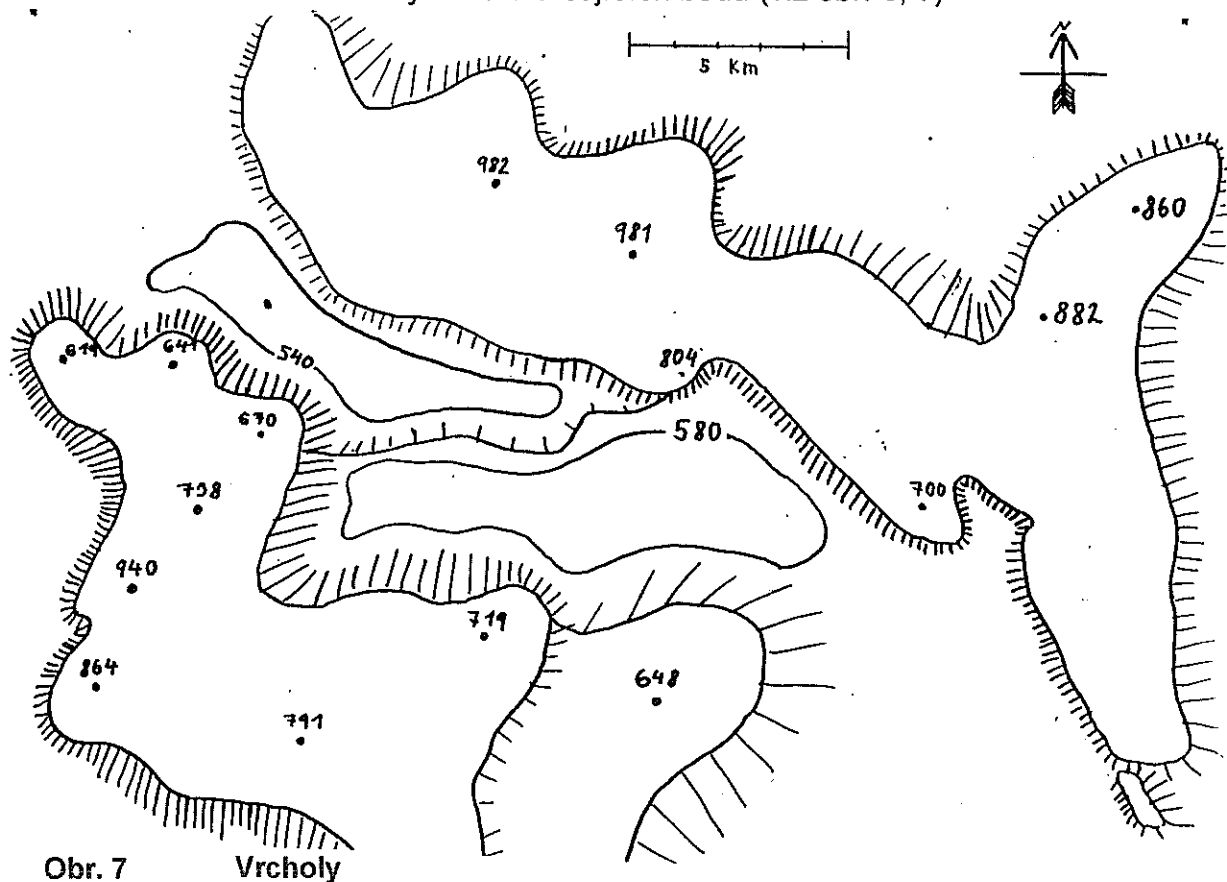
Obr. 5 Vodní toky

Obr. 6 Osa kraje

Základní požadavky pro zachování původního systému :

- I. Zachování základních směrů komunikačních a energetických
- II. Zachování průchodnosti Chebské nížiny ve směru hlavního zlomu
- III. Zachování křížové osy včetně určujících bodů (viz obr. 6, 7)

Obr. 7 Vrcholy

za geologickou skupinu Marek Matura

Výchozí model biologického fungování krajiny

(před příchodem Slovanů)

Základní funkční jednotky jsou naznačeny v plánu. Komunikace mezi nimi i přes geografickou blízkost předpokládáme minimální.

- a) jádro krajiny (vnitřní část propadliny, hradba Slavkovského lesa + pás rašelinišť Slavkovského lesa, sled vyšších vrcholů Českého lesa až k hradbě Dyleně) je relativně odděleno od přímých okolních vlivů
- b) chebská propadlina, převážně pokrytá mokřinami (zvláště olšiny), zcela odděluje obě pohoří - zde žádný výrazný hlavní tok - mírné směry toku (voda) na severozápad a jihovýchod
- c) hradba Slavkovského lesa tvoří prudký předěl, umožňující s nížinou komunikaci jen ve velmi omezeném úseku jedním směrem (na jih do nížiny) - jiný ráz porostu než v nížině a pás vrchovišť, oddělující ji na severu, podtrhuje hraniční a svébytný ráz oblasti („svět sám pro sebe“)
- d) plošina Slavkovského lesa za pásem vrchovišť otevřena na sever, tam lze předpokládat mírnou komunikaci
- e) nižší oblast Českého lesa (Strážní vrchy) částečně komunikuje s nížinami na severozápadě
- f) do vyšších oblastí Českého lesa přechází porost plynule, vliv a spojení se západem je minimální, předpokládáme přirozené řazení propojených ekosystémů (vliv nadmořské výšky)

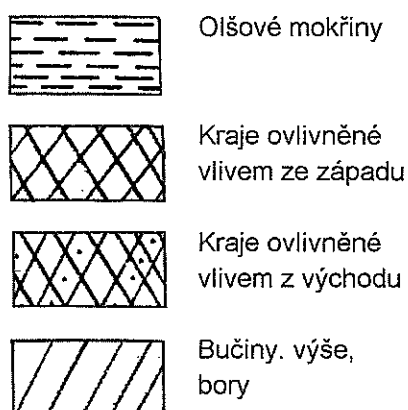
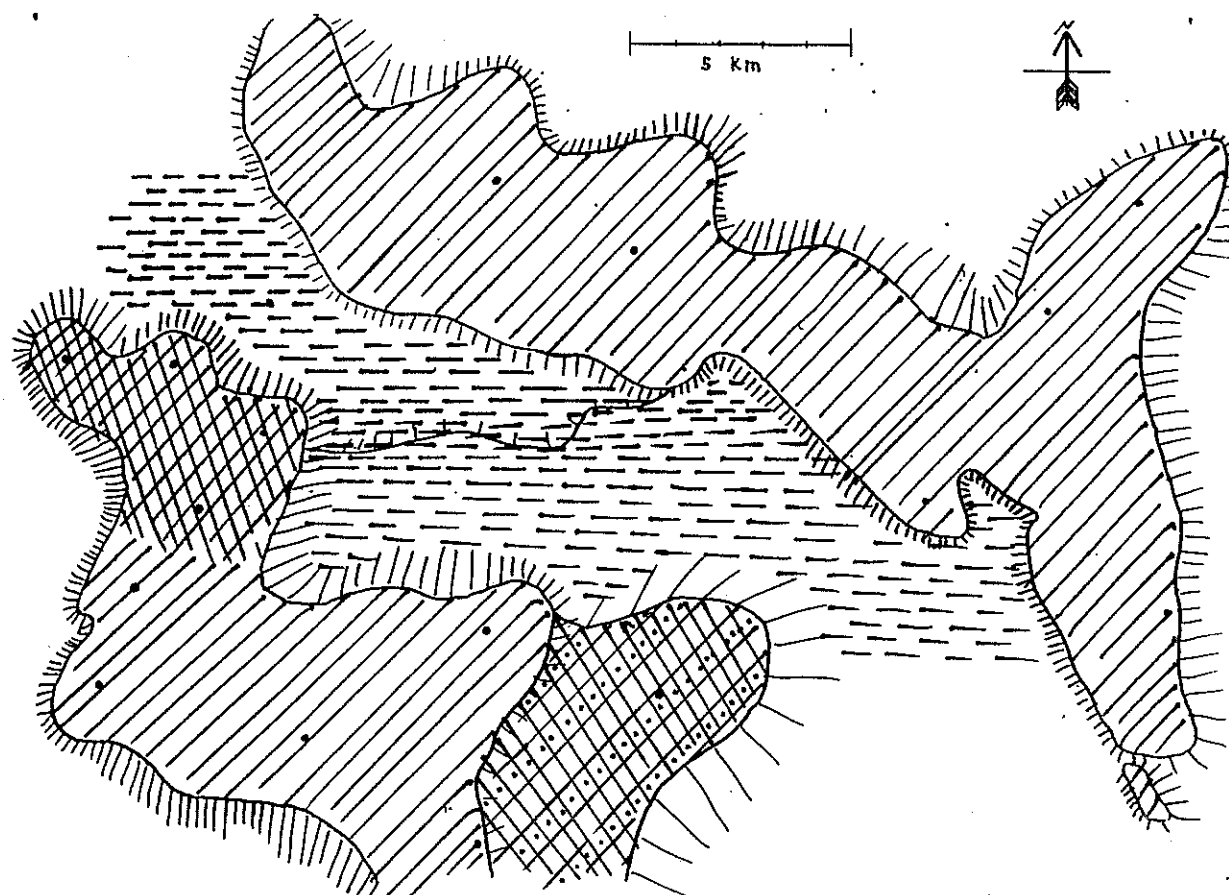
Charakter je strukturně i dynamicky v souladu s geologickým modelem.

Základní požadavky pro zachování systému (jeho dlouhodobé stabilní fungování) :

- I. Nepropojenost oblastí Slavkovského a Českého lesa
- II. Přirozená funkce hradby, oddělující Slavkovské předhůří
Orientace Slavkovských plání spíše na sever, případně jejich oddělenost
- III. Respektování základních geologických toků hmoty a energie (zvláště u vody - struktury zavodněných ploch), zachování poměru stálé a pohybující se hmoty v jednotlivých směrech

*za biologickou skupinu
Jakub Mrázek*

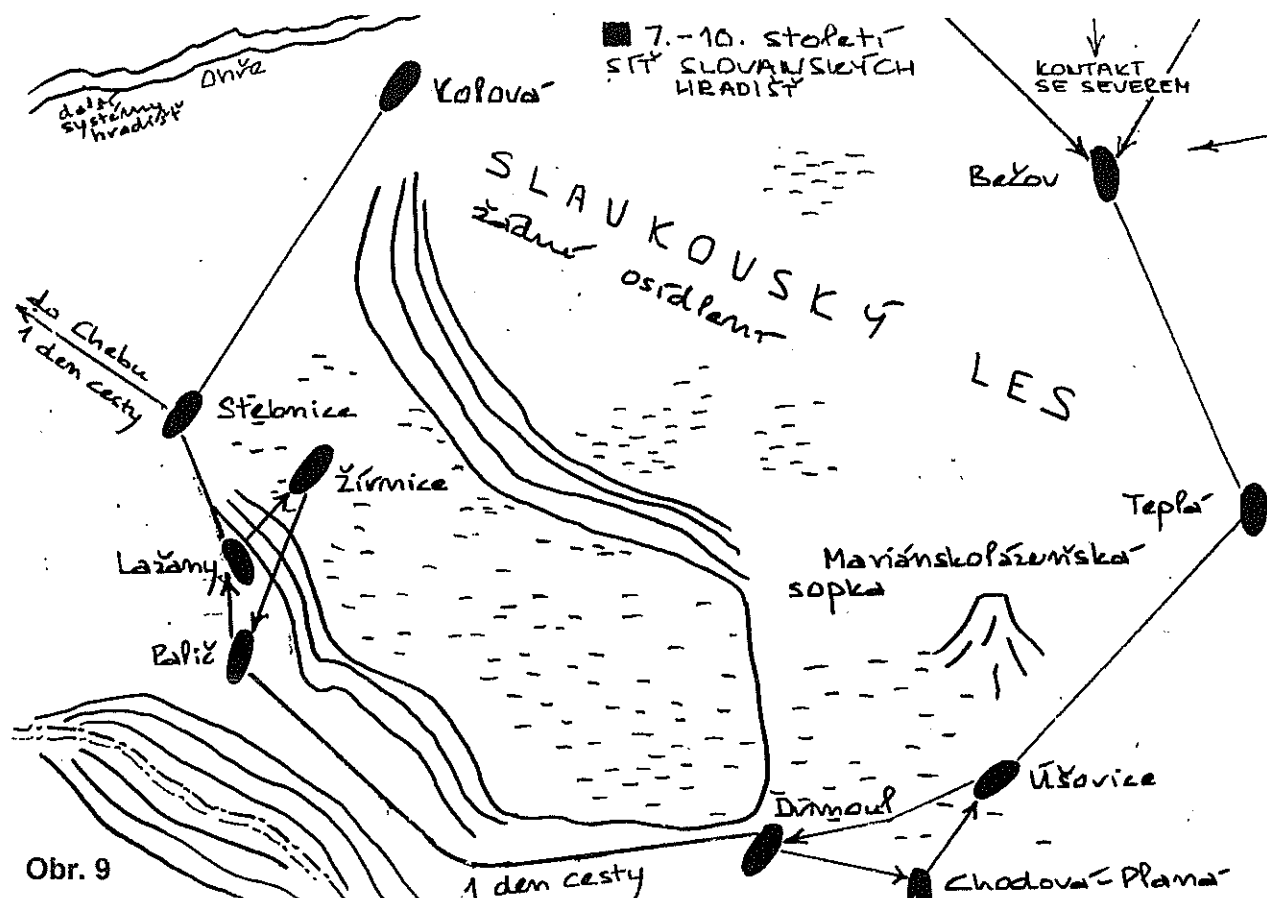
*spolupráce na textu
František Tichý*

Obr. 8

Historický model fungování krajiny

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 7. - 10. STOLETÍ

Obr. 9

ZÁKLAD: Reliéf krajiny a na něm závisající síť osídlení (slovanských hradišť), vyhýbající se centrální oblasti kraje.

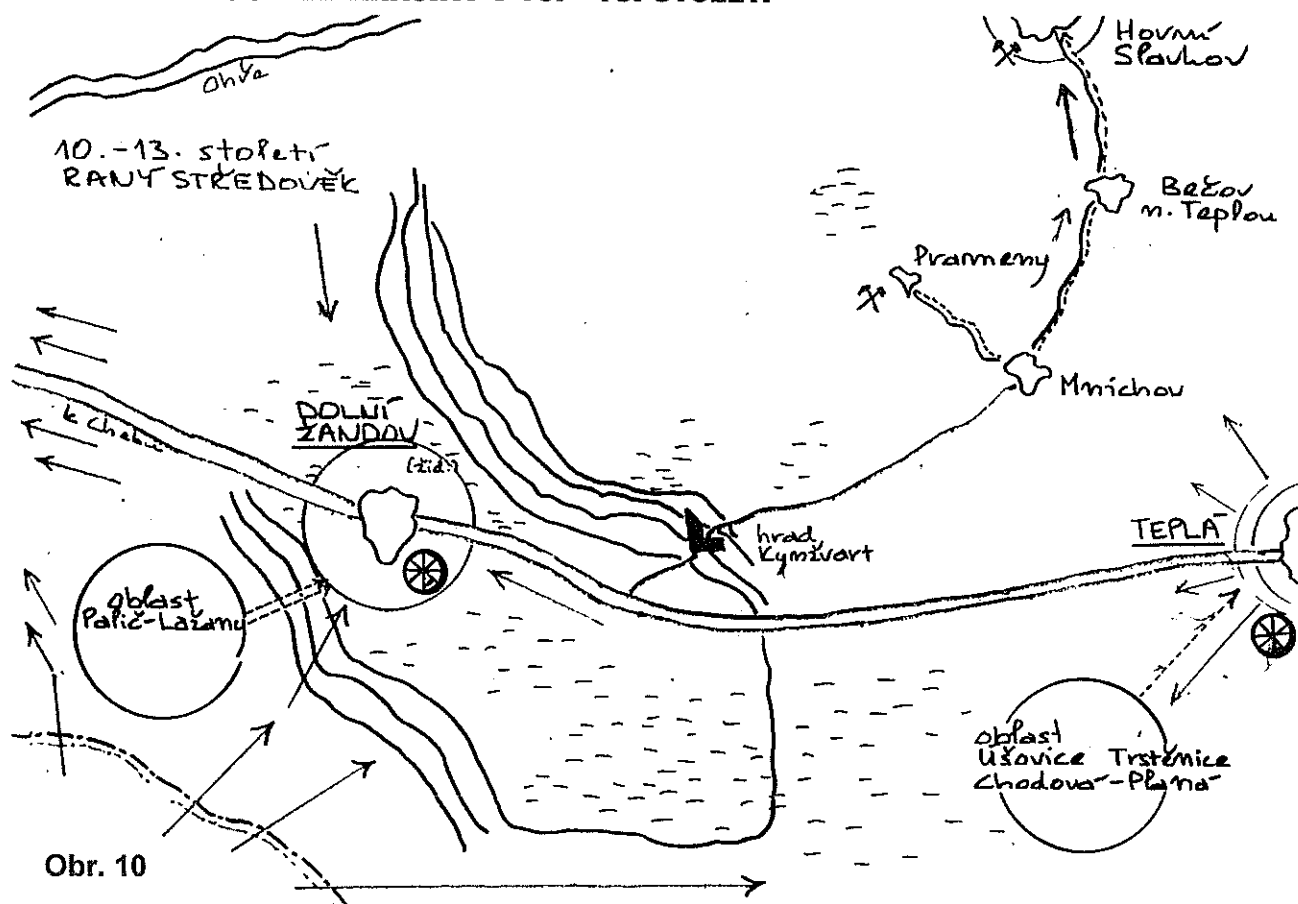
UDÁLOSTI:

- 1) Příchod Slovanů v 7. století
- 2) Vytvoření sítě hradišť
- 3) V této síti není žádné centrum ani hlavní směr pohybu, vše je rovnoměrně rozmístěno

Když bychom zničili jedno hradiště (a snad i více) - součást vyvážené, rovnoměrné struktury, nestalo by se tak mnoho. Bylo by přirozené a rychle proveditelné znovu-obnovení zničeného hradiště

- 4) Vypalování lesů v okolí hradišť a první zemědělství v oblasti
- 5) Místa geologických poruch včetně směrů nejsou osídleny ani využity
- 6) Původní místní ekosystémy nenarušeny
- 7) Oblast Slavkovského a Českého lesa se žádným možným způsobem nepropojuje, jádro krajiny neosídleno

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 10. - 13. STOLETÍ

Naprosto se mění struktura a fungování krajiny. Nastává středověký systém osídlení krajiny.

ZÁKLAD: Obchodní stezka vedoucí z Prahy do Chebu přes naši oblast

PŘETRVÁVÁ:

1) Slovanské osady

Mnohé z nich však zanikají, ostatní se počátkem 11. století přetvářejí v klasické středověké vesnice či města

2) Zemědělství - mýcení lesů

3) Geologický a biologický ráz a fungování krajiny

Obě oblasti (Český a Slavkovský les) stále nejsou žádným způsobem propojeny

Přirozené směry zachovány

ZMĚNY: Vznik obchodní stezky celostátního významu, vedoucí touto oblastí. Osa stezky kopíruje osu energetických zdrojů kraje a hlavní geologický zlom. Díky stezce dochází k dalším změnám:

1) Příchod německého obyvatelstva a s tím související přísun osídlenců do nejbližšího okolí stezky

2) Na stezce vznikají nová města a vesnice - centra obchodu, kultury, obyvatel

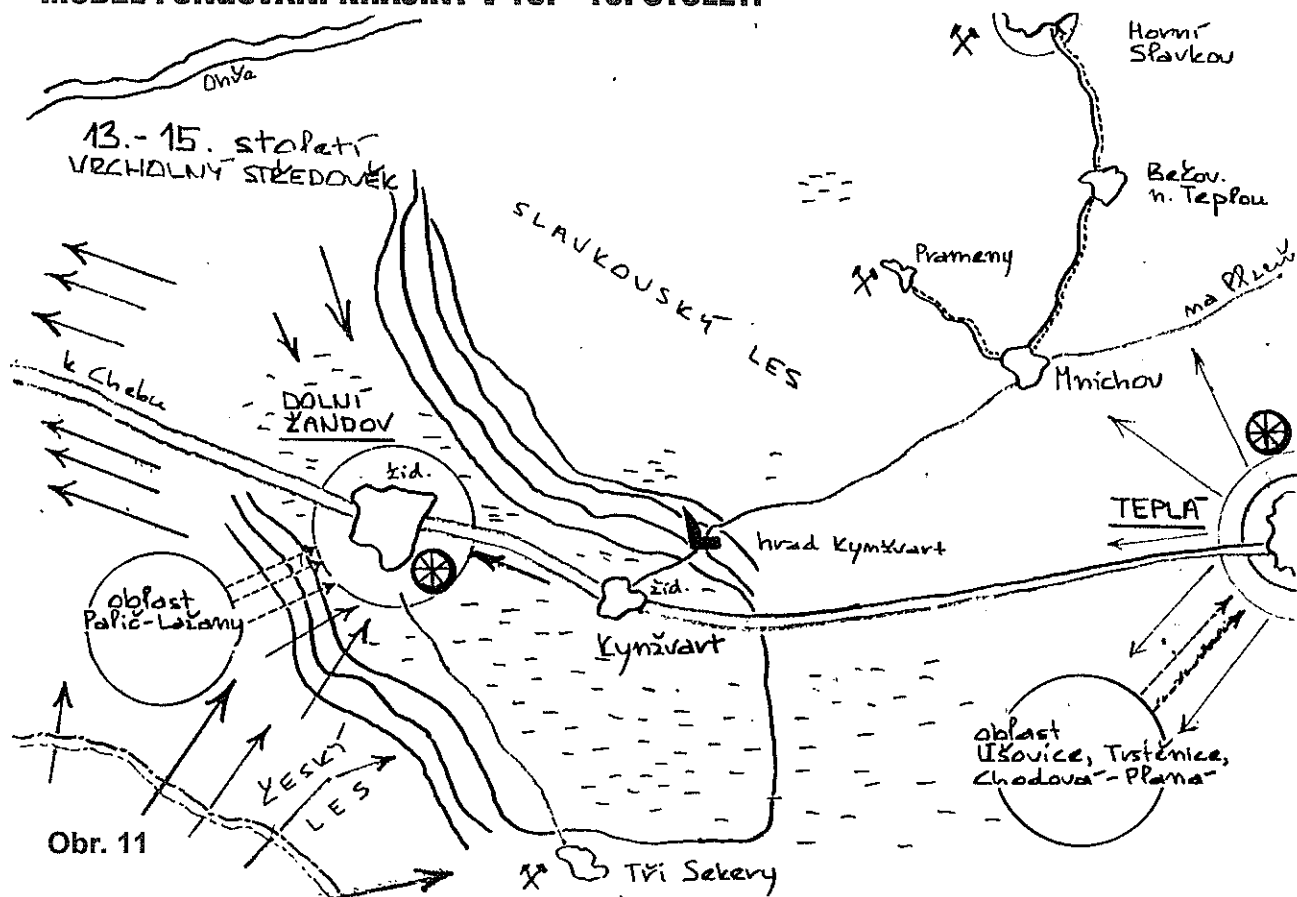
3) Příchod křesťanství do kraje - založení premonstrátského kláštera v Teplé

Začíná vliv církve na místní obyvatelstvo

- 4) Za účelem strážení obchodní stezky je vybudován hrad Kynžvart
- 5) Vytvoření dvou hlavních center kraje - Dolního Žandova a Teplé
- 6) Rozvoj stezky nezasahuje nijak podstatně do celku kraje
- 7) Bukové lesy, olšové háje a rašeliny nejsou ještě z velké části obydlovány
- 8) Postupným vybudováváním čtyř nových vesnic a měst (Pramenů, Mnichova, Bečova a Horního Slavkova) ve východní části Slavkovského lesa dochází k prvnímu zásahu člověka do této části kraje

Téměř vše, co se v kraji dělo, souviselo s obchodní stezkou. Ta tedy byla jakousi osou kraje.

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 13. - 15. STOLETÍ

ZÁKLAD: Obchodní stezka

PŘETRVÁVÁ:

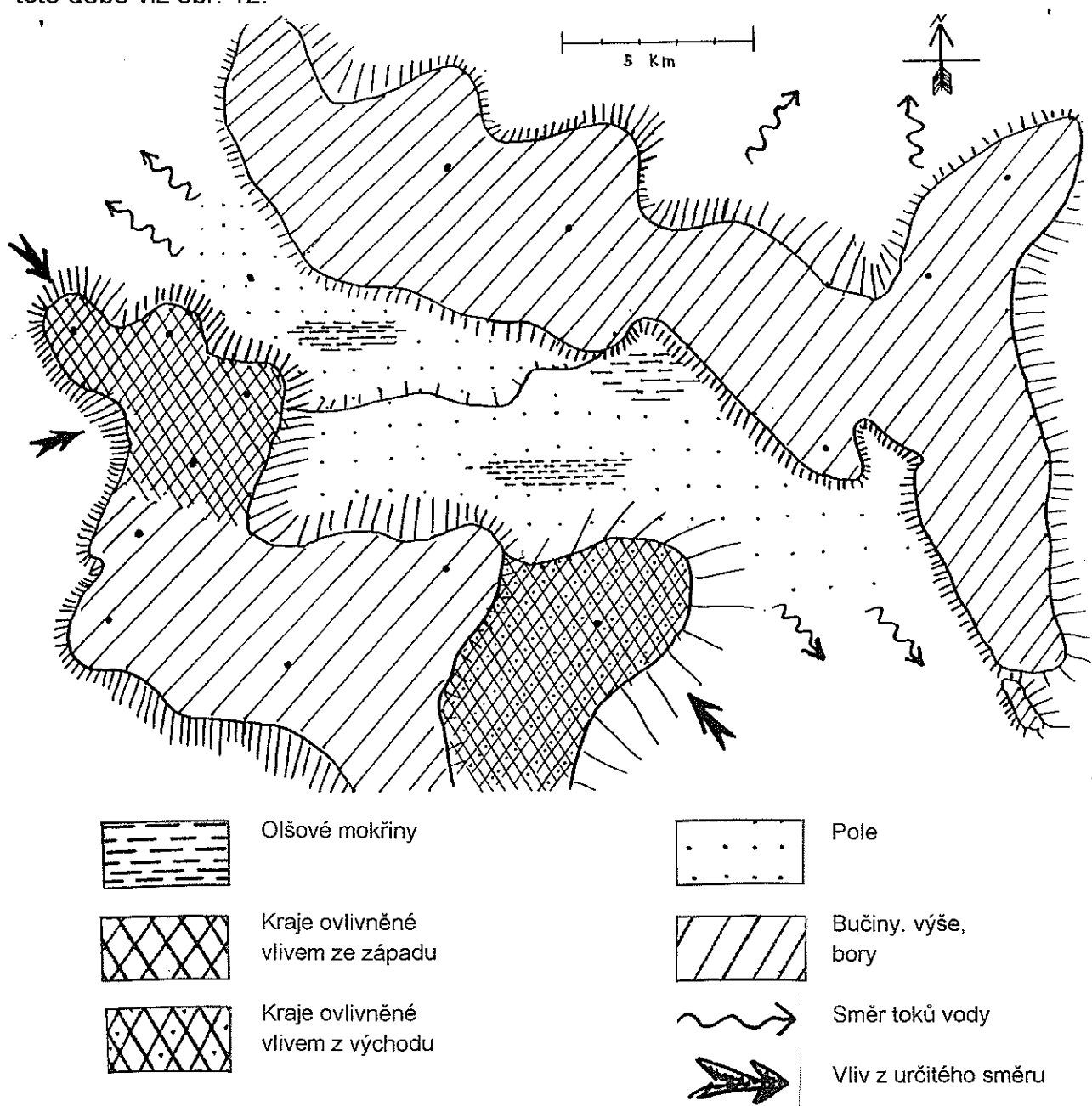
- 1) Osa kraje - obchodní stezka
- 2) Krajská centra - Dolní Žandov, Teplá

ZMĚNY:

- 1) Rozmach obchodu - větší význam obchodní stezky
- 2) Rozmach těžebního průmyslu
Založení dalšího důlního města - Tři Seker.

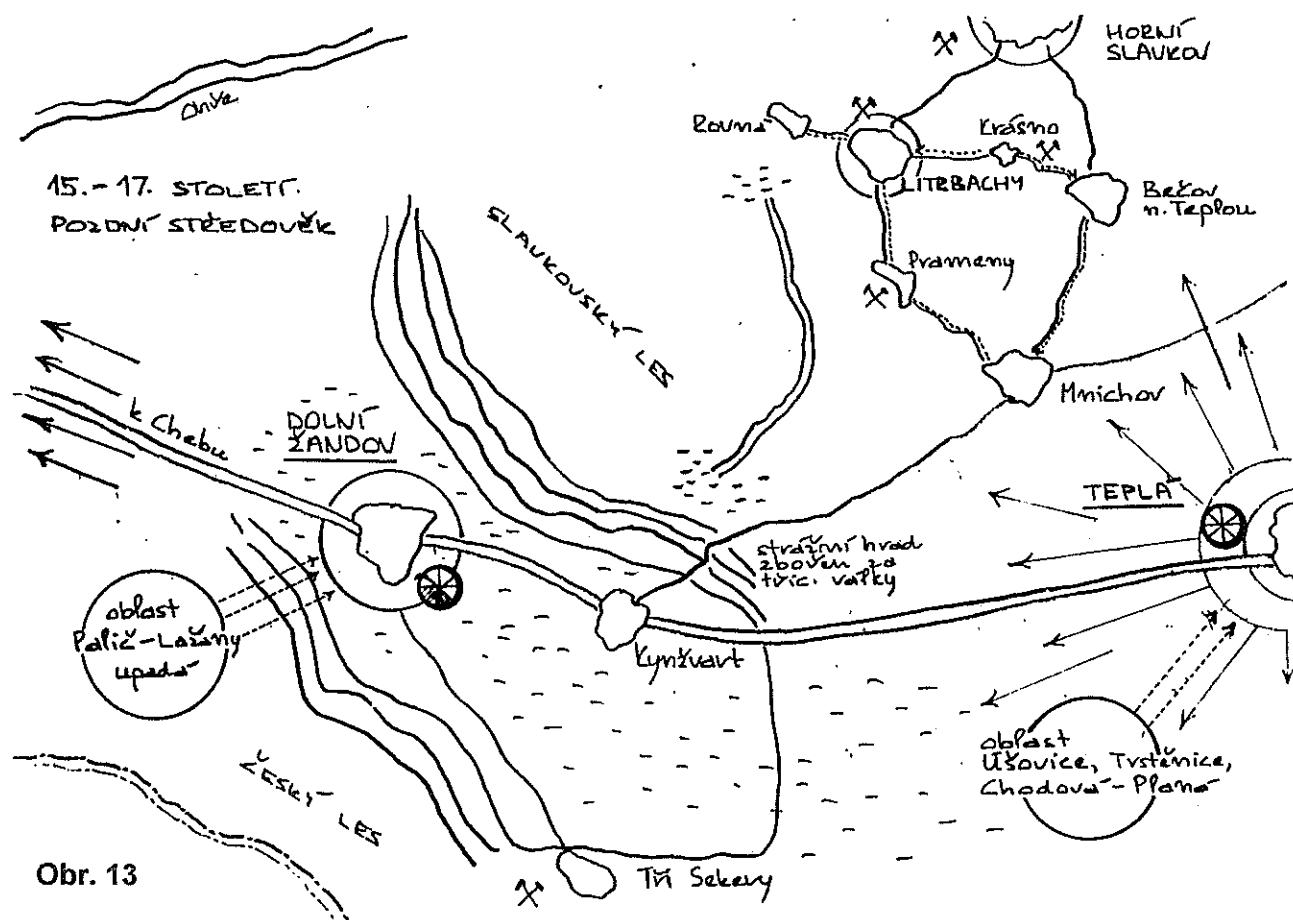
- 3) Vznikají nové stezky jako odnože či odbočky hlavní a určující obchodní stezky
Tyto vedlejší stezky jsou zřejmě nevhodným narušitelem krajiny - jejich osa je kolmá k ose celkové
- 4) Klášter Teplá nabývá církevní důležitosti - shromažďuje a obhospodařuje majetek ze svého okolí
S tím souvisí přísun nových obyvatel do Teplé.
- 5) Kraj se osidluje židovskou menšinou (převážně kupci, obchodníci)
Vzniká židovská obec Kynžvart

Středověká struktura, mající počátky přibližně v 10. století, je stále určující a rozhodující, i když celkové směry krajiny (energetika přírodních zdrojů, působení a šíření obchodu) jsou zčásti narušeny vedlejšími obchodními stezkami. Díky nim již nepřímo došlo k propojení oblasti Slavkovského a Českého lesa (zatím menšího významu). Biologická složka v této době viz obr. 12.

Obr. 12

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 15. - 17. STOLETÍ

Obr. 13

ZÁKLAD: Obchodní stezka

PŘETRVÁVÁ:

- 1) Osa kraje - obchodní stezka
- 2) Krajová centra - Dolní Žandov, Teplá

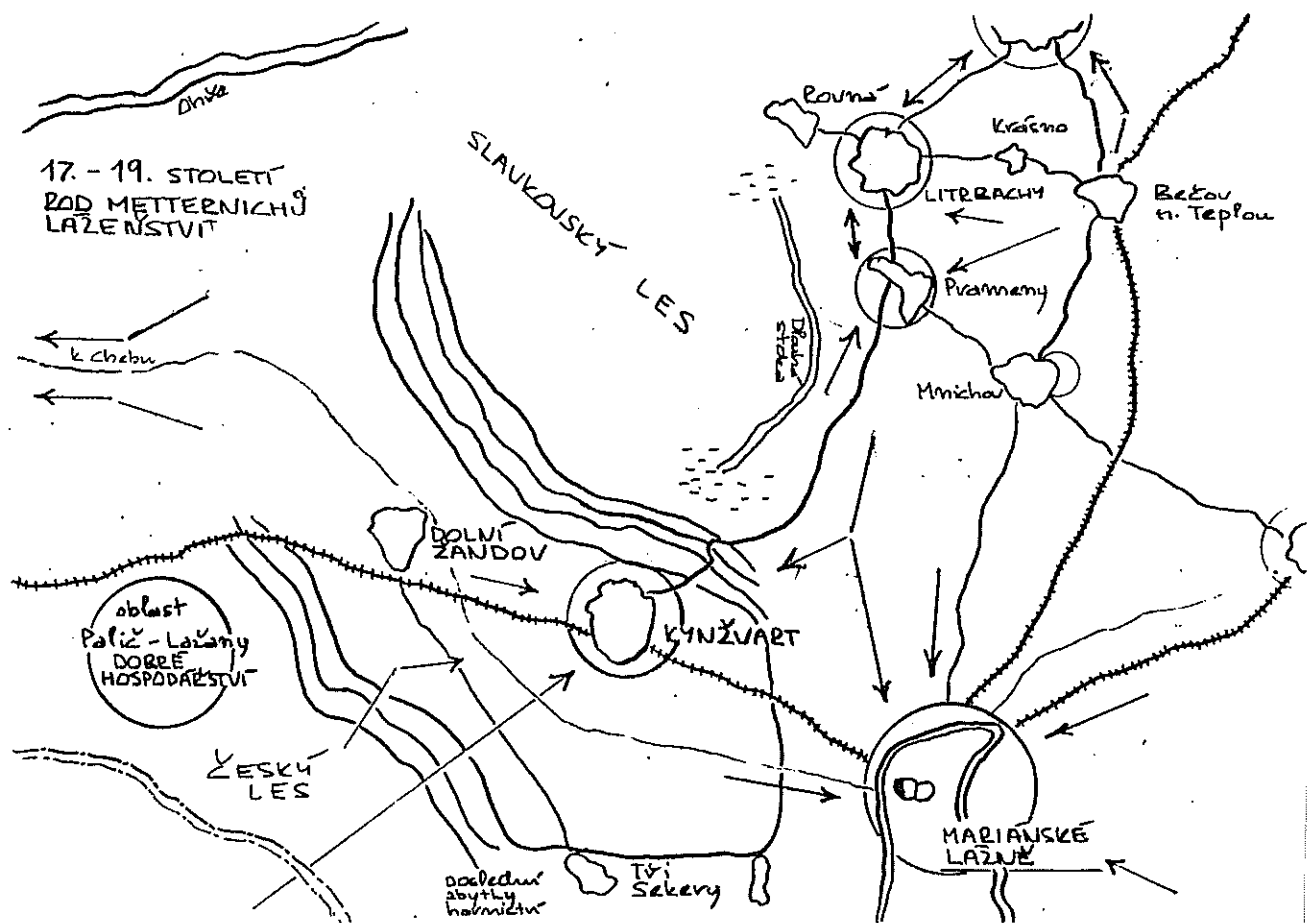
ZMĚNY:

- 1) Vznik několika nových vesnic a měst v oblasti Slavkovského lesa - osídlování této části tedy probíhá směrem k západu
- 2) Maximální rozmach těžebního průmyslu (Litrbachy, Krásno, Horní Slavkov, Prameny, Tři Sekery)
- 3) Klášter Teplá dosahuje velkého církevního vlivu na okolí
Rekatolizace
- 4) Oblast bývalých slovanských hradišť Palič - Lazany - Stebnice - Žírnice ztrácí na významu
(Tak je tomu však již od počátků tohoto středověkého systému)
- 5) Vznikají cesty, spojující jednotlivé vesnice a města
- 6) Výstavba Dlouhé stoky - kanálu k plavení dřeva (Narušení přirozeného vodohospodářství = zásah do přirozených směrů toku hmoty)

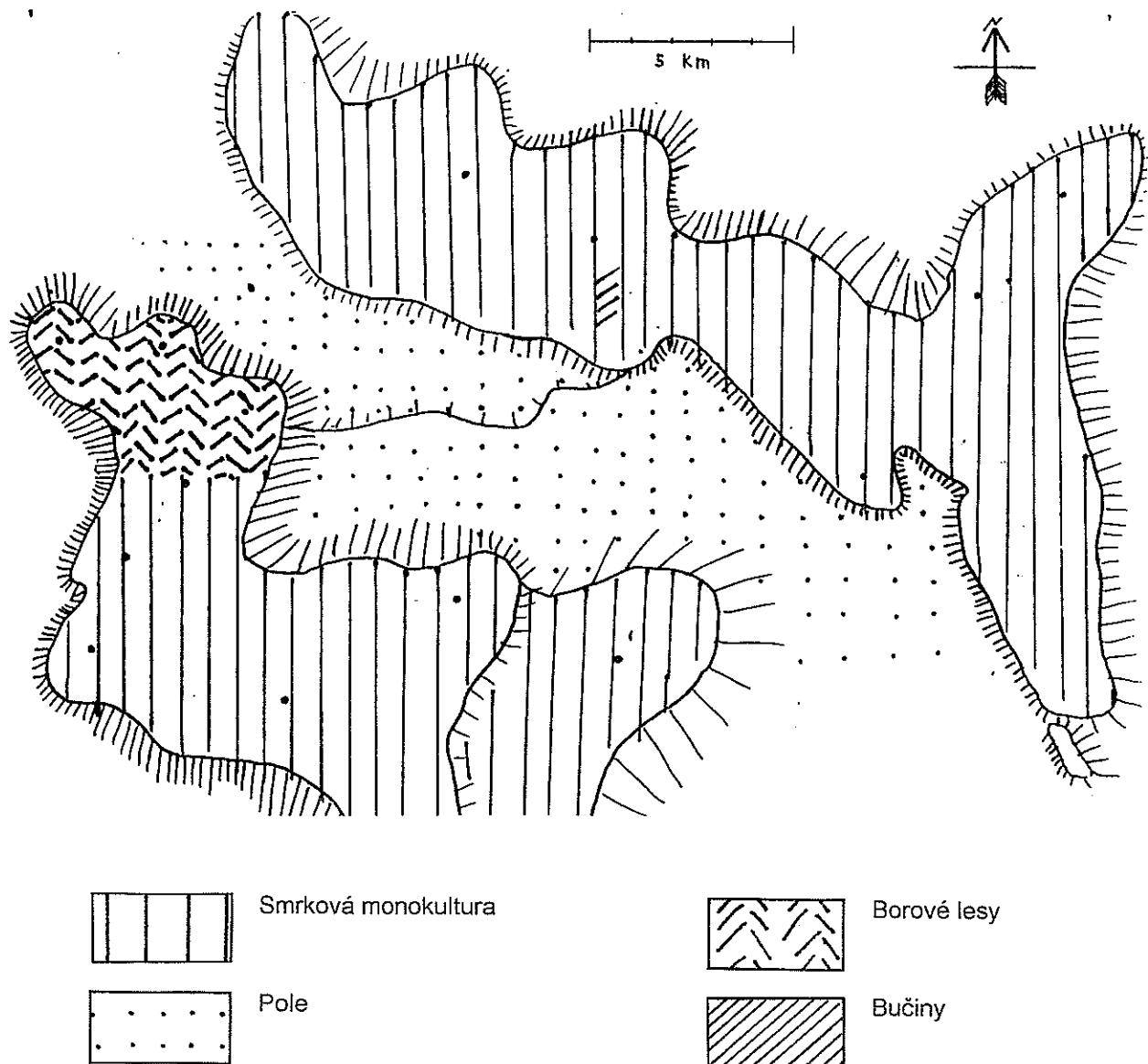
- 7) Během třicetileté války je dobyt, zničen a již nikdy neobnoven strážní hrad Kynžvart
Začíná se ztrácet význam obchodní stezky
- 8) Mýcení bukových lesů
Narušení krajinného ekosystému
- 9) Postupné odvodňování mokřin v oblasti Dolního Žandova, Kynžvartu a pozdějších Mariánských Lázní
- 10) Komunikační směr stezky je do značné míry utlumen komunikačním a průmyslovým ruchem oblasti - center těžby
- 11) Stále větší a větší vymycování bučin
Vysázení smrkových monokultur a bolševníku - ÚPLNÉ NARUŠENÍ PŮVODNÍHO PŘÍROZENÉHO EKOSYSTÉMU

Jakýmsi předělem v dalším vývoji byla doba po třicetileté válce. Stezka není už vůbec tím hlavním.

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 17. - 19. STOLETÍ

Obr. 14

Obr. 15

Nástup třetího odlišného systému krajiny

ZÁKLAD: Mariánské Lázně (bodové centrum kraje)

PŘETRVÁVÁ:

- 1) *Postupné odvodňování mokřin*
- 2) *Vysazování smrkových monokultur*

ZMĚNY:

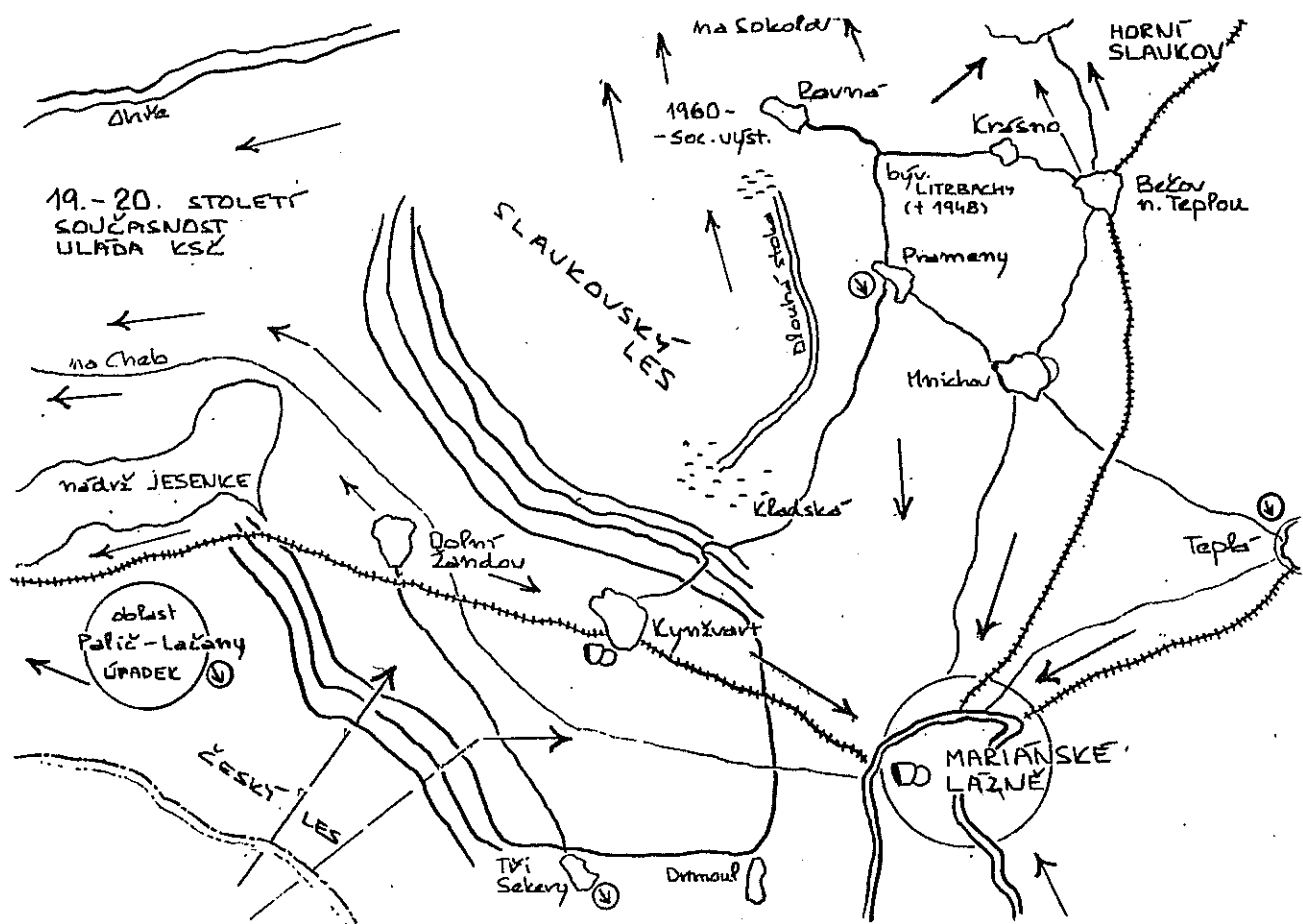
- 1) Přichází německá šlechta (Metternichové)
- 2) Rozvoj lázeňství
Novým centrem kraje se stávají mladičké Mariánské Lázně (dále také Kynžvart, Prameny)
- 3) Upadá těžební průmysl

Ve všech důlních centrech se přestává těžit

- 4) Přestává se užívat Dlouhá stoka
- 5) Výstavba císařských cest a silnic (nové komunikační směry)
- 6) Obchodní stezka již není využívána
- 7) Středověká centra (Dolní Žandov, Teplá) ztrácejí na významu
- 8) Postupný rozklad ekosystémů
- 9) Další osídlování židovskou menšinou
- 10) Vznik nového komunikačního systému (hlavní bod - Mariánské Lázně)
- 11) Vzrůst cestovního ruchu v kraji (v souvislosti s lázeňstvím)

Zatímco ve středověku byl kraj centralizován k hlavní ose jím procházející (obchodní stezka), nyní je centrum kraje v jediném bodu (Mariánské Lázně). Nastává zásadní změna ve způsobu života kraje. Biologicky je kraj tvořen nestabilním, nepřírozeným ekosystémem, tvořeným převážně smrkovou monokulturou. Vesnice, které nežijí z lázeňství, se začínají zabývat zemědělstvím.

MODEL FUNGOVÁNÍ KRAJINY V 19. - 20. STOLETÍ

Obr. 16

ZÁKLAD: Mariánské Lázně

PŘETRVÁVÁ:

- 1) *Cestovní ruch*
- 2) *Centrum kraje - Mariánské Lázně*

ZMĚNY:

- 1) Rozvoj sítě železnic a silnic
- 2) Vybudování vodní nádrže Jesenice
- 3) Vysídlení obyvatel z kraje - následuje přísun úplně nových obyvatel
- 4) Ztráta významu a dosahu působení tepelského kláštera
- 5) Demolice měst, vesnic a sakrálních staveb
- 6) Celkové odvodnění bažin

Dochází k absolutní destrukci jakýchkoli komunikačních toků krajiny. Východní a severní části Slavkovského lesa je centrem Horní Slavkov (a také Sokolov). Pro jižní část Slavkovského lesa a východní část Českého lesa jsou centrem Mariánské Lázně. Centrem oblasti Paliče a Dolního Žandova je bezesporu Cheb. Dolní Žandov je na hranici všech tří komunikačně odlišných oblastí.

*za etnografickou skupinu
Vojtěch Jindra*

Obsah

ÚVOD	2
ZPRÁVA GEOLOGICKÉ SKUPINY	
Úvod	4
Metodika práce	5
Geologická minulost	5
Slavkovský les	7
Český les	11
Chebská nížina	13
ZPRÁVA BIOLOGICKÉ SKUPINY	
Výzkum výskytu krytosemenných rostlin a návaznosti ekosystémů	16
Výzkum výskytu bezobratlých	17
Výzkum výskytu stromů a nahosemenných kaprad'orostů	18
Půdní výzkum	19
Výzkum obratlovců, hustoty stromů a výskytu bolševníku	20
Výzkum lišejníků	21
Srovnání oblasti Český les a Slavkovský les	22
ZPRÁVA ETNOGRAFICKÉ SKUPINY	
Úvod	28
Metoda výzkumu	28
Zemské stezky	28
Sakrální stavby	31
Lidová architektura	32
Zvyky a obyčeje obyvatel Slavkovského a Českého lesa	34
Česká lidová píseň v oblasti Slavkovského a Českého lesa	36
Nářečí	36
Pověsti	37
Přílohy	38
ZPRÁVA HRADNÍ SKUPINY	
Úvod	47
Geologický průzkum	47
Biologický průzkum	49
Nejstarší osídlení Chebska	51
Historie hradu Kynžvart	51
Archeologický průzkum	53
Architektura hradu, pokus o jeho rekonstrukci	60
Zámek Kynžvart	63

MEZIOBOROVÉ SYNTÉZY

Úvod	66
Geologický model fungování krajiny	67
Výchozí model biologického fungování krajiny	72
Historický model fungování krajiny	74
OBSAH	83

SBORNÍK VÝZKUMNÝCH ZPRÁV
Expedice Kynžvart '94

vydalo

Soukromé reálné gymnázium „Přírodní škola“, 1994
U nových vil 3, Praha 10, 100 00

Typografická úprava G. Grebeníčková, Ch. Bjalkovski
Náklad 45 výtisků
NEPRODEJNÉ !

Copyright © Mgr. František Tichý